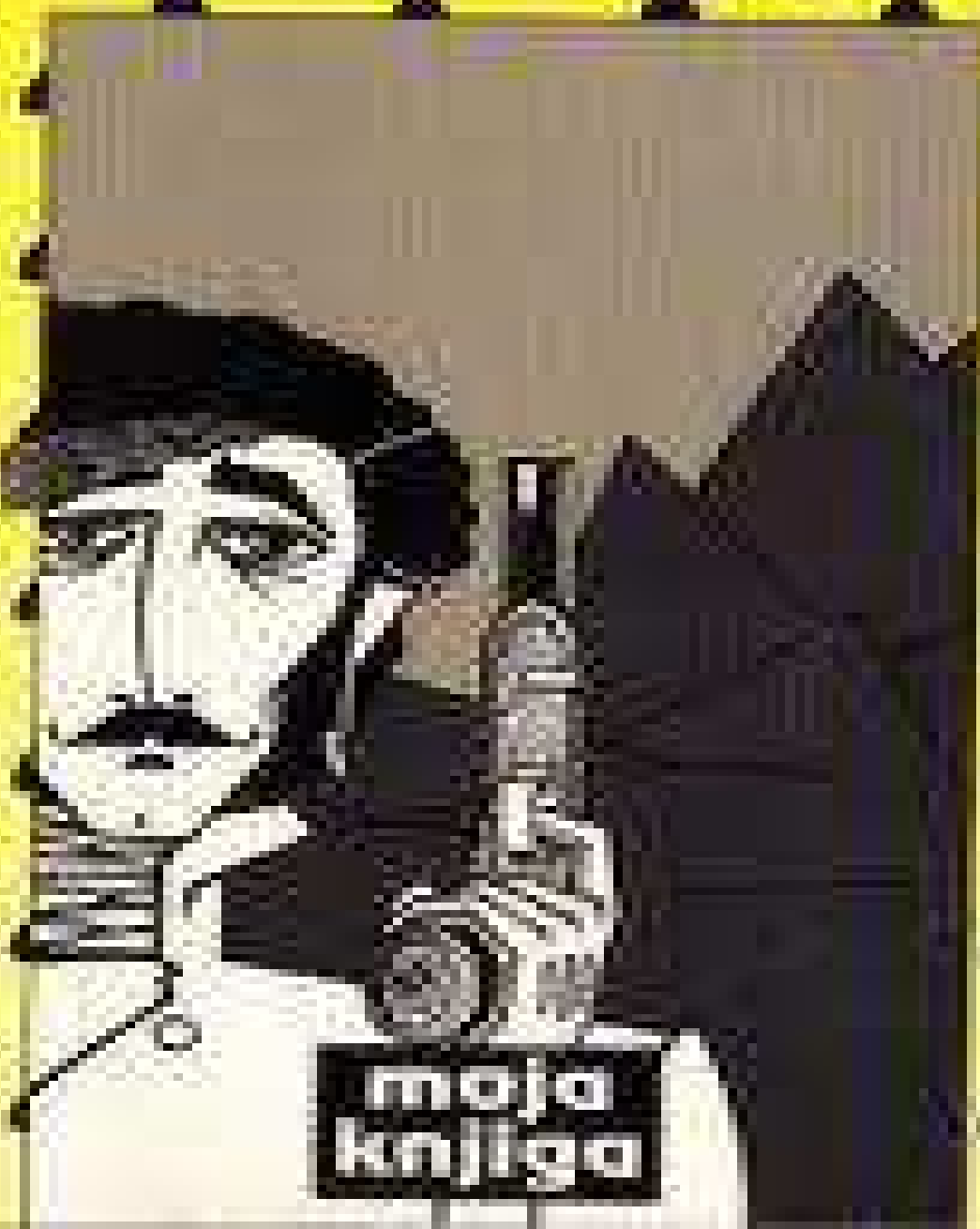


M. I. LIFIMONOV

junak naseg doba



moja
knjiga

Mihail J. Ljermontov
Junak našeg doba

PRVI DIO
I.

BELA

Putovao sam poštom iz Tiflisa¹. Sav teret mojih taljiga bio je malen kovčeg, koji je bio do polovice nabijen putnim bilješkama o Gruziji. Veći se njihov dio na vašu sreću izgubio, a kovčeg je s ostalim stvarima na moju sreću ostao čitav.

Već se sunce stalo sakrivati iza snježnog gorskog bila, kad sam unišao u Kojšaursku dolinu. Osetski je kočijaš neumorno tjerao konje, da se uzmogne za dana popeti na Kojšaursku goru, i pjevao je pjesme iza glasa. Divna li je ta dolina! Sa svih strana nepristupne gore; crvenkaste stijene, prevješene zelenim bršljanom i okrunjene hrpama platna; žuti obronci, išarani vododerinama; ondje visoko, visoko zlatni snježni porub, a dolje Aragva, gdje se zagrlila s nekom drugom, bezimenom rječicom, što bučno prodire iz crnog, maglovitog klanca, pa se vuče kao srebrna nit i blista kao zmija svojom ljuskom.

Stigavši do pod Kojšaursku goru, zaustavimo se kod duhana. Tamo se bučno guralo dvadesetak Gruzijaca i gorana; a u blizini je stajala karavana deva, da prenoći. Morao sam najmiti volove da mi izvuku taljige na tu prokletu goru, jer je već bila jesen i poledica - a uz goru ima oko dvije vrste.

Nije bilo druge, već najmim šest volova i nekoliko Oseta. Jedan je od njih uprtio na leđa moj kovčeg, a drugi stadoše pomagati volovima gotovo samom vikom.

Iza mojih taljiga vukla su četiri vola druge taljige bez ikakve muke, premda su bile do vrha natovarene. Tome sam se vrlo začudio. Za njima je išao njihov gospodar, pušeci malu kabardinsku lulicu, okovanu srebrom. Na njemu je bio oficirski kaput bez epoleta i čerkeska rutava kapa. Moglo mu je biti oko pedeset godina; preplanula boja lica je odavala da se on odavno upoznao sa zakavkaskim suncem, a brkovi, što su prije reda posijedili, nisu se slagali s njegovim čvrstim hodom i snažnom pojavom. Priđem k njemu i pozdravim ga, a on mi šutke odzdravi i pusti golem oblak dima.

- Čini se da mi zajedno putujemo?

On opet šutke kimnu glavom.

- Vi zacijelo putujete u Stavropol?

- Jest, tako je... s državnim stvarima.

- Recite, molim vas, kako to da vaše teške taljige četiri vola šale vuku, a moje prazne jedva pomiče šest volova uz pomoć tih Oseta?

On se lukavo nasmiješi pa me značajno pogleda.

- Vi zacijelo niste odavno na Kavkazu?

- Bit će godina dana - odgovorim.

On se opet nasmiješi.

- Dakle?

- Pa tako; strašna su stoka ti Azijati! Vi mislite da oni pomažu što viču? Đavo bi ih razumio, što to oni viču? Volovi ih razumiju; upregnite ih makar i dvadeset, čim oni na svoj način viknu, volovi ni da bi s mjesta... Strašni lupeži! A što im možete?... Vole putnicima guliti kožu... Razmazili su ih, nitkove! Vidjet ćete, još će od vas uzeti napojnicu. Ali ja ih znam; mene neće prevariti!

- A vi odavno služite ovdje?

- Služio sam ja ovdje već pod Aleksejem Petrovićem - odgovori on dostojanstveno. -

Kad je on stigao na liniju, bio sam ja potporučnikom - dometnu - a pod njim sam postigao dva čina za podvige protiv gorana.

- A sada ste?...

- Sad sam u trećem linijskom bataljonu. A vi, ako smijem pitati?

Ja mu rekoh.

Time se razgovor svršio i mi nastavismo šutke hodati jedan pokraj drugoga. Na vrhu gore nađosmo snijega. Sunce je zašlo i noć je došla odmah iza dana, kao što to obično biva na jugu; ali snijeg se srećom tako bjelasao da smo lako mogli raspoznavati cestu, koja je još uvijek išla uzbrdo, ako i ne više onako strmo. Naredim da mi kovčeg metnu na taljige i da se mjesto volova upregnu konji, pa još posljednji put bacim pogled na dolinu; ali gusta magla, što je valovima kuljala iz klanca, posve ju je pokrivala i nikakav glas nije nam odande više dopirao do ušiju. Oseti me s bukom okružiše te stadoše zahtijevati na votku; no štabni se kapetan tako strašno na njih proderao da su se u tren oka razbježali.

- Eto takav je to svijet! - reče on. - Ne znaju ni kako se hljeb ruski kaže, ali su naučili:

"Oficiru, daj na votku!" Tatari su mi miliji, oni bar ne piju...

Do stanice je još bila vrsta otprilike. Unaokolo je bilo tiho, tako tiho da si po zujanju komarčevu mogao slijediti njegov let. Slijeva se

crnio dubok klanac, a za njim i pred nama ocrtavali su se tamnomodri vrhovi gora, izdrti brazdama i pokriveni naslagama snijega, ističući se na blijedom horizontu, s kojega je još odsijevala posljednja večernja rumen. Na tamnom nebu stadoše treperiti zvijezde, a meni se začudo učini da su one mnogo više nego kod nas na sjeveru. S obje strane ceste stršilo je golo crno kamenje; gdjegdje je ispod snijega virilo grmlje, ali se nigdje nije micao nijedan suhi listić i posred toga mrtvog sna prirode bilo je ugodno slušati dahtanje umornih poštanskih konja i nejednako zvečanje ruskoga zvonca.

- Sutra će biti divno vrijeme! - rekoše.

Štabni kapetan ne odgovori ni riječi, već mi prstom pokaza visoku goru, što se dizala ispred nas.

- Što je to? - upitam.

- Gudgora.

- Pa?

- Pogledajte kako se puši.

I doista. Gudgora se pušila; po njenim su bokovima puzali laki valići oblaka, a na vrhu je ležao gust i crn oblak, tako crn da je na tamnom nebu izgledao kao pjega.

Već smo raspoznavali poštansku stanicu i krovove koliba oko nje, a pred nama su treperila prijazna svjetla, kadli puhne vlažan, hladan vjetar, klanac zahuča i sitna se kiša spusti. Tek sam ogrnuo burku, udari krupan snijeg. Gledao sam s poštovanjem štabnog kapetana.

- Morat ćemo ovdje noćiti - reče on zlovoljno. - U takvoj mećavi ne možeš preko gore. Ej, je li bilo usova na Krestovoj? - zapita kočijaša.

- Nije bilo, gospodine - odgovori osetski kočijaš. - Ali ih visi sva sila.

Kako na stanici nije bilo soba za putnike, odrediše nam konak u nekoj čađavoj kolibi.

Pozovem svog putnog druga da zajedno popijemo čašu čaja, jer je u mene bio čajnik od lijevanog željeza - jedina mi radost na putovanjima po Kavkazu.

Koliba se jednim krajem prilijepila k stijeni; tri klizave, mokre stepenice vodile su do njenih vrata. Pipajući uđem i nabasam na kravu (kod tih je ljudi staja umjesto predsoblja). Nisam znao kuda bi: ovdje bleje ovce, tamo reži pas. Srećom bljesnu sa strane mutna svjetlost te mi pomože da nađem drugu rupu, nalik na vrata. Tamo

mi se pokaza dosta zanimljiva slika: široka koliba, kojoj se krov opirao na dva zadimljena stupa, bila je puna svijeta. U sredini je praskala vatra, naložena na zemlji, a dim, što ga je vjetar kroz rupu u krovu tjerao natrag, širio se u tako gustim oblacima da dugo nisam mogao ništa razaznati; pokraj vatre sjedile su dvije starice, sila djece i neki mršav Gruzijac, svi u dronjcima.

Nije bilo druge - mi se smjestimo kraj vatre, zapalismo lule i doskora smo čuli ugodno brujanje čajnika.

- Jadni ljudi! - rekoh štabnom kapetanu, pokazujući naše prljave domaćine, koji su nas šutke gledali i kao da su se skamenili.

- To je vrlo glup svijet! - odgovori on. - Vjerujte mi, ništa ne umiju, ni za kakvu obrazovanost nisu sposobni! Naši Kabardinci ili Čečenci, iako su razbojnici, prava golotinja, ipak su smioni vratolomi, a ovi ne mare ni za oružje, ni u jednog nećeš vidjeti čestita kindžala. Pravi Oseti!

- A jeste li dugo bili u Čečni?

- Pa bio sam oko deset godina sa četom u tvrđi kraj Kamenog Broda - jeste li čuli za nj?

- Čuo sam.

- E, dragi moj, dodijali su nam ti obješenjaci. Sad je, Bogu hvala, mirnije; ali onda - odeš stotinu koraka iza badema, a ono već negdje rutavi đavo sjedi i vreba: ne pripaziš li, već ti je - ili zamka na vratu ili tane u zatiljku. Ljudine su oni...

- A vi ste zacijelo mnogo doživjeli - rekoh ja, potaknut radoznalošću.

- I jesam, kako ne bih!

Tu on stane čupkati lijevi brk, pa obori glavu i zaveze se u misli. Snađe me živa želja da izmamim iz njega ma kakvu pričicu - a nije ni čudo, jer takvi su svi ljudi što putuju i prave bilješke. Dotle je čaj bio gotov. Ja izvadim iz kovčega dvije vojničke čašice, nalijem i stavim jednu pred njega. On srknu i reče kao za sebe: "Pa da, koješta!" Taj mi je usklik podao više nade. Znam ja da stari Kavkažani vole govoriti i pripovijedati; oni tako rijetko imaju za to prilike; gdje koji živi po pet godina sa četom negdje u zabiti i za čitavih mu pet godina nitko ne kaže: zdravstvujte (jer narednik veli želim zdravlje). A bilo bi koješta za čavrljanje: unaokolo divlji, zanimljiv svijet; svaki dan opasnosti; čudne se stvari zbivaju, pa i nehotice požališ, što se kod nas tako malo bilježi.

- Nećete li pridati ruma? - rekoš svom drugu. - Imam bijeloga iz Tiflisa; a sad je hladno.

- Ne, hvala, ne pijem.

- Kako to?

- Pa tako. Zakleo sam se. Kad sam još bio potporučnik, jednom se, znate, u društvu ponapismo, a noću zabubnjaše na uzbunu - i mi onako nakresani izađemo pred front; ali nam je i prisjelo kad je za to doznao Aleksej Petrovič. Mili Bože, kako se razljutio, umalo nas nije dao na sud. Tako je to: prođe kadikad i godina dana da nikoga ne vidiš, pa ako je tu još i votka - propao si čovjek!

Kad sam to čuo, gotovo sam izgubio nadu.

- Pa ti Čerkezi - nastavi on - kad se napiju buze na svadbi ili na daći, odmah se i potuku.

Jednom sam jedva iznio živu glavu, a bili smo u gostima kod kneza, koji nam je bio prijatelj.

- Kako je to bilo?

- Eto... (on napuni lulu, potegne i stane pričati) eto sad ćete vidjeti. Bio sam onda sa četom u tvrđi s onu stranu Tereka - ima tome gotovo pet godina. Jednom u jesen stiže transport s hranom; u transportu je bio oficir, mlad čovjek od neko dvadeset i pet godina. Predstavio mi se u potpunoj uniformi i javio da mu je naloženo ostati kod mene u tvrđi. Bio je vitak i bjelolik; a uniforma mu je bila tako nova novcata, te sam smjesta pogodio da nije odavno kod nas na Kavkazu: "Vi ste zacijelo" - zapitam ga - "iz Rusije ovamo premješteni?" - "Tako je, gospodine štabni kapetane" - odgovori on. - Uzeh ga za ruku pa mu rekoš: "Vrlo mi je drago, vrlo drago. Vama će biti malo dosadno... ali ćemo živjeti kao prijatelji. No molim vas, zovite me naprosto Maksimom Maksimičem, i molim vas, čemu ta paradna uniforma? Dolazite k meni uvijek u kapi." Odrediše mu stan i on se smjestio u tvrđi.

- A kako mu je bilo ime? - u pitam ja Maksima Maksimiča.

- Zvao se... Grigorij Aleksandrovič Pečorin. Divan je to bio momak, vjerujte mi, vjerujte mi; samo malo nastran. Eto na primjer, kiša pada, hladno je, a on po čitav dan u lovu, svi ozebu, sustanu - a njemu ništa. A drugi put sjedi kod kuće u sobi, vjetar pirne, a on tvrdi da se nahladio kapak na prozoru lupi, a on se trgne i probljedi; a preda mnom je sam samcat išao na vepra; kadikad ne čuješ od

njega po čitave sate ni riječi, a drugi put tek što stane pripovijedati i već da pukneš od smijeha. I više je u njega bilo nastranosti, a mora da je bio bogat čovjek, jer je imao svu silu skupocjenih stvari!...

- A jeste li dugo bili zajedno? - upitam opet.

- Pa oko godinu dana. Ali zato mi se ta godina usjekla u pamet; mnogo mi je muke zadala, ne bilo je!... Ima vam doista takvih ljudi kojima je od rođenja suđeno da im se mora koješta neobično dogoditi!

- Neobično? - uskliknuh ja pun radoznalosti, nalijevajući mu čaja.

- Pa reći ću vam. Otprilike šest vrsta od tvrde živio je neki knez, s kojim smo živjeli u prijateljstvu. Njegov sin, dječak od nekih petnaest godina, naučio se dolaziti k nama; dolazio bi svaki dan, sad za ovo, sad za ono. I upravo smo ga razmazili ja i Grigorij Aleksandrovič. A kakav li je bio ugursuz, spretan u svemu; bilo da podigne kapu u najvećem trku ili da strijelja iz puške. Ali imao je jednu nelijepu crtu: strašno je bio lakom na novce. Jednom mu je Grigorij Aleksandrovič u šali obećao da će mu dati dukat, ako mu ukrade najboljeg jarca iz očeva stada; pa što mislite? Već druge noći dovukao ga je za rog. Kadikad ga hoćemo podražiti, a njemu se zakrvave oči i maša se kindžala. "Ej, Azamate, ne šali se glavom" - govorio sam mu - "moglo bi te skupo stati!"

- Jednom se dovezao sam stari knez, da nas pozove na svadbu. Udavao je stariju kćer, a mi smo mu bili prijatelji, pa nismo, znate, mogli odbiti, premda je bio Tatarin. Pođosmo.

U selu nas dočekalo mnoštvo pasa glasnim lavežem. Žene utekoše kad nas opaziše; a one, kojima smo mogli zagledati u lice, nisu nipošto bile ljepotice. "Ja sam mislio da su Čerkeskinje kud i kamo ljepše" - reče mi Grigorij Aleksandrovič. - "Počekajte!" - odgovorim ja, nasmiješivši se. A znao sam zašto to velim.

U kneževoj se kući već bilo skupilo mnogo svijeta. Kod Azijata je, znate, običaj da pozivaju na svadbu, na koga se god namjere. Nas su primili sa svim počastima i odveli nas u gostinsku. Ja ipak nisam zaboravio pripaziti gdje su nam smjestili konje, znate, za svaki slučaj.

- Pa kako oni slave svadbu? - zapitam štabnog kapetana.

- Pa obično. Najprije im mula pročita nešto iz Kurana; onda darivaju mladoženju i mladu i čitavu njihovu rodbinu; jedu, piju buzu, a zatim

dolazi džigitovka i uvijek se kakav god prnjavac, uprljan, na gadnu hromu kljusetu ceri i bekelji, pa nasmijava časno društvo; a onda, kad se smrkne, počinje u gostinskoj, kako bismo mi rekli, ples. Jadan starčić lupa na instrumentu s tri strune - zaboravio sam, kako ga oni zovu - pa, nešto kao naša balalajka. Djevojke i mladi momci stanu u dva reda, jedno prema drugomu, pa pljeskaju dlanovima i pjevaju. Onda izađe na sredinu jedna djevojka i jedan momak pa pjevaju jedno drugom u stihovima, što im padne na pamet, a ostali prihvaćaju u zboru.

Ja sam s Pečorinom sjedio na počasnom mjestu, kad mu priđe mlađa kći domaćinova, djevojče od neko šesnaest godina, pa mu zapjeva... kako da kažem, nešto kao kompliment...

- A što mu je to pjevala, sjećate li se?

- Pa otprilike ovo: "Lijepi su, veli, naši mladi momci i kaftani su na njima srebrom optočeni, ali mladi je ruski oficir ljepši od njih i zlatni su na njemu gajtani. On je kao jablan među njima; samo što ne može rasti ni cvasti u našem vrtu." Pečorin ustade, nakloni se, prinese ruku k ustima i srcu pa me zamoli da joj odgovorim; ja znam dobro njihov jezik, pa sam preveo njegov odgovor.

- Kad je ona od nas otišla, šapnuo sam Grigoriju Aleksandroviću: "Recite, kako vam se sviđa?"

- "Divna je!" - odgovori on - "a kako joj je ime?" - "Ime joj je Bela" - odgovorih.

- I doista, bila je krasna: visoka, vitka, crnih očiju, kao u gorske srne, koje su ti prodirale u dušu. Pečorin se zamislio i nije skidao očiju s nje, a i ona je njega počesto kradom pogledala. Ali nije se samo Pečorin divio lijepoj kneginji; iz ugla sobe motrila su je druga dva oka, nepomična, vatrena. Stanem bolje motriti i prepoznam svoga starog znanca Kazbiča. On, znate, nije bio ni prijatelj ni neprijatelj. Dosta se na njega sumnjalo, premda ga ne vidješe ni u kakvoj nevaljalštini. Kadikad bi nam u tvrđu dogonio ovce, pa ih jeftino prodavao, ali se nikad nije pogađao. Što zaište, daj mu - jer da ga kolješ ne popušta.

Govorili su za nj da se voli skitati s Abrecima s onu stranu Kubana i, da kažem istinu, izgledao je sasvim razbojnički: malen, mršav, širokih ramena... A kako je tek okretan bio, okretan kao đavo! Bešmet mu je uvijek bio poderan, pun zakrpa, a oružje srebrom

okovano. A konj mu je bio na glasu u čitavoj Kabardiji - i doista, ljepšega konja ne možeš zamisliti. Nisu mu uzalud zavidali svi jahači i nisu ga jedan put pokušavali ukrasti, ali im nije pošlo za rukom. Kao da sad gledam toga konja: vran kao smola, noge - žice, a oči, ni Beline nisu ljepše. A tek snaga! Možeš na njemu jezdi i 50 vrsta; pa i izvježban je - kao pseto trči za gospodarom; i po glasu ga je poznao! Ni vezati ga nije nikada trebalo.

Ma baš pravi razbojnički konj!

One večeri bio je Kazbič mrki nego igda i opazio sam da pod bešmetom ima oklop. -

"Nije uzalud na njemu taj oklop" - pomislim - "zacijelo nešto smišlja."

U kući je postalo sparno, pa izađem napolje, da se rashladim. Noć se već spuštala na gore i magla je stala lutati po klanicama.

Pade mi na um da svratim pod strehu, gdje su stajali naši konji, da vidim imaju li hrane, a osim toga nikad ne škodi opreznost; imao sam divna konja i mnogi je Kabardinac žalostivo na nj pogledao govoreći: jakši the, ček jakši!

Verem se ja pokraj plota i najednom začujem glasove; jedan sam glas odmah prepoznao: bio je to nestaško Azamat, sin našeg domaćina, dok je drugi manje i tiše govorio. "O čemu se oni to razgovaraju?" pomislim ja - "valjda ne o mom konju?" Ja čučnem kraj plota i stadoh prisluškivati, pazeći da ne izlanem ni riječi. Na mahove bi šum pjesme i govora što je dolazio iz kuće bio jači od toga razgovora, koji me je vrlo zanimao.

- "Divnoga konja imaš! - govoraše Amazat. - "Da sam ja gazda u kući i da imam ergelu od trista kobila, dao bih polovicu za tvog vilovitog vranca, Kazbiču!"

- "A! Kazbič!" pomislim i sjetim se oklopa.

- "Da" - odgovori Kazbič, pošto je neko vrijeme šutio - "u čitavoj Kabardiji nećeš takva naći. Jednom - bilo je to s onu stranu Tereka - jahao sam s Abrecima da Rusima otimamo konje; ali nam nije sreća poslužila, pa se raštrkasmu kud koji. Za mnom se natisnuše četiri kozaka; već sam iza sebe čuo kriku đaura, a preda mnom je bila gusta šuma. Prilegnem na sedlo, preporučim dušu Alahu i prvi put što živim, uvrijedih konja udarivši ga kandžijom. Kao ptica šmugnu on kroz granje; oštro trnje deralo mi je odjeću, suhe grane brestove

udarahu me po licu. Konj mi je skakao preko panjeva i probijao grudima guštaru. Bolje bi mi bilo da sam ga ostavio na rubu šume i pješke se sakrio u šumi, ali mi je bilo žao rastati se s njim - i prorok mi je naplatio. Nekoliko mi taneta prozujalo nad glavom; već sam čuo gdje mi kozaci trče po tragu... Najednom preda mnom zinu duboka jaruga; moj konjic zastade - i skoči. Na drugoj strani omakoše mu se stražnja kopita i on ostade viseći na prednjim nogama. Ja pustim uzde i poletim u jarugu; to mi je spaslo konja i on je iskočio. Kozaci su sve to vidjeli, ali nijedan nije pošao da me traži; valjda su mislili da sam se ubio, i čuo sam, kako su se otisnuli, da love moga konja. Srce mi htjede pući, puzao sam niz jarugu po gustoj travi - i našao se na kraj šume. Nekoliko je kozaka izjahalo iz nje na poljanu, a moj Karađoz eno skače ravno k njima. Svi navališe vičući za njim; vrlo dugo su ga ganjali, jedan mu je čak dvaput gotovo bacio zamku oko vrata. Ja zadrhtah, oborila oči i stadoh se moliti. Poslije nekoliko trenutaka podignem ih i - vidim gdje moj Karađoz leti, dižući rep, slobodan kao vjetar, a đauri se daleko jedan za drugim vuku po stepi na izmučenim konjima. Valaj! To je istina, živa istina! Do kasne noći sjedio sam u svojoj jaruzi. Najednom, što misliš, Amazate? U mraku začujem gdje po brijegu jaruge trči konj, dahće, rže i lupa kopitima o zemlju. Upoznao sam glas svog Karađoza, on je to bio, moj drug!... Od toga se časa nismo rastajali."

I čulo se kako je rukom milovao glatki vrat svog vranca, nazivajući ga raznim nježnim imenima.

- Da ja imam ergelu od tisuću kobila - reče Azamat - dao bih ti je čitavu za tvog Karađoza.

- Jok, neću - odgovori Kazbič ravnodušno.

- Čuj, Kazbiču - govorio je i laskao mu Azamat - ti si dobar čovjek, hrabar junak, a moj se otac boji Rusa i ne pušta me u gore. Daj mi svoga konja i ja ću učiniti sve što hoćeš, ukrast ću za te najbolju očevu pušku ili sablju, što toliko želiš - a sablja mu je prava zmija: stavi oštricu na ruku, sama ti prodre u meso, a oklop mu nema cijene, kao ni tvoj.

Kazbič je šutio.

- Prvi put, čim sam ugledao tvoga konja - nastavi Azamat - kad je pod tobom poigravao i poskakivao šireći nozdrve, a kamenje frcalo ispod njegovih kopita, u mojoj se duši rodilo nešto neshvatljivo i sve

mi je od toga časa omrznulo: s prezirom sam gledao najbolje očeve konje, stid me bilo pokazati se na njima i obuzela me čama, pa bih sjetan po čitave dane sjedio na hridini i neprestano mi je bio na misli tvoj vranac sa svojim gizdavim hodom, sa svojim hrptom, glatkim i ravnim poput strijele; gledao mi je u oči svojim vatrenim očima, kao da hoće progovoriti. Umrijet ću, Kazbiču, ako mi ga ne prodaš! - reče Azamat, a glas mu je podrhtavao.

Učini mi se da je zaplakao; a trebam vam kazati, da je Azamat bio vrlo jogunast deran i nikako mu ne možeš izmamiti suzu, pa ni onda kad je bio mlađi. Kao odgovor na njegove suze začu se nešto slično smijehu.

- Slušaj - reče Azamat čvrstim glasom - eto vidiš, ja sam na sve spreman. Ako hoćeš, ukrast ću za tebe svoju sestru! Kako ona pleše! Kako pjeva! A zlatkom veze - divota!

Takve žene nije bilo ni u turskoga sultana... Hoćeš li? Čekaj, me sutra uvečer, tamo u klancu, gdje brza potok; ići ću s njom u susjedno selo - i ona je tvoja. Zar Bela ne vrijedi tvoga konjica?"

Kazbič je vrlo dugo šutio, a napokon mjesto odgovora zapjevao u po glasa starinsku pjesmu:

Djeve su krasne u našem kraju,
Zvijezde iz očiju mračnih im sjaju.
Slatko je ljubav im s usana piti,
Al' mi je milije slobodnu biti.
Zlatom ćeš kupiti četiri žene,
A brzome konju nema ti cijene.
Hitro ko vihor u stepi on lijeće,
Nigda te izdat ni prevarit neće.

Uzalud ga je Azamat molio da pristane, i plakao i ulagivao mu se i zaklinjao ga. Napokon mu Kazbič nestrpljivo presiječe riječ:

- Idi, ludo derište! Gdje bi ti jahao moga konja? Zbacio bi te u prva tri koraka, pa bi razbio glavu na kamenu.

- Mene! - kriknu Azamat bijesno i željezo djetinjeg kindžala zazveča na oklopu. Jaka ga ruka odgurnu i on tresnu tako o plot, da se plot zatresao. "Bit će zabave!" pomislim ja i pohitam u konjušnicu pa zauzdam konje i izvedem ih u stražnje dvorište. Za dvije minute bila je u kući već užasna galama. Evo što se dogodilo. Azamat je uletio s poderanim bešmetom i rekao da ga je Kazbič htio zaklati. Svi

skočiše, pograbiše puške - i eto ti zabave! Krika, buka, pucnjava; ali Kazbič je već bio na konju, pa se okretao usred gomile na ulici poput bijesa, razmahujući sabljom. "Loše je opiti se na tuđoj gozbi" - rekoš ja Grigoriju Aleksandroviču, primivši ga za ruku. - "Ne bi li bilo bolje da se što brže pokupimo?"

- Ta počekajte, da vidimo kako će se završiti.

- Nema sumnje, zlo će se završiti. - Kod tih je Azijata uvijek tako: naljoskaju se buze - i eto okršaja! - Posjedosmo konje i odjurismo kući.

-A što je bilo s Kazbičem? - zapitam nestrpljivo štabnog kapetana.

- Pa što bi se dogodilo takvu čovjeku! - odgovori on ispijajući čašu. - Umakao je!

- I nije bio ranjen? - zapitam ja.

- A Bog bi ga znao! Pravi razbojnici! Viđao sam ih ja u boju; na primjer, sav je, kao rešeto, izboden bajonetima, pa ipak maše sabljom. - Štabni kapetan ušuti malo pa onda nastavi, lupivši nogom o zemlju.

- Jedno neću nikad sebi oprostiti. Kad smo stigli u tvrđu, natjerao me đavo te ispriповjedim Grigoriju Aleksandroviču sve što sam čuo čučajući za plotom. On se nasmijao - lukavac! - nešto je naumio.

- Što to? Recite, molim vas.

- E, nema druge! - počeo sam pripovijedati, pa trebam nastaviti.

Za neka četiri dana dođe Azamat u tvrđu. Kao obično pođe Grigoriju Aleksandroviču, koji ga je vazda hranio slatkišima. I ja sam bio tamo. Poveo se razgovor o konjima i Pečorin stade hvaliti Kazbičeva konja - kako je vatren, krasan, prava srna - ukratko, po njegovim riječima nema takva nigdje na svijetu.

Tatarčiću zablistaše očice, a Pečorin kao da toga i ne vidi. Ja svratim razgovor na nešto drugo, a on ga odmah opet okrene na Kazbičeva konja. To se ponavljalo svaki put, kad god bi Azamat došao. Poslije tri nedjelje opazim da Azamat blijedi i vene, kao što biva u romanima od ljubavi. Kakvo čudo?...

- Ja sam tek kasnije razabrao sve te vragolije. Grigorij Aleksandrovič tako ga je razdražio da bi i u vodu skočio. Jednom će mu reći: "Vidim, Azamate, da ti se vrlo svidio taj konj, a ne možeš ga vidjeti, kao ni svoj zatiljak! Ded reci, što bi ti dao onome tko bi ti ga darovao?"

- Sve, što hoće - odgovori Azamat.
- Onda ću ti ga ja pribaviti, ali uz jedan uvjet... Zakuni se da ćeš to učiniti...

- Kunem se... Zakuni se i ti!

- Dobro! Kunem se da će konj biti tvoj, ali mi moraš za njega dati svoju sestru Belu. Karađoz je cijena za nju. Mislim da ti se ta trgovina sviđa?

Azamat je šutio.

- Nećeš? E, kako te volja! Mislio sam da si čovjek, a ti si još dijete. Još je tebi rano jahati...

Azamat planu.

- A moj otac? - reče.

- Zar on nikad ne izlazi?

- Pa izlazi...

- Pristaješ?...

- Pristajem - prošapta Azamat, blijed kao smrt. - Kada?

- Čim Kazbič prvi put dođe ovamo. Obećao je da će dognati desetak ovaca. Ostalo je - moja stvar. Pazi, Azamate!

- Tako su oni uglavili taj posao... da pravo kažem, nelijep posao! Poslije sam to rekao Pečorinu, ali on mi odgovori da divlja Čerkeskinja treba biti sretna dobije li tako lijepa muža kakav je on, jer po njihovu će shvaćanju on ipak biti kao njezin muž, a Kazbič je - razbojnik, kojega valja kazniti. Promislite sami što sam mogao na to odgovoriti... Ali u to doba nisam ništa znao o njihovu dogovoru. Jednom dođe Kazbič i zapita treba li nam ovaca i meda. Naredih mu da to sutradan donese. "Azamate!" - reče Grigorij Aleksandrovič - "sutra je Karađoz u mojim rukama; ne bude li Bela noćas ovdje, nećeš vidjeti konja... "

- Dobro! - reče Azamat i odjuri u selo. Navečer se Grigorij Aleksandrovič naoružao te izjahao iz tvrđe. Kako su oni to svršili - ne znam, tek noću se obojica vratiše i stražar je vidio da je na Azamatovu sedlu poprijeko ležalo žensko čeljade, kojemu su ruke i noge bile svezane, a glava čadrom zavita.

- A konj? - zapitam štabnog kapetana.

- Odmah ćete čuti. Sutra rano ujutro dođe Kazbič i dogna desetak ovaca na prodaju.

Privezavši konja za plot, uđe k meni, ja ga ponudih čajem, jer iako je bio razbojnik, ipak mi je bio kunak.

- Stadosmo o koječemu čavrljati. Odjedanput vidim, Kazbič se zgrozio, u licu se sav promijenio - i poletio k prozoru; ali prozor je na nesreću gledao u stražnje dvorište.

- "Što ti je?" - zapitam.

- Moj konj!... konj! - reče sav drščući.

Doista, čuo sam topot kopita. - To je zacijelo došao neki kozak...

- Ne! Urus jaman, jaman! - riknu on i bezobzirce jurnu van kao divlja pantera. U dva je skoka već bio vani. Na vratima tvrđe zakrči mu stražar puškom put, ali on preskoči pušku i nagne trčati cestom... U daljini se vila prašina - to je Azamat jurio na brzom Karadozu. Kazbič trže u trku pušku i opali. Časak se zaustavio, dok se nije uvjerio da je promašio; a onda je ciknuo, udario puškom o kamen, razbio je na komadiće, bacio se na zemlju i zaridao kao malo dijete... Oko njega se skupili ljudi iz tvrđe - ali on nije nikoga vidio. Oni postajaše, porazgovoriše se i vratiše se natrag. Naredih da kraj njega stave novac za ovce - ali on ga nije ni dirnuo, već je ležao ničice kao mrtav. Vjerujete li da je tako ležao do kasno navečer, pa i čitavu noć?... Tek sutradan ujutro došao je u tvrđu i stao moliti da mu kažemo tata. Stražar, koji je vidio kako je Azamat odvezao konja i na njemu utekao, nije htio tajiti. Kad je Kazbič začuo to ime, sijevnuše mu oči i on ode u selo, gdje je živio Azamatov otac.

- A otac?

- E, to je baš ono, što ga Kazbič nije našao. Bio je nekuda otišao na petšest dana, pa je tako Azamat mogao ugrabiti sestru.

A kad se otac vratio, nije bilo ni sina ni kćeri. Shvatio je lukavac da ne bi iznio živu glavu ako bude uhvaćen. Otad ga je i nestalo: vjerojatno se pridružio nekoj razbojničkoj abrečkoj družini, pa je izgubio ludu glavu negdje s onu stranu Tereka ili Kubana. I pravo je tako!...

Priznajem da ni ja nisam olako prošao. Čim sam doznao da je Čerkeskinja kod Grigorija Aleksandroviča, stavim epolete, pripašem sablju i pođem do njega.

Ležao je u prvoj sobi na postelji, jedna mu ruka pod glavom, a drugom drži ugašenu lulu. Vrata druge sobe bila su zaključana, ali

ključa u ključanici nije bilo. Sve sam to odmah opazio... Stanem kašljati i udarati petama o prag - ali on se pretvarao, kao da ne čuje.

- Gospodine zastavniče! - rekoh ja, što sam oštrije mogao. - Zar ne vidite da sam došao k vama?

- Ah, zdravo, Maksime Maksimiču! Hoćete li lulu? - odgovori on ne dižući se.

- Oprostite, ja nisam Maksim Maksimič, nego štabni kapetan.

- Svejedno. Hoćete li čaja? Da vi znate kakva mene briga mori!

- Sve ja znam - odgovorim i priđem k postelji.

- To bolje; nemam volje da pripovijedam.

- Gospodine zastavniče, vi ste učinili prestupak za koji mogu i ja odgovarati...

- Ah, koješta! Ne smeta to! Ta mi već odavno sve napola dijelimo.

- Kakve su to šale! Molim vas vašu sablju!

- Mitka, sablju!...

Mitka donese sablju. Učinivši svoju dužnost, sjedoh do njega na postelju i rekoh: "Čuj, Grigorije Aleksandroviču, priznaj da to nije lijepo."

- Što nije lijepo?

- Pa to, što si ugrabio Belu... Sigurno ta životinja Azamat?... Ded, priznaj - rekoh mu.

- Pa kad mi se ona sviđa!

- Molim vas, što da na to odgovorim?... Zapanjih se. Pošto sam neko vrijeme šutio, rekoh mu ipak da će je morati vratiti, ako je otac bude zahtijevao.

- Nipošto!

- Ali on će doznati da je ona tu.

- A kako će doznati?

- Opet se zapanjih. - "Čujte, Maksime Maksimiču" - reče Pečorin uspravivši se - "vi ste dobar čovjek - ako ja vratim kćer tom divljaku, on će je zaklati ili prodati. Stvar je svršena, nemojmo je namjerice kvariti. Ostavite djevojku kod mene, a vama neka bude moja sablja..."

- Pa pokažite mi je - rekoh.

- Ona je iza ovih vrata. I sam sam je malo prije htio vidjeti, pa nisam mogao. Sjedi u kutu, zavila se koprenom, pa niti govori niti gleda; plašljiva je kao divlja srna. Najmio sam jednu ženu iz mjesta; ona

govori tatarski, pa će je služiti i naviknuti je na misao da je moja; jer ona neće biti ničija nego moja - dometnu on i udari pesnicom po stolu. - Ja sam mu i to odobrio... Pa što da radim? Ima ljudi, s kojima se valja u svemu slagati.

- Pa što? - zapitam ja Maksima Maksimiča, je li ju zaista navikao na sebe ili je uvenula u ropstvu, od čežnje za domom?

- Koješta, zašto od čežnje za domom? Iz tvrđe su se vidjele one iste gore, koje i iz sela - a drugo i ne treba tim divljacima. A usto bi je Grigorij Aleksandrovič svaki dan nečim darivao. Isprva je ona šutke i ponosno odbijala darove, koje je onda dobivala ona žena, i od toga postajala još rječitijom. Ah, darovi! Što li neće ženska glava učiniti za šarenu krpu... Ali ostavimo to... Dugo je uz nju boravio Grigorij Aleksandrovič, pa je za to vrijeme učio tatarski, a ona je počela razumijevati ruski. Malo pomalo navikla se da ga gleda, spočetka mrko i poprijeko, i neprestano je tužila i pjevala u po glasa svoje pjesme, pa bi i mene obuzela tuga kad sam je slušao iz susjedne sobe. Nikad neću zaboraviti jedan prizor. Prolazio sam i zagledao kroz prozor; Bela je sjedila na klupi kraj peći, spustivši glavu na grudi, dok je Grigorij Aleksandrovič pred njom stajao. "Slušaj, peri moja"

- govorio je on - "ta ti znaš da prije ili kasnije moraš biti moja - čemu me dakle toliko mučiš? Zar možda ljubiš nekog Čečenca? Ako je tako, smjesta ću te pustiti kući." - Ona jedva primjetno zadrhta i mahnu glavom. "Ili sam ti", nastavi on, "strašno mrzak?" - Ona uzdahnu. - "Ili ti tvoja vjera brani da me ljubiš?" - Ona probljedi i ne reče ni riječi: - "Vjeruj mi, Alah je svim narodima jedan isti, pa ako on meni dopušta da tebe ljubim, zašto bi tebi branio da mi ljubav ljubavlju vratiš?" - Ona mu pažljivo pogleda u lice, kao da se prepala te nove misli; u očima joj se vidjelo nepovjerenje i želja da se uvjeri. Kakvih li očiju! Sijevale su kao dvije žeravice. - Slušaj, mila, dobra Bela! - nastavi Pečorin. - Ti vidiš kako, te ja ljubim, sve ću učiniti da te razveselim! Hoću da budeš sretna; a budeš li opet tugovala, umrijet ću. Reci, hoćeš li biti veselija? - Ona se zamisli, ne skidajući s njega svojih crnih očiju, onda se ljubazno nasmiješi i kimnu glavom u znak da hoće. On ju uhvati za ruku i stade je nagovarati da ga poljubi. Ona se slabo branila i samo ponavljala:

"Molim, ne treba, ne treba." On je sve više navaljivao, a ona je zadrhtala i zaplakala. - "Ja sam tvoja sužnjica" - govoraše ona - "tvoja robinja, pa me možeš prisiliti" - i opet briznu plakati.

Grigorij Aleksandrovič udario se šakom po čelu i skočio u drugu sobu. Ja uđem k njemu; skrstio je ruke i namršten hodao amo tamo. "Što je, dragi moj?" zapitam ga: - "Đavo, a ne žena!" - odgovori on - "ali kunem vam se da će biti moja..." - Ja mahnem glavom. "Da se okladimo?" - reče on - "za sedam dana!" - "Evo!" - i mi udarismo rukom o ruku pa se razidoismo.

Sutradan pošalje on odmah ulaka u Kizljar da koješta kupi. Dovedli su svu silu perzijskih tkanina, prebrojati ih nisi mogao.

- Što mislite, Maksime Maksimiču - zapita me on, pokazujući darove - hoće li azijska ljepotica odoljeti takvoj bateriji? - "Vi ne poznajete Čerkeskinje" - odgovorih ja - "nisu one kao Gruzijske ili zakavkaske Tatarkinje - nipošto. One imaju druga načela; drugačije su one odgojene." - Grigorij Aleksandrovič se nasmiješi i stade zviždati neki marš.

Pokazalo se da sam pravo govorio. Darovi su samo napola djelovali. Ona je postala ljubaznija, povjerljivija - i ništa više. Zato on odluči da se lati posljednjega sredstva.

Jednom ujutro naredi da mu osedlaju konja, pa se obuče čerkeski, naoruža se i uđe k njoj.

"Bela!" - reče - "ti znaš, koliko te ljubim. Odlučio sam te ugrabiti, jer sam mislio da ćeš me zavoljeti, kad me upoznaš. Prevario sam se - zbogom! Sve što imam, neka je tvoje; ako hoćeš, vrati se ocu - ti si slobodna. Zgriješio sam ti, pa treba da se kaznim. Zbogom, ja odlazim - kuda? Ni sam ne znam! Valjda neću dugo tražiti tane ili udarac sabljom; onda me se sjeti i oprosti mi." - On se okrene i pruži joj ruku na oproštaj. Ona nije prihvatila ruku, nego je šutjela. Stajao sam iza vrata, pa sam kroz pukotinu mogao promatrati njeno lice. I ražalilo mi se - takva je smrtna bljedoća pokrila to milo lice. Ne dobivši odgovora, Pečorin učini nekoliko koraka prema vratima. Drhtao je - i, da vam pravo kažem - mislim da je doista bio kadar učiniti ono o čemu je u šali govorio. Kakav je on bio čovjek, Bog bi ga znao! Ali jedva je došao do vrata, a ona skočila, zaridala i bacila mu se oko vrata. - Hoćete li vjerovati! I ja sam, stojeći iza vrata, zaplakao, to jest, nisam zaplakao, nego - glupost!...

Štabni kapetan umuknu.

- Da, priznajem - reče zatim, čupkajući brkove - bilo mi je mrsko što mene nije nikad nijedna žena tako ljubila.

- A je li njihova sreća dugo potrajala? - zapitam ja.

- Jest, ona nam je priznala da je često sanjala o Pečorinu, od onog dana kad ga je prvi put ugledala, i da joj nije nikada nijedan muškarac tako obuzeo dušu. - Da, bili su sretni!

Kako je to dosadno! - uskliknuh nehotice. - Ja sam očekivao tragičan svršetak, a eto najednom me moje nade tako prevariše!... Zar se otac - nastavih - uistinu nije dosjetio da je ona kod vas u tvrđi?

- Čini se da je sumnjao. Za nekoliko dana doznadosmo, da je starac ubijen. Evo kako se to dogodilo...

Moje se zanimanje nanovo probudilo.

- Moram vam reći kako je Kazbič mislio da mu je Azamat s očevim znanjem ukrao konja, bar ja tako držim. Jednom je čekao na putu, neke tri vrste iza sela. Starac se vraćao, nakon što je uzalud tražio kćer. Pratlja mu je zaostala - bilo je to u sumrak - a on je zamišljen jahao korakom, kadli najednom iza grma skoči Kazbič kao mačak, baci se odostrag na konja, obori starca kindžalom na zemlju, uhvati uzde - i umače. Neki su sluge sve to vidjeli s brežuljka, pa su potrčali da ga uhvate, ali ga ne dostigoše.

- Nadoknadio je sebi izgubljena konja i osvetio se - rekoh ja, da čujem, što misli moj drug.

- Po njihovu je mišljenju - reče štabni kapetan - svakako imao posve pravo.

Mene je nehotice iznenadilo kako se Rus može priviknuti običajima onih naroda među kojima slučajno živi. Ne znam treba li pokuditi ili pohvaliti to duševno svojstvo, ali ono dokazuje čudnovatu gipkost duše i onaj bistri, zdravi smisao, koji prašta zlo svuda gdje vidi da je neuklonjivo i da ga je nemoguće uništiti.

Dotle smo popili čaj, a konji, što su odavno bili upregnuti, zatoptaše u snijegu. Mjesec je blijedio na zapadu i već se spremao zaći za svoje crne oblake što su visjeli na dalekim vrhuncima kao krpe razderanog zastora. Izađosmo iz kuće. Proricanje mog druga nije se ispunilo, vrijeme se razvedrilo i obećavalo nam je tiho jutro; nizovi zvijezda spleтали se u čudnim šarama na dalekom horizontu i jedna

se za drugom gasila, prema tomu kako se bljeđani odsjev istoka razlijevao po tamnomodrom svodu, osvjetljujući malo pomalo gorske strmine, pokrivene djevičanskim snijegom. S desne i s lijeve strane crnile se mračne, tajanstvene provalije; a magle, kuljajući i vijujući se kao zmije, puzale su po brazdama susjednih stijena, kao da i one osjećaju, pa se boje dana što se približavao.

Sve je bilo tiho na nebu i na zemlji, kao u čovječjem srcu u čas jutarnje molitve; samo bi gdjekad pirnuo hladan vjetar s istoka, podižući konjima grivu, pokritu injem. Mi krenusmo na put; petero loše kljusadi s mukom je vuklo naša kola po zavojitom putu na Gudgoru. Mi smo straga išli pješke, pa smo podmetali kamenje pod kotače, kad bi konji sustali. Činilo se, kao da put vodi u nebo, jer dokle su oči dopirale, neprestano se dizao, a napokon se gubio u oblaku, što se još od sinoć odmarao na vrhu Gudgore kao jastreb, što vreba plijen. Snijeg nam je škripio pod nogama; zrak je postao tako rijedak, da se teško disalo; krv je svaki čas navaljivala u glavu, no ipak mi se po svim žilama raširio neki ugodan osjećaj i bilo mi je nekako ugodno, što sam tako visoko iznad svijeta - ne poričem da je to djetinji osjećaj, ali kad se udaljujemo od društvenih veza, pa se primičemo prirodi, i nehotice postajemo djeca, sve što je duši nametnuto otpada od nje, i ona postaje opet onakva kakva je negda bila, i kakva će valjda opet jednom biti. Kome je, kao meni, bilo suđeno da tumara po pustim gorama, da tako dugo promatra njihove čudne oblike i da požudno guta njihov oživljujući zrak, razliven po njihovim klancima, taj će bez sumnje shvatiti moju želju da iskažem, da ispričam i da nacrtam te čarobne slike.

Napokon se popesmo na Gudgoru, stadosmo i obazresmo se. Na njoj je visio siv oblak i njegov je hladni dah prijetio bliskom olujom; ali na istoku je sve bilo tako jasno i zlatno, te smo ga mi, to jest ja i štabni kapetan, sasvim zaboravili... Da, i štabni kapetan; u priprostim je srcima osjećaj ljepote i veličine prirode stoput jači i življi nego u nas što zanosna pričamo naglas i na papiru.

- Vi ste se, mislim, navikli na te divne slike? - rekoh mu.

- Da, i na zujanje tanadi možemo se naviknuti, to jest naviknuti se da skrivamo nehotično udaranje srca.

- Slušao sam, naprotiv, da je mnogim starim vojnicima ta muzika čak ugodna?

- Dakako, ako hoćete, ugodna je; bit će zato što srce jače kuca. Pogledajte - dometnu, pokazujući prema istoku - kakav je to kraj!

I doista, teško da ću ikad igdje vidjeti takvu panoramu. Ispod nas je ležala Kojšauraska dolina koju su presijecale Aragva i ona druga rijeka kao dvije srebrne niti; po njoj je klizila plavkasta magla, bježeći u susjedne tjesnace od toplih jutarnjih zraka; s desne i lijeve strane presijekali su se i redali gorski grebeni, jedan viši od drugoga, pokriveni snijegom i grmljem. U daljini iste te gore, ali nema ni jedne stijene koja je bila drugoj slična - i sav je taj snijeg govorio rumenim sjajem tako živo, tako jarko, te ti se činilo da bi vječito htio tamo živjeti. Sunce se jedva pokazalo iza tamnomodre gore, koju bi samo vješto oko moglo razlikovati od olujnog oblaka; ali iznad sunca bila je krvava pruga, koja je mog druga osobito zanimala. "Rekao sam vam" - uskliknu on - "da će danas biti nevremena, Treba se požuriti, inače bi nas moglo zateći na Krestovoj:" - "Mičite se!" - vikne kočijašima.

Podmetnusmo lance pod kotače umjesto kočnica, da se ne skotrljaju; uzesmo konje za uzde i stadosmo se spuštati; s desne je strane bila stijena, a s lijeve takva provalija da se čitavo osetsko seoce na njenu dnu činilo kao lastavičje gnijezdo. Zadrhtah pomislivši da sada često, u gluho doba noći, ovom cestom, gdje se ni dvoja kola ne mogu razminuti, po neki kurir i do deset puta na godinu prolazi, a da i ne izmili iz svojih trošnih karuca.

Jedan od naših kočijaša bio je ruski jaroslavski mužik, a drugi Osetin. Osetin je vodio rudnjaka za uzdu s najvećom oprežnošću, ispregnuvši prije logove - a naš nemarni Rus čak nije ni sišao s kola! Kad sam mu spomenuo da bi se mogao pobrinuti barem za moj kovčeg, za kojim se nikako nisam želio spuštati u taj bezdan, odgovori mi on: "Ništa, gospodine! Dat će Bog, pa ćemo stići, kad i oni, nije nam ovo prvi put!" - i imao je pravo; mogli smo, istina, i ne stići, ali smo ipak stigli. I kad bi ljudi malo bolje razmislili, uvjerali bi se da život nije vrijedan tolike brige...

Ali vi možda hoćete znati konac pripovijesti o Beli? - Prvo, ja ne pišem pripovijesti, nego putne bilješke, pa stoga ne mogu natjerati štabnog kapetana da pripovijeda prije nego što je zaista pripovijedao. Zato pričekajte ili, ako hoćete, prevrnite nekoliko stranica; ali ja vam to ne preporučam, jer je prijelaz preko Krestove

gore (ili, kako je naziva učeni Gamba, Le Mont St.-Christophe) vrijedan vaše radoznalosti. I tako smo se spuštali s Gudgore u Čertovu dolinu... Romantičnog li imena! Vi već vidite gnijezdo zloga duha među nepristupnim stijenama - ali nije tako. Ime Čertove doline dolazi od riječi "čerta", a ne od "čert" - jer je ovdje negda bila granica Gruzije. Ta je dolina bila zasuta snježnim nanosima, koji su dosta živo podsjećali na Saratov, Tambov i ostala draga mjesta naše domovine.

- "Evo i Krestove!" - reče mi štabni kapetan, kad smo sišli u Čertovu dolinu, pokazujući brežuljak pokriven snježnom koprenom. Na vrhu mu se crnio kameni križ, a pokraj njega je vodio jedva jedvice vidljiv put, kojim samo onda prolaze kad je pobočni put zasut snijegom. Naši nam kočijaši rekoše da lavina još nije bilo i, štedeći konje, povezoše nas unaokolo. Na zavoju sretosmo petoricu Oseta. Oni nam ponudiše svoju pomoć i, uhvativši se za kotače, stadoše s vikom vukući i pridržavajući naše taljige. A put je doista opasan. S desne su strane nad našim glavama visjele gromade snijega, i činilo se kao da će se od prvog jačeg vjetra survati u klanac; uski je put dijelom bio pokriven snijegom, koji je na nekim mjestima propadao pod nogama, a na drugima se pretvarao u led od sunčanih zraka i noćnih mrazova, pa smo se i sami s mukom probijali, dok su konji padali. S lijeve je strane zijala duboka gudura, gdje je tekao potok, čas skrivajući se pod ledenom korom, čas pjeneći se i skačući preko crnog kamenja. Za dva sata jedva smo obašli Krestovu goru - dvije vrste za dva sata! Međutim se provališe oblaci, navali tuča i snijeg, a vjetar, prodrijevši u klance, urlaše i zviždaše kao razbojnik Solovjej - i doskora se kameni križ sakrio u magli koja se u sve gušćim valovima valjala s istoka... Da, zbilja, o tom križu ima čudna, ali vrlo raširena priča, da ga je sagradio car Petar I. kad je putovao preko Kavkaza; no prvo, Petar je bio samo u Dagestanu, a drugo, na križu je bilo krupnim slovima napisano da je postavljen po nalogu generala Jermolova i to godine 1824. Ali priča se i pored toga napisala tako ukorijenila, te zaista ne znaš čemu da vjeruješ, tim više što nismo navikli vjerovati napisima.

Valjalo nam se još nekih pet vrsta spuštati po zaleđenim stijenama i po mekanom snijegu da stignemo do stanice Kobi. Konji su se izmučili, a mi prozebli; mećava je zavijala sve jače i jače, upravo kao

ona naša na sjeveru, samo što su njeni divlji napjevi bili bolniji, tužniji. "I ti, prognanice - pomislim - plačeš za svojim širokim, slobodnim stepama! Tamo imaš gdje raširiti svoja hladna krila, a ovdje ti je zagušljivo i tijesno kao orlu koji klikćući bije krilima o rešetku svoga gvozdrenoga kaveza."

- Nije dobro! - reče štabni kapetan. - Pogledajte, ništa se naokolo ne vidi, samo magla i snijeg. Dok treneš okom, možemo se survati u bezdan ili zapeti u kakvoj jami, a tamo je dolje Bajdara valjda tako nabujala, da je ne možeš ni preći. Takva ti je ta Azija! I ljudi i rijeke - nikako im ne možeš vjerovati.

Kočijaši su vičući i psujući udarali konje, koji su dahtali i opirali se i nizašto na svijetu nisu htjeli s mjesta, ne mareći za rječitost bičeva. "Vaše blagorođe" - reče napokon jedan od njih - "ovako mi nećemo stići do Kobi; ne biste li naredili, dok se može, da svrnemo na lijevo? Eno tamo se na obronku nešto crni - zacijelo kolibe: tamo se svagda svraćaju putnici, kad je nevrjeme; vele da će nas odvesti, ako im date na votku", dometnu on pokazujući Osete.

- Znam, brajko, znam i bez tebe! - reče štabni kapetan.

- To su već takve životinje. Dat će se oderati, samo da izmame na votku.

- Ipak ćete priznati - rekoh - da bi nam bez njih bilo gore.

- Tako je, tako je - progundā on - uh, ti provodiči! Instinktivno osjećaju gdje se mogu okoristiti kao da se bez njih i ne može naći put.

Svrnemo nalijevo i nekako, poslije mnogo muke, stignemo do jasnog skrovišta. Bile su to dvije kolibe sagrađene od ploča i od oblutaka i ograđene isto takvim zidom. Odrpani nas gazde prijazno primiše. Poslije sam doznao da ih vlada plaća i hrani, a zato im je dužnost primati putnike, koje zatekne oluja.

- Sve je kako treba - rekoh sjedajući k ognjištu - sad ćete mi dovršiti svoje pričanje o Beli; uvjeren sam da ono nije bio svršetak.

- A zašto ste o tom tako uvjereni? - zapita me štabni kapetan, pa mi namigne i lukavo se nasmiješi.

- Zato jer to ne bi bilo u redu; što se neobično počelo mora se neobično i svršiti.

- E, pogodili ste...

- Vrlo mi je drago.

- Lako se vama radovati, ali meni je upravo teško kad se toga sjetim. Divna je bila djevojka ta Bela! Najposlije sam se tako na nju navikao, kao na kćerku, a i ona je mene voljela.

Moram vam reći, da ja nemam obitelji. O ocu i materi nemam glasa već neko dvanaest godina, a da se oženim, nisam prije pomišljao - tako da to sada već i nije za me. Zato mi je drago što sam našao stvorenje koje ću maziti. Ona bi nam pjevala pjesme ili plesala lezginku... Ali kako je plesala! Gledao sam ja naše gubernijske gospođice, a jednom sam bio i u Moskvi na plemićkoj zabavi, ima tome već nekih dvadeset godina - ali da! Sasvim drugačije!... Grigorij Aleksandrovič nakitio ju je kao lutku, mazio je i milovao i ona se kod njega čudno poljepšala! S lica joj i s ruku nestalo garave boje, na obrazima joj izbila rumen... Pa kako je gdjekad bila vesela i podrugivala mi se - nevaljalica... Bog joj prostio!...

- A kad ste joj javili očevu smrt?

- Dugo smo to od nje krili, dok se nije navikla na svoj položaj, a kad smo joj rekli, plakala je dan, dva, pa zaboravila.

Jedno četiri mjeseca teklo je sve da ne može bolje. Grigorij Aleksandrovič - čini se, da sam već rekao - strašno je volio lov. Otišao bi u šumu i ganjao veprove ili divokoze - a sad jedva da bi otišao dalje od tvrđavnog bedema. Najednom ipak opazim da je opet zamišljen; hoda po sobi, s rukama na leđima; a jednoga dana, ne rekavši nikomu ništa, ode u lov - nema ga čitavo jutro; ode tako i drugi put, pa sve češće i češće... "Neće biti dobro" - pomislim - "zacijelo je crni mačak među njih skočio."

Jedno jutro odem k njima - kao da mi je sad sve pred očima. Bela je sjedila na krevetu u crnom svilenom bešmetu, blijeda i tako tužna da sam se prepao.

- A gdje je Pečorin? - upitam.

- U lovu.

- Zar je danas otišao? - Ona je šutjela, kao da joj je mučno odgovoriti.

- Ne, još jučer - reče napokon teško uzdahnuvši.

- Da mu se nije što dogodilo?

- Jučer sam cio dan samo razmišljala - odgovori ona kroz suze - dolazile su mi na pamet razne nezgode: sad mi se učinilo da ga je

ranio divlji vepar, sad opet da ga je neki Čečenac odvuкао u gore... A sad mi se čini da me ne ljubi.

- Doista, draga moja, nešto gore nisi mogla izmisliti.

Ona zaplače, a onda ponosno diže glavu, obriše suze i nastavi:

- Ako me ne ljubi, tko mu brani da me ne pošalje kući? Ja ga ne silim. A ako bude i dalje tako, sama ću otići. Nisam robinja - kneževska sam kći!...

Stadoh je miriti. - "Slušaj, Bela, pa on ne može uvijek sjediti ovdje, kao da je prišiven za tvoju suknu; on je mlad, voli lov - ode pa se opet vrati, a ako budeš tugovala, brzo ćeš mu dodijati.

- To je istina! - odgovori ona. - Bit ću vesela. - I hihoćući uhvati svoj bubnjić i stade pjevati, plesati i skakati oko mene. Ali ni to nije dugo potrajalo, jer je opet pala na postelju i pokrila lice rukama.

Što učiniti? Nikad, znate, nisam imao posla sa ženama. Mislio sam i mislio, kako da je utješim, i ničemu se nisam domislio. Neko smo vrijeme oboje šutjeli... Neugodan položaj!

Napokon joj rekoh: "Ako hoćeš, poći ćemo šetati na bedem, vrijeme je divno!" - Bilo je to u rujnu. I doista, dan je bio prekrasan, svijetao i nije bio vruć: sve su se gore posve jasno vidjele. Pođosmo pa se šutke prošetamo amo tamo po tvrđavnom bedemu, napokon sjedne ona na tratinu, a ja sjedoh kraj nje. Doista, smiješno je o tom govoriti, ali ja sam trčao za njom kao kakova dadilja.

- Naša je tvrđava stajala na visoku mjestu i pogled je s bedema bio prekrasan. S jedne strane široka ravnica, koju je presijecalo nekoliko jaruga, a iza nje šuma, koja se prostirala sve do gorskog bila; na ravnici se gdjegdje dimila sela i hodali čopori konja. S druge je strane tekla rječica, a tik do nje raslo je gusto grmlje, koje je pokrivalo kršne visove, što su se sastajali s glavnom granom Kavkaza. Mi smo sjedili na uglu kule, da uzmognemo na obje strane sve vidjeti. Uto opazim gdje iz šume netko izlazi na sivcu konju, jaše sve bliže i bliže, i napokon se zaustavi s onu stranu rijeke, oko stotinu hvati daleko od nas, i stade kao bijesan razigravati konja. Čudno!... "Pogledaj Bela - rekoh ja - ti imaš mlađe oči, kakav je ono konjanik, koga li je došao zabavljati?..."

Ona pogleda i usklikne: "Ta to je Kazbič!"

- Ah, taj razbojnik! Zar je došao da nam se ruga? - Gledam ja, bome Kazbič, njegovo garavo lice, odrpan, prljav kao uvijek. - "To je

konj moga oca" - reče Bela, uhvativši me za ruku; drhtala je kao prut, a oči joj sijevahu... Aha! pomislim; i u tebi, dušice moja, ne miruje razbojnička krv!

- Dođi amo - rekoh stražaru - uzmi pušku, pa mi skini onoga deliju - dobit ćeš srebrni rubalj. - "Slušam, vaše visokoblagođe; ali on ne stoji na mjestu..." - "Naloži mu!" - rekoh smijući se. - "Ej! prijatelju!" - vikne stražar, mašući mu rukom. - "Stani malko, što se okrećeš kao zvrk?" - Kazbič se doista zaustavi i stade slušati; zacijelo je mislio da ćemo se s njim dogovarati - nije nego još nešto!... Moj grenadir nanišani... opali!... promaši. Tek što je barut na prašniku planuo, Kazbič obode konja i on skoči na stranu. Nato se uspravi u stremenu, vikne nešto na svom jeziku, zaprijeti bičem - i nestade ga.

- Stid te bilo! - rekoh stražaru.

- Vaše visokoblagođe! Otišao je da umre - odgovori on. - Proklet je to svijet, ne možeš ga jednim hicem ubiti.

Četvrt sata kasnije vratio se Pečorin iz lova. Bela mu se bacila oko vrata i nimalo se nije žalila, ništa mu nije prigovarala, što ga tako dugo nije bilo... A čak ja sam se na njega razljutio! - "Ma, zaboga", rekoh, "evo ovaj čas bio je Kazbič s onu stranu rijeke i mi smo na nj pucali. Lako biste se mogli na njega namjeriti. Ti su brđani osvetljiv svijet; mislite li da se on ne domišlja da ste i vi malo pomogli Azamatu? A ja bih se okladio da je sada prepoznao Belu. Znam da mu se prije godinu dana vrlo sviđala - sam mi je rekao - i da je mogao skupiti dosta novaca, zacijelo bi je bio zaprosio..." - Nato se Pečorin zamislio. -

"Da - odgovori on - trebamo biti oprezniji... Bela! Od današnjeg dana ne smiješ više izlaziti na tvrđavni bedem."

Navečer sam s njim imao dug razgovor. Bilo mi je mrsko, što se promijenio prema toj bijednoj djevojci; uz to što je pola dana provodio u lovu, postao je hladan, rijetko ju je milovao, pa je ona stala naočigled venuti, lice joj se oduljilo, velike joj se oči zamutile.

Zapitaš je: "Zašto si uzdahnula, Bela? Zar si tužna?" - "Nisam." - "Zar nešto želiš?" "Ne." -

"Mori li te čežnja za rodom?" - "Ja nemam roda." Kadikad nisi po čitave dane od nje ništa drugo čuo nego "da" i "ne".

O tome sam mu eto stao govoriti. "Čujte, Maksime Maksimiču".- odgovori on - "ja imam nesretnu ćud; da li me je odgoj takvim učinio

ili me je Bog takva stvorio - ne znam. Znam samo, ako druge bacim u nesreću, nisam ni ja manje nesretan. Njima je to dakako slaba utjeha - ali tako je, upravo tako. U ranoj svojoj mladosti, od onog časa kad sam izišao ispod skrbništva svoga roda, stao sam bijesno uživati sve naslade koje se mogu dobiti za novce i te su mi se naslade dabogme ogadile. Onda se otisnuh u veliki svijet i doskora mi je društvo isto tako omrznilo; ljubio sam svjetske ljepotice i one su mene ljubile, ali njihova je ljubav samo dražila moju taštinu i sebičnost, a srce mi je ostalo pusto... Stao sam čitati, učiti - no i nauke mi omrznuše. Vidio sam da do njih nikako ne stoji ni sreća ni slava, jer su najsretniji ljudi - neznalice, a slava je - sretan slučaj, pa treba samo spretnosti da je postigneš. Tako mi je sve dosadilo... Doskora me premjestiše na Kavkaz - i to je najsretnije doba moga života. Nadao sam se da nema dosade pod čečenskom tanadi - ali uzalud! Za mjesec dana tako sam se navikao na njihovo zujanje i na blizinu smrti, da sam se više zanimao za komarce, pa mi je postalo dosadnije nego prije, jer sam izgubio gotovo posljednju nadu. Kad sam ugledao Belu u svom domu, kad sam prvi put, držeći je na koljenima, ljubio njene crne uvojke, mislio sam luda da je ona anđeo, što mi ga je milostiv udes poslao za utjehu... Opet sam se prevario; ljubav divlje djevojke ne vrijedi mnogo više od ljubavi ugledne gospođe; bezazlenost i iskrenost jedne dosadi isto tako kao i koketnost druge. Ako baš hoćete, ja je još i sad ljubim, zahvalan sam joj za nekoliko dosta slatkih časaka, dat ću za nju i svoj život - ali mi je uz nju dosadno... Jesam li budala ili zločinac - ne znam; ali je jasno da i mene treba vrlo žaliti, možda i više nego nju. Moju je dušu svijet iskvario, moja je fantazija nemirna, a srce se ne može nasititi. Meni je svega premalo; i na bol se lako naviknem, kao i na nasladu, i život mi postaje od dana do dana sve pustiji; samo mi je jedno sredstvo ostalo: putovanje. Čim uzmognem, otići ću; ali ne u Europu, sačuvaj Bože! - poći ću u Ameriku, u Arabiju, u Indiju - pa ću valjda negdje na putu umrijeti. Uvjeren sam barem da se ova posljednja utjeha neće brzo iscrpsti, dok ima bura i ružnih putova" - Tako je on dugo govorio i njegove mi se riječi usjekoše u pamet, jer je to bilo prvi put što sam nešto takvo slušao od čovjeka kojemu je dvadeset i pet godina, a dao bog, i posljednji put... Čudo! Recite, molim vas -

nastavi štabni kapetan, okrenuvši se k meni - vi ste, čini se, bili u prijestolnici i to nedavno - pa je li ondje sva mladost takva?

Odgovorih da ima mnogo ljudi koji isto tako govore; da ima vjerojatno i takvih koji govore istinu; da je uostalom razočaranje, kao i svaka moda, počelo u višim društvenim razredima, pa onda prešlo k nižima i tamo se otrcalo, a sada oni, kojima je doista više dosadno nego svima drugima, nastoje tu svoju nesreću sakriti, kao neki grijeh. Štabni kapetan nije shvatio tih finih razlika, pa je mahnuo glavom i lukavo se nasmiješio.

- A bit će da su Francuzi uveli modu dosade.

- Ne, već Englezi.

- Aha, dakako!... odgovori on; ta oni su uvijek bili pijanice na glasu!...

Ja se nehotice sjetih neke moskovske gospođe, koja je tvrdila da Byron nije bio ništa drugo nego pijanica. Uostalom štabnom se kapetanu nije moglo zamjeriti što je to rekao.

Da se uzdrži od vina, nastojao je, razumije se, uvjeriti sam sebe da je pijanstvo krivo svakoj nesreći na svijetu.

Međutim je on ovako nastavio svoje pričanje:

- Kazbič se više nije javljao. Ali ja se - ne znam zašto - nisam mogao oteti misli da on nije uzalud dolazio i da smišlja nekakvo zlo.

- Jednom me Pečorin nagovarao, da pođem s njim u lov na vepa. Dugo sam se nećkao; baš mene zanima vepar! Ipak me odvuкао sa sobom. - Uzesmo pet vojnika i krenusmo rano ujutro. Do deset sati lunjali smo po trščacima i po šumi - ali zvijeri nema. "Ej, nećemo li se vratiti? - rekoh ja. - Čemu da se uzalud mučimo? Vidi se da smo baš nesretan dan izabrali." Ali Grigorij Aleksandrovič nije mario ni za zaparu ni za umor i nije se htio vratiti bez plijena... Takav je on bio čovjek; što zamisli - mora biti; bez sumnje ga je u djetinjstvu majčica razmazila... - Napokon se u podne namjerismo na prokletog vepa - opalismo! Ali uzalud; vepar je utekao u trščak... takav je bio nesretan dan!... Nato se malo odmorismo i krenusmo kući.

- Jahali smo šutke uporedo, pustivši uzde, i već smo bili gotovo u samoj tvrđi, samo nam ju je grmlje sakrivalo. Najednom puče puška... Mi se zgliedasmo; jednaka nas je sumnja napala... Žurno poletjesmo, odakle se pucanj čuo - vidimo mi: na bedemu se skupili vojnici u gomilu, pa pokazuju u polje, a tamo konjanik leti kao bez

duše i drži na sedlu nešto bijelo. Grigorij Aleksandrovič vrisnu baš kao kakav Čečenac; trže pušku - i jurnu; a ja za njim.

- Naši konji na sreću - zbog mršavog lova - nisu bili izmučeni, pa su nam se upravo izmicali ispod sedla, i svakoga trenutka bili smo sve to bliže... Napokon prepoznam Kazbiča, samo nisam mogao razabrati što je držao pred sobom. Uto stignem Pečorina, pa mu viknem: "To je Kazbič!"... On me pogleda, kimne glavom i ošine konja bičem.

- Napokon mu se približismo na puškomet; je li Kazbičev konj bio izmučen ili lošiji od naših, tek je pored svega njegova nastojanja slabo odmicao. Mislim da se u taj čas sjetio svoga Karađoza...

- Vidim ja, gdje je Pečorin u trku primakao pušku... "Ne pucajte" - viknem mu - "čuvajte metak; ionako ćemo ga stići." - Ah da, ta mladost! Uvijek se u nevrijeme raspali... Hitac planu i tane prebi konju stražnju nogu. Kako je bijesno letio, učini još desetak skokova, pa se spotakne i padne na koljena. Kazbič skoči i sad smo vidjeli da je na rukama držao ženu, umotanu u čadru... To je bila Bela... jedna Bela! - On nam nešto viknu na svom jeziku i diže kindžal na nju... Nismo mogli gubiti vrijeme - ja opalim nasumce; tane ga je vjerojatno pogodilo u rame, jer je najednom spustio ruku. Kad se dim razišao, ležao je na zemlji ranjeni konj, a pokraj njega Bela; a Kazbič je odbacio pušku, pa se kao mačka po grmlju penjao na stijenu. Prohtjelo mi se da ga skinem odanle, ali puška mi je bila prazna! Skočismo s konja i pohrlismo k Beli. Jadnica je ležala nepomično, a krv joj je potokom tekla iz rane... Takav zlotvor! Da ju je bar u srce udario - bio bi u jedan mah svemu kraj, a ono u leđa... baš razbojnički! Bila je u nesvijesti. Poderemo čadru i zavijemo joj ranu, što smo jače mogli. Uzalud joj je Pečorin ljubio hladne usne - ništa joj nije moglo vratiti svijest.

- Pečorin posjede konja, a ja je digoh sa zemlje i nekako je položih do njega na sedlo. On je obuhvati rukom i mi krenemo natrag.

Nakon što smo nekoliko časaka šutjeli, reče mi Grigorij Aleksandrovič: "Čujte, Maksime Maksimiču, ovako je nećemo živu dovesti". - "Istina!" - rekoh ja i mi potjerasmo konje uzagrepce. - Na vratima tvrđave čekala nas gomila naroda. Oprezno prenijesmo ranjenicu u Pečorinov stan i poslismo po liječnika. On je doduše bio

pijan, ali je došao, pregledao ranu i rekao da ne može doživjeti sutrašnjega dana; ali se prevario...

- Zar je ozdravila? - upitam štabnog kapetana, uhvativši ga za ruku, jer sam se i nehotice obradovao.

- Nije - odgovori on - nego liječnik se u tome prevario, što je još dva dana živjela.

- Ali objasnite mi kako ju je Kazbič ugrabio.

- Evo kako. Ne mareći što joj je Pečorin zabranio, izašla je ona iz tvrđave i pošla prema rijeci. Bilo je, znate, vrlo vruće, pa je sjela na kamen i spustila noge u vodu. Uto se Kazbič prikrao - zgrabio je, zatisnuo joj usta i odvuкао je u grmlje, a tamo skočio na konja pa bježi! Njoj je međutim uspjelo da vikne. Stražari se uzbunili, opalili, ali promašili, a uto stigismo i mi.

- A zašto ju je Kazbič htio oteti?

- Zaboga! Ti su Čerkezi poznati tati; što nije prikovano, moraju odnijeti; koješta im i ne treba, pa ipak ukradu... to im ne smijete zamjeriti! A osim toga ona mu se odavno sviđala.

- I Bela je umrla?

- Umrla je. Samo se dugo mučila, a i mi smo se uz nju ljudski izmučili. Oko deset sati navečer došla je k sebi - mi smo sjedili kraj postelje. Tek što je otvorila oči, stala je zvati Pečorina. - "Tu sam ja pokraj tebe, džanečko moja - odgovori on i primi je za ruku. -

"Umrijet ću!" - reče ona.

Stadosmo je tješiti; rekosmo joj da je liječnik obećao da će je svakako izliječiti. Ona mahnu glavom i okrenu se k zidu. Nije joj se htjelo umrijeti!...

U noći je počela buncati; glava joj gorjela; čitavo joj tijelo na mahove tresla groznica.

Govorila je nejasne riječi o ocu, o bratu; htjela je u gore, kući... Zatim je govorila i o Pečorinu, nazivala ga raznim nježnim imenima ili ga korila, što više ne ljubi svoju džanečku.

On ju je šuteći slušao, naslonivši glavu na ruke, ali čitavo vrijeme nisam na njegovim trepavicama opazio nijedne suze. Da li zaista nije mogao plakati ili se svladavao - ne znam; ali ja nisam nikad vidio ništa žalosnije.

Pred zoru je prestala buncati. Skoro je čitav sat ležala nepomično, blijeda i tako slaba, te se jedva moglo vidjeti da diše. Onda joj

postade lakše, pa je stala govoriti, ali, što mislite, o čem?... Takve misli dolaze samo na smrti!... Stala se žalostiti što nije kršćanka, što se njena duša neće na onom svijetu nikad sastati s dušom Grigorija Aleksandroviča i što će mu druga žena biti družica u raj. Pade mi na um da je pokrstim prije smrti, pa joj to i predložih. Ona me neodlučno pogleda i dugo nije mogla progovoriti ni riječi. Napokon reče da će umrijeti u onoj vjeri, u kojoj se i rodila. Tako je prošao čitav dan. Koliko li se promijenila u taj jedan dan! Blijedi joj obrazi upadoše; oči joj se jako raširiše; usne su joj gorjele, osjećala je u sebi vatru, kao da joj u grudima leži rastopljeno gvožđe.

Dođe druga noć. Mi nismo sklapali očiju, nismo odlazili od njene postelje. Ona se užasno mučila, stenjala, a čim bi joj bol malo popustio, trudila se da uvjeri Grigorija Aleksandroviča, kako joj je bolje, nagovarala ga da pođe spavati, ljubila mu ruku i nije htjela da je ispusti. Prema jutru stala je osjećati samrtne muke, počela se premetati, zderala zavoj i krv joj je nanovo potekla. Kad smo joj ranu opet zavili, umirila se načas i stala moliti Pečorina da je poljubi. On kleknu kraj postelje i pritisnu usta na njene hladne usne. Ona ga je čvrsto obuhvatila oko vrata svojim drhtavim rukama, kao da mu je u tom poljupcu htjela predati svoju dušu... Ne, dobro je uradila što je umrla! Ta što bi bilo od nje da ju je Grigorij Aleksandrovič ostavio? A to bi se bilo prije ili poslije dogodilo...

Sutradan do podne bila je tiha, šutljiva i poslušna, premda ju je naš liječnik mučio toplim oblozima i ljekarijama. "Nemojte! - govorio sam mu - ta sami ste rekli, svakako će umrijeti, pa čemu onda svi ti vaši lijekovi?" - "Ipak je bolje, Maksime Maksimiču - odgovori on - da savjest bude mirna." -

Lijepe li mi savjesti!

Poslije podne stade je moriti žeđa. Otvorismo prozore, no napolju je bilo toplije nego u sobi. Stavismo joj leđa oko postelje - no ništa nije pomoglo. Znao sam da ta nesnosna žeđa znači da se primiče konac, pa sam to rekao Pečorinu. - "Vode, vode!..." govorila je ona promuklim glasom, pridigavši se na postelji.

On problijedi kao krpa, uhvati čašu, nalije i pruži joj. Ja sam pokrio lice rukama i stao govoriti molitvu - ne sjećam se kakvu. Da, dragi moj, viđao sam ja često kako ljudi umiru u bolnicama i na bojištu, ali sve je to bilo drugačije, sasvim drugačije!... Moram priznati da mi je

nešto žao. Mene se nije pred smrt ni jednom spomenula, a čini mi se da sam je ljubio kao otac... E, Bog joj prostio!...

Tek što je popila vodu, postade joj lakše i za dvije tri minute bila je mrtva. Stavismo joj ogledalo na usta - čisto!...

Izvedoh Pečorina iz sobe i mi pođosmo na tvrđavni bedem. Dugo smo hodali uporedo amo tamo, s rukama na leđima, ne govoreći ni riječi. Na njegovu licu nisi mogao ništa osobito pročitati i to mi se učini mrsko. Ja bih na njegovu mjestu umro od tuge. Najposlije sjede na zemlju u hlad i stade nešto palicom crtati po pijesku. Ja sam ga, znate, više zbog pristojnosti htio utješiti, pa sam počeo govoriti; no on diže glavu i nasmija se... Od toga me smijeha prošla jeza... Pođoh se pobrinuti za lijes.

Priznat ću da sam se ponešto i zato prihvatio toga posla, da me mine tuga i bol. Imao sam komad termalame, pa sam njom pokrio lijes i ukrasio ga srebrnim čerkeskim rojtama, što ih je Grigorij Aleksandrovič bio za nju kupio.

Sutradan rano ujutro sahranismo je iza tvrđave kraj rijeke, nedaleko od onog mjesta gdje je posljednji put sjedila. Oko njena groba razraslo se sada grmlje bijelog bagrema i jorgovana. Htio sam joj staviti križ, ali to bi, znate, bilo nezgodno - ta nije bila kršćanka...

- A Pečorin? - upitam.

- Pečorin je dugo pobolijevao, pa je omršavio - jadnik; ali od to doba nismo nikad govorili o Beli; vidio sam da mu je to neugodno - pa i čemu! - Neka tri mjeseca poslije toga premjestiše ga u drugi puk i on ode u Gruziju. Od toga se časa više ne sastadosmo... Da, sjećam se, nedavno mi je netko govorio da se vratio u Rusiju, ali u vojnoj zapovijedi nije toga bilo. - Uostalom, do nas kasno dolaze vijesti.

Nato stade opširno razlagati kako je neugodno kad doznaješ novosti godinu dana kasnije - vjerojatno zato da zatomi bolne uspomene.

Ja ga nisam prekidao, ali ga nisam ni slušao.

Za jedan sat mogli smo na put. Mećava se stišala, nebo se razvedrilo i mi krenusmo.

Putem sam opet nehotice poveo razgovor o Beli i o Pečorinu.

- A niste li čuli što je bilo s Kazbičem? - upitam.

- S Kazbičem? E, doista ne znam... Slušao sam da na desnom krilu kod Šapsuga ima neki Kazbič, neki vratolom, koji u crvenom

bešmetu korakom jaše pod našom vatrom i uljudno se klanja kad tanad blizu njega prozviždi; ali teško da će to biti baš on!...

U Kobi se rastadoh s Maksimom Maksimičem; ja pođoh s poštom, a on je imao tešku prtljagu, pa nije mogao za mnom. Mislili smo da se nećemo više nikad sresti, pa ipak smo se sreli i, ako hoćete, pripovjedit ću vam. To je čitava pripovijest... Ali priznat ćete da je Maksim Maksimič čovjek dostojan povjerenja... Ako to priznate, bit ću potpuno naplaćen za svoje možda predugačko pričanje.

II.

MAKSIM MAKSIMIČ

Rastavši se s Maksimom Maksimičem, projurih brzo kroz terečki i darjalski klanac. Doručkovao sam u Kazbeku, čaj sam pio u Larsu, a na večeru sam se požurio u Vladikavkaz. Neću vas mučiti opisivanjem gora ni usklicima, koji ništa ne kazuju, osobito onima kojih ondje nije bilo, a ni statističkim podacima, kojih nitko ne želi čitati.

Svratio sam se u gostionicu, u koju se svraćaju svi putnici i gdje nema nikoga kome bi naredio da ispeče fazana i da svari šči, jer su ona tri invalida, kojima je povjerena, tako glupa ili tako pijana da nemaš od njih nikakve koristi.

Rekoše mi da ovdje moram provesti još tri dana, jer "okazija" iz Jekaterinograda još nije došla, pa se prema tomu ne može ni natrag vratiti. Kakva li je to okazija!... Loša doskočica ne može biti Rusu utjeha, pa da mi vrijeme prođe namislih bilježiti pričanje Maksima Maksimiča o Beli, i ne sluteći da će to biti prva karika u dugačkom lancu pripovijesti.

Eto vidite, kako gdjekad neznatna zгода ima goleme posljedice!... A vi možda i ne znate što je "okazija"? To vam je vojničko odjeljenje od pola čete s jednim topom, s kojim idu transporti kroz Kabardiju iz Vladikavkaza u Jekaterinograd.

Prvi dan proveo sam vrlo dosadno; no drugi dan, rano ujutro, uđoše u dvorište neka kola... A! Maksim Maksimič!... Pozdravismo se kao stari prijatelji. Ja mu ponudim, da uzme moju sobu; on se nije skanjivao, udario me štaviše po ramenu pa iskrivio usta, kao da će se nasmiješiti. Čudak!...

Maksim Maksimič imao je vrlo mnogo znanja u kuharskoj vještini; začudo je dobro ispekao fazana, vješto ga polio rasolom od krastavaca, i moram priznati da bih bez njega bio jeo suha jela. Boca kahetinskog vina pomože nam, te zaboravimo čedan broj jela, jer je bilo samo jedno, pa zapalismo lule i sjedosmo - ja uz prozor, a on pokraj naložene peći jer je dan bio vlažan i hladan. Šutjeli smo. Pa o čemu da govorimo?... On mi je o sebi već sve rekao, što je bilo zanimljivo, a ja nisam imao što pripovijedati. Gledao sam kroz prozor. Mnoštvo niskih kućica, razbacanih po obali Tereka, što se sve više i više širi, bjelasaju se iza drveća, dalje se plavile gore

poput zupčasta zida, a iza njih se pomaljao Kazbek u svojoj bijeloj biskupskoj kapi. U misli se praštah s njima; bilo mi ih je žao.

Dugo smo tako sjedili. Sunce se sakrivalo za hladne vrhunce, a bjelušasta se magla stala razilaziti po dolinama, kadli se na cesti začu zveka putničkog zvonca i vika kočijaša.

Nekoliko kola s prljavim Jermenima uđe u gostioničko dvorište, a za njima prazne putne karuce. Njihov lagani hod, udobni uređaj i gospodski izgled davao im je neko strano obilježje. Za njima je išao čovjek velikih brkova, u madžarskom haljincu, dosta lijepo odjeven za lakaja. Morao si pogoditi kakva mu je zvanje kad si vidio kako smiono i vješto istresa pepeo iz lule i kako viče na kočijaša. Vidjelo se da je razmažen sluga lijena gospodina - nešto kao ruski Figaro. - "Reci, brajane" - viknuh mu kroz prozor - "je li to - okazija prispjela, što li?" - On me prilično drsko pogleda, namjesti ovratnik i okrene se.

Neki Jermen, što je pokraj njega išao, nasmiješi se, pa mjesto njega odgovori da je doista stigla okazija i da se sutra ujutro vraća. - "Hvala Bogu!" reče Maksim Maksimič, koji je uto pristupio k prozoru. - "Divnih li karuca!" - dometnu - "zacijelo ide neki činovnik na istragu u Tiflis. Vidi se da ne poznaje naših gora! Nema ti, prijane, s njima šale, razbit će ti kola, pa da su engleska!" - "A tko bi to mogao biti - ajde da vidimo..." Izađosmo u hodnik. Na kraju hodnika bila su otvorena vrata u pobočnu sobu. Lakej je s kočijašem vukao kovčege u sobu.

- Čujder, brajko - zapita ga štabni kapetan - čije su te divne karuce?... a?... Prekrasne karuce!... - Lakej se nije ni osvrnuo, već je nešto za sebe progundao, razvezujući kovčeg.

Maksim Maksimič se razljuti, pa udari bezobraznika po ramenu i reče: "Tebi ja govorim, brajane... "

- Čije su karuce?... Moga gospodina...

- A tko je tvoj gospodin?

- Pečorin...

- Što ti to veliš? Što? Pečorin?... Ah, Bože moj!... Nije li on služio na Kavkazu?... - uskliknu Maksim Maksimič, pa me uhvati za rukav. Oči mu blistahu od radosti.

- Bit će da je služio - ja nisam odavno kod njega.

- E, dakako!... dakako!... Grigorij Aleksandrovič?... Tako mu je ime, zar ne?... Ja sam bio prijatelj tvom gospodinu - dometnu on, udarivši

lakaja ljubazno po ramenu, tako da je posrnuo...

- Oprostite, gospodaru, vi me smetate - reče on, namrgodivši se.

- Kakav si ti to, brajko!... A znaš li ti da smo tvoj gospodar i ja bili glavni prijatelji, da smo zajedno živjeli?... A gdje li je on sam ostao?...

Sluga reče da je Pečorin ostao na večeri i na noćištu kod pukovnika N...

- A neće li večeras ovamo? - reče Maksim Maksimič - ili ćeš možda ti, brajko, k njemu zbog čegagod?... Ako pođeš, reci mu, da je ovdje Maksim Maksimič - tako mu reci... on već zna... Dat ću ti osam grivni za votku...

Na lakejevu se licu pojavio prezir kad je čuo to čedno obećanje, no ipak je rekao Maksimu Maksimiču da će izvršiti, što mu je naručio.

- Odmah će dotrčati!... - reče mi Maksim Maksimič svečano. - Idem na vrata, da ga čekam... Ej, žao mi je, što se ne poznajem s N...

Maksim Maksimič sjedne na klupicu pokraj vrata, a ja uđoh u svoju sobu. Priznajem da sam i ja ponešto nestrpljivo očekivao toga Pečorina. Ako i nisam, po pripovijedanju štabnog kapetana, sebi stvorio najpovoljnije mišljenje o njemu, ipak mi se činilo da u njegovu značaju ima nekoliko zanimljivih crta. Za jedan sat donese invalid vreo samovar i čajnik. - "Maksime Maksimiču, nećete li čaja?" - viknem mu kroz prozor.

- Hvala, nekako mi se neće.

- Pijte, pijte! Evo, ta već je kasno, hladno.

- Ne, hvala...

- Pa kako vas volja! - Počeh sam piti čaj, no za deset minuta eto ti mog starkelje.

- Pravo imate, bolje je piti čaj.- a ja sve čekam i čekam.

Momak je već davno k njemu otišao, očito ga je nešto zadržalo.

Na brzu je ruku posrkao čašu, ali drugu nije htio uzeti, nego je opet otišao na vrata i bio nekako nemiran. Vidjelo se da je starca ojadio Pečorinov nemar i to tim više što mi je tek nedavno govorio o tome, kako je s njim drugovao, i još malo prije bio uvjeren da će on dotrčati čim začuje njegovo ime.

Već je bilo kasno i tamno kad sam opet otvorio prozor, stao zvati Maksima Maksimiča i rekao mu da je vrijeme spavanju. On je nešto

progundao kroz zube, a kad sam ga nanovo pozvao - nije ništa odgovorio.

Legnem na divan, umotam se u kabanicu i, ostavivši svijeću na klupi kraj peći, doskora zaspem, pa bih bio mirno prospavao da me nije probudio Maksim Maksimič, koji je vrlo kasno unišao u sobu. On baci lulu na stol, stade hodati po sobi, čeprkati u peći, a napokon leže, ali je dugo kašljao, pljuvao i valjao se...

- Da vas ne grizu stjenice? - zapitam ga.

- Da, stjenice... - odgovori on, teško uzdahnuvši.

Sutradan ujutro probudih se rano, ali me Maksim Maksimič bio pretekao. Našao sam ga gdje sjedi na klupici kod vrata. - "Trebam poći komandantu" - reče on - "pa ako Pečorin dođe, molim vas, pošaljite po mene... "

Obećah mu. On potrči, kao da mu je u udove nanovo ušla mlada snaga i gipkost.

Jutro je bilo svježije i prekrasno. Zlatni se oblaci gomilali na gorama kao neki nov niz zračnih gora; pred vratima se prostirao širok trg; iza njega je bio sajam, kuda je vrvio svijet jer je bila nedjelja; boski osetski momčići, noseći na leđima bisage s medom u saću, vrzli se oko mene; ja sam ih psovao - nije mi bilo do njih, nego je i mene stao hvatati nemir dobroga štabnog kapetana.

Nije prošlo ni deset minuta, kadli se na kraju trga pokaže onaj, što smo ga očekivali. Išao je s pukovnikom N..., koji ga je dopratio do gostionice, pa se onda oprostio s njim i vratio u tvrđavu. Ja poslah smjesta invalida po Maksima Maksimiča.

Pečorinu izađe ususret njegov lakaj pa mu javi da će odmah upregnuti, pruži mu kutiju s cigaretama i, dobivši nekoliko naloga, pođe spremati za put. Njegov gospodar zapali cigaru, zijevne dvatri puta, pa sjedne na klupu s druge strane vrata. Sad vam moram naslikati njegov portret.

Bio je srednjega rasta; skladni, vitki njegov stas i široka mu ramena govorili su da ima snažno građeno tijelo, koje je moglo podnositi sve tegobe nomadskog života i klimatskih promjena, koje nije mogla slomiti ni razuzdanost prijestolničkog života ni duševne oluje.

Prašni njegov baršunasti kaput bio je zakopčan samo na dva donja dugmeta, pa si mogao vidjeti njegovo poput snijega bijelo rublje, koje je odavalo čovjeka što je navikao na red. Njegove uprljane rukavice

kao da su bile sašivene upravo za njegovu maljušnu, aristokratsku ruku, pa kad je skinuo jednu rukavicu, začudio sam se kako su mu prsti mršavi i blijedi. Hod mu je bio nemaran i lijen, ali sam opazio da ne razmahuje rukama - a to je jasan znak neke nepovjerljivosti u karakteru. Uostalom, to su moja vlastita opažanja, i ja nipošto ne tražim da im slijepo vjerujete. Kad se spustio na klupu, pogurio se njegov uspravni stas, kao da mu u hrptenjači nema ni jedne koščice; položaj čitavog mu tijela pokazivao je neku nervoznu slabost; sjedio je kao što sjedi Balzacova koketa od trideset godina u svom mekanom naslonjaču, kad se na plesu izmorila. Kad sam mu prvi put pogledao u lice, ne bih mu bio dao više od dvadeset i tri godine, no poslije sam mu htio dati i trideset. U njegovu je smijehu bilo nešto djetinjasto. Koža mu je imala neku žensku nježnost; ispod plave kose, kovrčave od prirode, slikovito se isticalo njegovo blijedo, plemenito čelo, na kojem si samo poslije promatranja mogao opaziti tragove bora, što su jedna drugu presijecale, a zacijelo su se mnogo jasnije vidjele u času gnjeva ili duševnog nemira. Premda mu je kosa bila plave boje, brkovi i obrve mu bijahu crni - a to je kod čovjeka znak dobre pasmine, kao što su to crna griva i crn rep kod bijela konja.

Da dovršim portret, reći ću da je imao malo prćast nos, zube bijele kao snijeg i smeđe oči.

O tim očima trebam kazati još nekoliko riječi.

Prvo, one se nisu smijale kad bi se on smijao. - Niste li nikad opazili takvih osobitosti kod nekih ljudi?... To odaje ili zlu ćud ili duboku, postojanu tugu. Iza trepavica, koje su bile napola spuštene, sjale su one nekom fosfornom svjetlošću, ako se tako smije reći. To nije bio odsjev duševnog žara ni žive mašte, to je bila svjetlost, nalik na sjaj glatkog čelika koji zasjenjuje, ali je hladan. Njegov je pogled bio nestalan, ali oštar i težak, pa ti je ostavljao u duši neki neugodan osjećaj kao nečedno pitanje i mogao bi ga nazvati drskim, kad ne bi bio tako ravnodušan i miran. Sva su mi ta opažanja možda samo zato pala na um, što sam znao nešto više iz njegova života i možda bi njegova pojava kod nekoga drugog bila izazvala sasvim drugačiji osjećaj, ali kako vi nećete o njemu ni od koga drugog slušati, nego od mene, morate se za nevolju zadovoljiti ovim opisom. Naposljetku

ću reći da nije bio nipošto ružan i da je imao jednu od onih originalnih fizionomija, koje se osobito sviđaju svjetskim ženama.

Konji su već bili upregnuti, zvonce bi na mahove zazvečalo na obluku, lakaj je već dvaput dolazio Pečorinu pa mu javio da je sve gotovo, a Maksima Maksimiča još nije bilo. Srećom se Pečorin bio zadubio u misli, gledajući modre zupce na Kavkazu, i kao da se nije žurio na put. Pristupih k njemu. "Ako hoćete malo pričekati" - rekoh ja - "vidjet ćete starog prijatelja, pa ćete se obradovati... "

- Ah, doista! - reče on brzo. - Jučer mi rekoše; pa gdje je on? - Ja se okrenem prema trgu i ugledam Maksima Maksimiča, gdje trči iz sve snage... Za nekoliko minuta bio je već uz nas; jedva je mogao disati; znoj mu je obilno tekao s lica; mokri pramenovi sijede kose, što su se pomolili ispod kape, priljepili su se za čelo; koljena su mu drhtala... htio se baciti Pečorinu oko vrata, no on mu je prilično hladno, iako s ljubaznim smiješkom, pružio ruku. Štabni kapetan u prvi se mah zapanjio, no onda je objema rukama željno uhvatio njegovu ruku - ali još nije mogao govoriti.

- Kako mi je mило, dragi Maksime Maksimiču! Pa kako živite? - zapita Pečorin.

- A... ti?... a vi?... - progundā starkelja sa suzama u očima... - koliko godina... koliko dana... a kuda sad?...

- Idem u Perziju - i dalje...

- Valjda ne odmah?... Ta počekajte, mili moj!... valjda se nećemo odmah rastati?... Tako se dugo nismo vidjeli...

- Vrijeme mi je, Maksime Maksimiču - bio je odgovor.

- Bože moj, Bože moj! Pa kuda se tako žurite?... Toliko bih vam htio kazati... toliko vas pitati... Ej, što? Zar ste dali ostavku?... kako?... što ste radili?...

- Dosadno mi je bilo! - odgovori Pečorin, smiješeći se.

- A sjećate li se kako smo živjeli u tvrđavi?... Divan je ono kraj za lov!... Ta vi ste bili strastan lovac... A Bela?...

Pečorin je malo probljedio i okrenuo se...

- Da, sjećam se! - reče i gotovo je u isti čas morao zijevnuti.

Maksim Maksimič stade ga moliti da ostane s njim još koja dva sata. "Divno ćemo ručati" govoraše - "ja imam dva fazana, a i kahetinsko je ovdje sjajno... dakako nije onakvo, kakvo je u Gruziji,

no ipak je bolje vrste... Porazgovorit ćemo se. Pripovijedat ćete mi kako ste živjeli u Petrogradu. A?"

- Bome, nemam što pripovijedati, dragi Maksime Maksimiču... Ali sada zbogom, vrijeme mi je... žurim se... Hvala vam, što me niste zaboravili... - dometnu, primivši ga za ruku.

Starac je skupio obrve... Bio je i žalostan i ljutit, premda se trudio da to sakrije. - Zaboravio - promrmlja - ništa nisam zaboravio... E, Bog s vama... Nisam mislio da ćemo se ovako sastati...

- Ta nemojte - reče Pečorin - zagrlivši ga prijateljski - nisam li ja isti?... Što ćete?... svatko ima svoj put... Bog zna, hoćemo li se još jednom sresti!... Dok je to govorio, već je sjedio u karucama, a kočijaš je već stao kupiti uzde.

- Stani, stani! - vikne najednom Maksim Maksimič, uhvativši se za vratašca na karucama

- gotovo sam sasvim zaboravio... Kod mene su ostali vaši spisi, Grigorije Aleksandroviču... vučem ih sa sobom... mislio sam da ću vas naći u Gruziji, a eto, gdje je Bog htio da se sastanemo... Što da radim s njima?...

- Što vas je volja! - odgovori Pečorin. - Zbogom...

- Dakle u Perziju?... A kad ćete se vratiti?... - vikao je za njim Maksim Maksimič.

Karuce su već bile daleko, no Pečorin je učinio rukom znak koji si mogao ovako protumačiti: teško! pa i čemu!

Davno se već nije čula ni zveka zvonca ni glomot kotača po kamenitom drumu, a bijedni je starac još uvijek stajao na istom mjestu, sav u mislima.

- Da - reče napokon, trudeći se da se učini ravnodušan, premda bi mu na mahove od jada na trepavicama zablistala suza - dakako, bili smo prijatelji - e, ali što su prijatelji u današnje doba!... Što je njemu do mene? Nisam bogat, nemam velik čin, pa i po godinama mu nisam ravan... Eto kakav je kicoš postao, otkako je opet živio u Petrogradu...

Kakve karuce!... kolika prtljaga!... pa kako ponosan lakaj!... Te je riječi izrekao s ironičnim smiješkom. - Recite - nastavi, okrenuvši se k meni - što vi o tom mislite?... Kakav li ga bijes sada u Perziju nosi?... Smiješno, bogami, smiješno!... Pa ja sam uvijek znao da je vjetrogonja, u kojega se na možeš pouzdati... A baš je šteta, što će

napokon loše proći... ali drugačije je nemoguće!... Uvijek sam ja govorio da ne vrijedi mnogo onaj koji zaboravlja stare prijatelje!... - Nato se okrenuo da sakrije svoju uzbuđenost, i počeo hodati po dvorištu oko svojih kola, kao da tobože razgleda kotače, a kad tamo, oči bi mu se svaki čas napunile suzama.

- Maksime Maksimiču - rekoh prišavši k njemu a kakve vam je to spise ostavio Pečorin?

- A Bog bi znao! Neke bilješke....

- Što ćete s njima učiniti?

- Što? Napraviti ću patrone.

- Bit će bolje da ih meni date.

On me pogleda u čudu, promrmlja nešto kroza zube i stade premetati kovčeg. Napokon izvadi nekakav svezak i baci ga s prezirom na zemlju; isto se dogodilo i drugomu i trećemu i desetomu. U njegovoj je ljutini bilo nešto djetinjasto, pa mi je bilo i smiješno i žao...

- Eto, to su svi - reče on - čestitam vam na tom nalazu...

- I ja ih mogu upotrijebiti, kako hoću?

- Ako hoćete, tiskajte ih u novinama. Što je meni do njih?... Jesam li mu ja možda prijatelj ili rod?... Istina, živjeli smo dugo pod jednim krovom... E, pa s kim li ja nisam živio?...

Ja pograbim spise i brže bolje ih odnesem, jer sam se bojao da se štabni kapetan ne pokaje. Naskoro nam dođoše javiti da će okazija za jedan sat krenuti. Ja naredim da zapregnu.

Štabni kapetan uđe u sobu u času kad sam ja već stavljao kapu na glavu; on kao da se nije spremao na odlazak: vladao se nekako usiljeno, hladno.

- A vi, Maksime Maksimiču, zar nećete ići?

- Neću.

- A zašto?

- Pa još nisam vidio komandanta, a trebam mu predati neke državne stvari...

- Pa već ste bili kod njega?

- Bio sam, dakako - reče on mucajući - ali ga nije bilo kod kuće... a nisam ga mogao dočekati.

Shvatio sam ga; bijedni je starac možda prvi put u svom vijeku zanemario službene poslove zbog vlastitih stvari, da govorimo

uredovnim jezikom - a kakva mu je za to bila plaća!

- Vrlo mi je žao - rekoh mu - vrlo žao, Maksime Maksimiču, što se tako brzo moramo rastati.

- Gdje smo mi od vas, mi neobrazovani starci!... dok smo pod čerkeskim tanetima, još kako tako... ali kad se kasnije sretnemo stidite se i ruku nam pružiti!

- Nisam zaslužio tih prigovora, Maksime Maksimiču.

- Pa ja to, znate, samo onako govorim; a uostalom želim vam svaku sreću i zabavu na putu.

Oprostismo se dosta hladno. Dobri Maksim Maksimič postade tvrdoglav, svadljiv štabni kapetan! A zašto? Zato što mu je Pečorin - jer je bio zamišljen ili zbog nekog drugog razloga - pružio ruku kad mu se on htio baciti oko vrata. Tužno je pogledati kad mladić izgubi svoje najljepše nade i snove, kad se pred njim odgrne ružičasta koprena, kroz koju je motrio ljudska djela i osjećaje, no ipak ostaje nada da će stare zablude zamijeniti novima, koje će biti isto tako slatke... Ali čim da ih zamijeniš u godinama Maksima Maksimiča? I nehotice ti srce otvrdne, a duša ti se zatvori...

Oдох sam.

PEČORINOV DNEVNIK

Predgovor

Nedavno sam doznao da je Pečorin na povratku iz Perzije umro. Taj me je glas vrlo obradovao, jer mi je davao pravo da objavim ove bilješke, i ja upotrebih zgodu da stavim svoje ime iznad tuđeg djela. Daj Bože da me čitatelji ne kazne za tu bezazlenu prevaru!

Sad moram nekako objasniti razloge koji su me nagnali da javnosti predam tajne čovjeka kojega nisam nikada poznavao. Eh, da sam mu bio prijatelj! - jer podmukla je nečednost istinskoga prijatelja svakomu razumljiva; ali ja sam ga vidio sama jednom u životu na državnoj cesti, pa stoga ne mogu prema njemu osjećati onu neshvatljivu mržnju koja se krije pod maskom prijateljstva, a onamo tek čeka smrt ili nesreću ljubljenoga bića da mu na glavu prospe kišu prijekora, savjeta, poruge i sažaljenja.

Čitajući ove bilješke, uvjerih se o iskrenosti onoga, koji je tako bezobzirno svijetu otkrivao svoje slabosti i mane. Povijest čovječje duše, pa i one najneznatnije, gotovo je zanimljivija i korisnija od povijesti cijelog naroda, osobito kad ju je napisao zreo um, koji je sam sebe valjano promatrao, i kad je pisana bez tašte želje da pobudi sažaljenje ili udivljenje.

Rousseauove "Ispovijesti" imaju nedostatak, čitao ih je svojim prijateljima.

Zato me je samo želja da koristim nagnala na objavljivanje odlomaka iz dnevnika, koji mi je slučajno dopao u ruke. Ako sam i promijenio sva imena, ipak će oni, o kojima je u njemu govor, vjerojatno sami sebe prepoznati, a možda će biti kadri opravdati postupak zbog kojega su dosad krivili čovjeka što nema više nikakva posla s ovim svijetom. Mi praštamo gotovo uvijek ono što shvaćamo.

U ovu sam knjigu stavio samo ono što se tiče Pečorinova boravka na Kavkazu. U rukama mi je ostao još debeo svezak gdje on opisuje čitav svoj život. Jednom će i on izaći na sud svijeta, ali sada ne mogu na sebe navaliti tu odgovornost - zbog mnogih važnih razloga.

Možda će neki čitatelji htjeti doznati, što ja mislim o Pečorinu. Moj je odgovor naslov ove knjige. "Pa to je zlobna ironija!", reći će oni. - Ne znam.

I.

TAMAN

Taman je - najgadniji gradić od svih ruskih primorskih gradova. Tamo umalo nisam umro od gladi, a k tome su me htjeli još i utopiti. Došao sam onamo kasno noću na poštanskim taljigama. Kočijaš je umornu trojku zaustavio pred vratima jedne zidane kuće na ulazu u grad. Stražar, neki crnomorski kozak, začuvši zveku zvonca, viknu još bunovan divljim glasom: "Tko si?" Iziđoše narednik i desetar. Ja im rekнем da sam oficir, da idem u borbenu jedinicu po potrebi službe, pa stanem tražiti državni stan. Desetar nas povede gradom. U koju smo god seljačku kuću zašli - svuda zapremljeno. Bilo je hladno; tri noći nisam spavao, izmučio sam se, pa se počeh ljutiti. - "Vodi me ma kuda, lopove! Makar i dovraga, samo da se jednom smjestim!" - viknem ja. - "Ima još jedna koliba", odgovori desetar, češući se po zatiljku "ali neće biti po volji vašemu gospodstvu; tamo je nečisto."

Nisam pravo razumio što znači ova posljednja riječ, pa mu naredih, da ide naprijed, i poslije dugoga lutanja po prljavim ulicama, gdje sam sa strane vidio jedino stare plotove, stigismo do male kolibe baš na morskoj obali.

Pun mjesec je sjao na krov od trske i na bijele zidove moga novog stana; u dvorištu, ograđeno zidom od šljunka, naherila se druga kolibica, manja i starija od prve. Obala se strmo spuštala k moru, gotovo kraj samih njezinih zidova, a dolje su bez prekida žuborili i pljuskali tamnomodri valovi. Mjesec je tiho promatrao nemirni, ali poslušni mu element i na njegovoj sam svjetlosti mogao razabrati daleko od obale dvije lađe, kojima se crna oprema poput paučine nepomično isticala na blijedoj pruži horizonta. "Ima lađa u pristaništu, pomislim, sutra ću u Gelendžik."

Moj je momak bio neki linijski kozak. Naložih mu, da skine kovčeg i da otpusti kočijaša, pa stadoh zvati domaćina - sve tiho; pokucam - tišina... što je to? Napokon izmilji iz veže dječak od nekih četrnaest godina.

- "Gdje je domaćin?" - "Nema ga". - "Zar ga uopće nema?" - "Ne". - "A domaćica?" - "Otišla je na selo". - "A tko će mi otvoriti vrata?" - zapitam i lupim nogom u njih. Vrata se sama otvoriše; iz kolibe udari vlažan zadah. Ja zapalim sumporaču i prinesem je dječaku pod nos; ona rasvijetli dva bijela oka. Bio je slijep, sasvim slijep od rođenja.

Stajao je nepomično preda mnom i ja uzeh promatrati crte njegova lica.

Moram reći da su mi vrlo neugodni svi slijepi, razroki, gluhi, nijemi, hromi, kljasti, guravi itd. Opazio sam da uvijek ima neka čudna veza između čovjekove vanjštine i njegove duše; kao da s gubitkom uda i duša izgubi neki osjećaj.

I tako stadoh promatrati slijepčevo lice; ali što da pročitam na licu koje nema očiju?...

Dugo sam ga gledao s nehodičnim sažaljenjem, kad najednom preko njegovih tankih usana preleti jedva vidljiv smiješak koji je, ne znam zašto, u meni probudio najneugodniji osjećaj. U glavi mi se rodila sumnja da taj slijepac nije onako slijep kako se čini; uzalud sam se trudio kako bih sam sebe uvjerio da se bijelo u oku ne može imitirati, pa i čemu?

Ali što ću! - često sam gotov suditi naprečac...

- "Ti si domaćičin sin?" - zapitam ga napokon. - "Nisam". - "Pa tko si?" - "Uboga sirota". -

"A ima li domaćica djece?" - "Nema; imala je kćer, ali ona je utekla preko mora s Tatarinom". - "S kakvim Tatarinom?" - "Bijes bi ga znao! Krimski Tatarin, lađar iz Kerča."

Uđem u kolibu. Dvije klupe i stol pa golem sanduk kraj peći - to je bilo čitavo njeno pokućstvo. Na zidu ni jedne svete slike - loš znak! Kroz razbito staklo prodirao je morski vjetar. Izvučem iz kovčega komadić voštanice, zapalim je i stanem namještati stvari.

Sablju i pušku stavim u kut, pištolje metnem na stol, burku prostrem na jednoj klupi, a kozak svoju na drugoj. On je za desetak minuta zahrkao, ali ja nisam mogao zaspati; preda mnom se u mraku neprestano vrzao dječak s bijelim očima.

Tako prođe otprilike jedan sat. Mjesec je svijetlio kroz prozor i njegove su zrake igrale po zemljanom podu kolibe. Najednom šmugnu sjena preko jasne pruge, što je presijecala pod. Ja se dignem i pogledam prema prozoru; netko je po drugi put pokraj njega preletio i sakrio se bogzna kuda. Nisam mogao misliti da bi to stvorenje moglo uteći niza strmu obalu, a ipak ga nikuda drugud nije moglo nestati, Ustanem, obučem bešmet, pripašem kindžal i sasvim tiho izađem iz kolibe. U susret mi izađe slijepi dječak. Ja se pritajim kraj plota, a on je sigurnim, ali opreznim korakom prošao pokraj

mene. Pod pazuhom je nosio nekakav zavežljaj, okrenuo se prema pristaništu, pa se stao spuštati po uskoj i strmoj stazi. "U taj će dan nijemi progovoriti i slijepi progledati", pomislim ja, idući za njim u tolikom razmaku da ga ne izgubim iz očiju.

Međutim se mjesec počeo odijevati oblacima, a na moru se podigla magla, kroz koju se jedva vidjela svjetlost fenjera na krmi bliske lađe. Uz obalu je blistala pjena valova, prijeteci svaki čas da će je potopiti. Ja sam s mukom silazio i spuštao se po strmini - i što ugledah! Slijepac je stao, a onda krenuo dolje nadesno; išao je tako blizu vode, te se činilo da će ga val sad zahvatiti i odnijeti, ali očito nije to njemu bila prva šetnja, sudeći po tome kako je bez straha stupao s kamena na kamen i uklanjao se lokvama. Napokon se zaustavio, kao da nešto osluškuje, sjeo na zemlju i stavio pokraj sebe zavežljaj. Motrio sam njegove kretnje, sakrivši se iza neke istaknute hridi na obali. Za nekoliko minuta ukaza se na protivnoj strani bijela pojava; ona priđe k slijepcu i sjede kraj njega. Vjetar mi je na mahove donosio njihov razgovor.

- Što, slijepče? - reče ženski glas. - Bura je jaka; Janko neće doći. - Janko se ne boji bure - odgovori on. - Magla je sve gušća - opet će ženski glas, nekako tužno.

- U magli se lakše provučеш pokraj stražarskih lađa - bio je odgovor. - A ako se utopi? - E, pa što? U nedjelju ćeš u crkvu bez nove vrpce.

Nato nastade šutnja. Nečemu sam se ipak začudio: slijepac je sa mnom govorio ukrajinski, a sada je govorio čisto ruski.

- Vidiš da sam imao pravo - reče opet slijepac, pljeskajući dlanovima. - Janko se ne boji ni mora, ni vjetrova, ni magle, ni stražara na obali. Slušaj, to ne pljuska voda, nećeš me prevariti - to su njegova dugačka vesla.

Žensko čeljade skoči i stade nekako nemirno gledati u daljinu.

- Ti buncaš, slijepče! - reče ona. - Ja ne vidim ništa. Moram reći da sam uzalud nastojao u daljini razabrati išta nalik na lađu, koliko god sam se trudio. Tako je prošlo oko deset minuta, kadli se među brdima od valova ukaza crna točka, koja je bila čas veća, čas manja. Po hrptu valova sporo se dizao i naglo s njih spuštao čamac, primičući se obali.

"Smion je to bio brodar, što je odlučio da se u takvu noć dade na put preko morskog tjesnaca, koji je širok dvadeset vrsta, i zacijelo je

važan bio razlog koji ga je na to nagnao."

Dok sam tako mislio, srce mi je nehotice udaralo i ja gledah jadni čamac; ali on je kao patka ronio, a onda bi brzo mahnuo veslima i skočio iz ponora posred pjene što je prskala. I mislio sam da će sa svom snagom tresnuti o obalu i razbiti se na komadiće, ali on je vješto okrenuo na stranu i neoštećen uletio u mali zaliv. Iz njega izađe čovjek srednjega rasta, s tatarskom ovčjom kapom; on mahne rukom i sve troje stadoše izvlačiti nešto iz čamca. Tovar je bio tako velik, te ni danas ne razumijem kako nije potonuo. Svako uze na leđa po zavežljaj i oni krenuše duž obale, pa sam ih doskora izgubio iz očiju. Trebalo se vratiti kući, ali moram reći da su me sve te čudne stvari uznemirivale, pa sam jedva jedvice dočekao jutro.

Moj se kozak vrlo začudio kad se probudio, pa vidio da sam ja posve odjeven; ali ja mu ipak nisam rekao razloga. Neko sam se vrijeme naslađivao, gledajući kroz prozor plavo nebo, posuto raskidanim oblačićima, i udaljenu krimsku obalu kojoj se na vrhu bijeli svjetionik. Zatim pođoh u tvrđu Fanagoriju, da doznam od komandanta kada ću moći u Gelendžik.

Ali - jao! Komandant mi nije mogao ništa odlučno reći. Lađe što su stajale u luci, bile su sve ili stražarske ili trgovačke, koje još nisu počele ni tovariti. - "Možda za tri, četiri dana stigne poštanska lađa - reče zapovjednik - pa ćemo onda vidjeti." Vratih se mrk i srdit.

Na vratima me dočeka moj kozak, sav zbunjen:

- Zlo je, vaše blagorođe! - reče mi on.

- Da, brajko, Bog zna kad ćemo odavde!

Nato se on još više usplahiri pa se nagnu k meni i prošapta:

- Ovdje je nečisto! Danas sam sreo crnomorskog narednika; znanci smo - bio je prošle godine u odjeljenju. Kad sam mu rekao gdje smo se nastanili, reče mi on: "Tamo ti je, brajane, nečisto, nevaljali ljudi!..." I doista, kakav je to slijepac!... svuda hoda sam, i na čaršiju, po kruh i po vodu... vidi se da su ovdje na to navikli.

- Pa što? Je li se bar domaćica pojavila?

- Danas, dok vas nije bilo, došla je baba i s njom kći.

- Kakva kći? Pa ona nema kćeri.

- A, Bog bi je znao tko je, ako joj nije kći; baba vam eno sjedi u kolibi.

Uđem u kolibu. Peć je bila vruće ugrijana i u njoj se kuhao ručak, dosta raskošan za sirotinju. Starica je na sva moja pitanja odgovarala, da je gluha i da ne čuje. Što da činim?

Okrenem se slijepcu, koji je sjedio ispred peći i metao suvarke u vatru. "Ej, slijepi đavole - rekoh, potegnuvši ga za uho - govori, kuda si se noćas vukao sa zavežljajem - a?" Najednom ti moj slijepac stade plakati, vikati, jaukati: "Kuda bih išao?... nikud nisam išao... sa zavežljajem?... s kakvim zavežljajem?" - Sad je i baba čula, pa je stala gundati: "Eto, koješta izmišljaju, pa još na takva sirotana! Što ste navalili na nj? Što vam je napravio?" Meni je to dodijalo pa sam izašao, odlučivši tvrdo da nađem ključ tog zagoneci.

Umotam se u burku i sjednem kraj plotu na kamen pa se zagledam u daljinu; preda mnom se prostiralo more, nemirno od noćne bure i njegov me jednolični šum, nalik na tresku teškoga građa, sjetio staroga doba i prenio moje misli na sjever, u našu hladnu prijestolnicu. Te su me uspomene tako obuzele, te se zavezoh kao u san... Tako prođe otprilike jedan sat; možda i više... Najednom mi dopre do ušiju nešto kao pjevanje.

Doista, bilo je pjevanje i to mlado žensko grlo - ali odakle?... Slušam - skladan napjev, sad lagan i bolan, sad brz i živ. Obazrem se - nikoga nema unaokolo; slušam opet - glasovi kao da padaju s neba. Dignem oči - na krovu moje kolibe stajaše djevojka u prugastoj haljini, raspuštene kose, prava rusalka. Dlanom je zaklonila oči od sunčanih zraka i zagledala se u daljinu, čas smijući se i govoreći sama sa sobom, čas opet pjevajući pjesmu.

Zapamtio sam pjesmu od riječi do riječi:

"U slobodi milenoj
Po zelenu moru
Plove laki brodići,
Jedra im se bijele.
Uz njih moj se mali čun
Skromno stisnuo,
Uboga mu oprema:
Samo vesla dva.
Kada bura navali,
Onda stari brodići
Svoja krila podignu,

Po moru se razidu.
Ja se moru poklonim
Nikom ničice,
Gnjeveno more, ne diraj
Moje ladice.
Jer moj čamac dovozi
Stvar dragocjenu,
Kroz noć njime upravlja
Divlja glavica".

Nehotice mi pade na um da sam noćas slušao isti glas. Zamislim se načas, a kad sam opet pogledao na krov, djevojke ondje više nije bilo. Najednom ona protrči kraj mene, pjevajući nešto drugo, i pucketajući prstima utrči k starici te među njima nastade prepirka. Starica se ljutila, a ona se grohotom smijala. Onda eto opet moje undine, - gdje poskakuje, pa kad me dostigla, zaustavila se i uprla oči u me, kao da se čudi što sam tu.

Nato se nemarno okrenula i lagano pošla prema pristaništu. Ali to nije bilo sve; čitav se dan ona vrzla oko mog stana; pjevanje i skakanje nije ni na čas prestajalo. Čudno stvorenje! Na licu joj nije bilo nikakvih znakova ludila; naprotiv, oči je živo i oštro upirala u mene, a u tim očima kao da je bila neka magnetska sila i svaki čas kao da su očekivale neko pitanje. Ali čim bih stao govoriti, ona bi pobjegla, smiješeći se lukavo.

Svakako, ja nikad nisam vidio takve ženske glave. Nipošto nije bila lijepa, ali ja, i što se tiče ljepote, sudim naprečac. Imala je mnogo rase... a rasa je kod žena, kao i kod konja, velika stvar. To je iznašla nova Francuska. Ona se, to jest rasa, a ne mlada Francuska, ponajviše pokazuje u hodu, u rukama i u nogama; a osobito je važan nos. Pravilan je nos u Rusiji rjeđi od male nožice. Mojoj pjevačici kao da nije bilo više od osamnaest godina.

Neobična vitkost njezina stasa, osobit način kako je sagibala glavu, duga plava kosa, neko zlačano prelijevanje njene malko opaljene kože na vratu i na ramenima, a osobito pravilni nos - sve me je to očaralo. Ona je doduše nekako poprijeko gledala, pa sam joj u očima čitao nešto divlje i neko nepovjerenje, u njenu je smijehu bilo nešto neodređeno, ali tako biva kad sudiš naprečac... pravilni mi je nos zanio pamet. Činilo mi se kao da sam našao Goetheovu Mignon

- to čudno stvorenje njegove njemačke fantazije. I doista, među njima je bilo mnogo sličnosti: isti brzi prelazi od najvećeg nemira do potpune nepomičnosti, iste zagonetne riječi, isti skokovi, čudne pjesme...

Pod večer je zaustavim na vratima i povedem s njom ovaj razgovor:

"Ded mi reci, ljepotice - zapitah - što si radila danas na krovu?" - "Gledala sam odakle puše vjetar." - "Pa što će ti to?" - "Otkuda vjetar, otuda i sreća." - "Što? Zar si ti pjesmom dozivala sreću?" - "Gdje se pjeva, tamo je i sreća." - "Ali ako naprotiv pjesmom dozoveš zlo?" - "Pa što? Ako ne bude bolje, bit će gore, a od zla do dobra opet nije daleko." - "Tko te je naučio tu pjesmu?" - "Nitko me nije naučio; padne mi na um - pa zapjevam; kome je treba čuti, taj će je čuti, a kome je ne treba slušati, taj je neće ni shvatiti." - "A kako ti je ime, pjevačice moja?" - "Tko me je krstio, taj znade." - "A tko te je krstio?" - "Što ja znam."

- "Kako si ti tajanstvena! A ja sam eto koješta o tebi doznao (ona se nije promijenila u licu, ni usne joj se nisu maknule, kao da se i ne radi o njoj). Doznao sam, da si noćas išla na obalu." - I ja joj vrlo ozbiljno ispriповјedim sve, što sam vidio, misleći da ću je smesti - ali baš nimalo! Ona se nasmija u sav glas. - "Mnogo ste vidjeli, ali malo znate, a što znate držite pod ključem." - "A kad bi meni, na primjer, palo na um da javim komandantu?" - i tu se ja napravim vrlo ozbiljan, štoviše strog. Ona je opet poskočila, zapjevala i sakrila se kao ptica kad je poplašiš u grmlju. Moje su posljednje riječi bile sasvim nezgodne; onoga časa nisam slutio kako su važne, ali poslije sam se zbog njih i te kako pokajao.

Čim se smrklo, naredim kozaku da ugrije čajnik na ratničku, zapalim svijeću i sjednem za stol, pušeći iz putne lule. Već sam ispijao drugu čašu čaja, kadli ujedanput vrata škrinuše i ja začuh iza sebe lagano šuštanje haljine i koraka; trgnem se i obazrem - bila je ona, moja undina. Sjela mi je nasuprot tiho i šutke i uprla u mene oči; i ne znam zašto, ali taj mi se pogled učinio čudno nježan; sjetio me jednoga od onih pogleda koji su se nekada tako samovoljno titrali mojim životom. Ona kao da je očekivala pitanje, ali ja sam šutio, pun neke neshvatljive zabune. Lice joj je bilo pokrito mutnom bljedoćom, koja je odavala duševno uzbuđenje; ruka joj je bez cilja lutala po stolu i ja opazih da joj lako dršće, grudi joj se čas visoko dizale, a

čas opet kao da je zaustavljala dah. Ta mi je komedija počela dodijavati, pa sam već htio prekinuti šutnju na najprozaičniji način, to jest da je ponudim čašom čaja, kad ujedanput ona skoči, zagrlila me rukama oko vrata i na ustima mi prasne vlažan, vatren cjelov. Meni se smrklo pred očima, mozak mi se zavrtio i ja je stisnuh u svom naručju svom snagom svoje mlade strasti - ali ona mi se kao zmija izvije iz ruku i šapnu mi u uho: "Noćas, kad svi zaspu, izađi na obalu" - pa kao strijela izleti iz sobe. Pri tome je prevalila čajnik i svijeću, koji su stajali na podu. "Vražje li cure!" viknu kozak, koji se bio namjestio na slami i sanjao kako će se ugrijati ostacima čaja. Tek tada sam se razabrao.

Za dva sata, kad je u pristaništu sve umuklo, probudim svoga kozaka. "Ako ja opalim pištolj - rekoh mu - potrči na obalu." On izbulji oči i mehanički odgovori: "Slušam, vaše blagorođe." zataknem pištolj za pas pa izađem. Ona me čekala na rubu obale; odjeća joj je bila više nego lagana, nevelik joj je rubac opasivao vitki stas.

- Pođite za mnom! - reče, primivši me za ruku, i mi se stadosmo spuštati. Ne shvaćam kako nisam slomio vrat; dolje smo krenuli nadesno i pošli istim putem kuda sam sinoć išao za slijepcem. Mjesec još nije bio izišao i samo su dvije zvjezdice, kao dva spasonosna svjetionika, blistale na tamnomodrom svodu. Tromi su se valovi jednolično valjali jedan za drugim, jedva podižući samotani čamac što je bio privezan za obalu. "Uđimo u čamac", reče moja družica. Oklijevao sam - nisu mi po volji sentimentalne šetnje po moru; ali natrag se nije više moglo. Ona skoči u čamac, a ja za njom i nisam se još mogao ni razabrati, kadli opazim da već plovimo. "Što to znači?" zapitam ljutito. - "To znači - odgovori ona, posadivši me na klupu i obuhvativši me rukama - to znači, da te ljubim... "

I njen se obraz privio k mojemu, te osjetih na svom licu nježno vatreno disanje. Najednom nešto bućnu u vodu; ja se uhvatim za pojas - nema pištolja! O! Strašna mi se sumnja tada uvukla u dušu, krv mi je udarila u glavu! Obazrem se - odmakli smo se od obale oko pedeset hvata, a ja ne umijem plivati! Hoću je gurnuti od sebe - ali ona mi se kao mačka uhvati za odijelo i ujedanput me snažan udarac malone rinu u more. Čamac se zaljuljao, ali ja se ispravim i među nama nastade očajna borba. Bjesnilo mi je jačalo snagu, ali sam doskora opazio da je moj protivnik od mene spretniji... "Što

hoćeš!" viknem i snažno stisnem njene male ruke. Prsti su joj pucali, ali nije kriknula; njena zmijska priroda podnijela je tu muku.

Ti si vidio - odgovori ona - pa ćeš prijaviti! - i natprirodnim me naporom prevali preko boka. Oboje smo do pojasa visjeli iz čamca; njene se kose doticahu vode; čas je bio odlučan. Uprem se koljenom o dno, uhvatim je jednom rukom za kosu, a drugom za grlo; ona ispusti moje odijelo i ja je u tren oka bacim u vodu.

Već je bilo dosta tamno; glava joj se dvaput pojavila usred morske pjene - i više ništa nisam vidio...

Na dnu čamaca nađoh polovicu starog vesla i nekako, poslije mnogo muke, pristadoh u luci. Kad sam se po obali verao do svoje kolibe, nehotice sam pogledao prema onoj strani gdje je sinoć slijepac čekao noćnog brodarka. Mjesec je već plovio nebom i meni se učini kao da netko u bijeloj haljini sjedi na brijegu. Nagnala me radoznalost, pa se prikradem i legnem u travu iznad strme obale. Kad sam glavu malo ispružio, mogao sam sa hridine lijepo vidjeti sve što se dolje zbivalo, i nisam se malo začudio, a gotovo sam se i obradovao, kad sam vidio da je to moja rusalka. Ižimala je vodu iz svoje dugačke kose; ispod njene mokre košulje isticao se vitki stas i punane grudi. Duskora se u daljini pojavio čamac. Brzo se primicao - i iz njega je, kao i sinoć, izašao čovjek s tatarskom kapom, ali je bio ošišan na kozačku, a iza kožnog remena virio mu je velik nož. "Janko - reče ona - sve je propalo!" Zatim nastaviše razgovor, ali tako tiho da nisam ništa mogao čuti. - "A gdje je slijepac?" reče napokon Janko jačim glasom. "Poslala sam ga" - odgovori ona. Za nekoliko minuta pojavio se slijepac, vukući na leđima vreću koju su položili u čamac.

- "Čuj, slijepče - reče Janko - čuvaj ono mjesto... znaš? Tamo ima skupocjene robe... reci (imena nisam čuo) da mu više nisam sluga; stvar se na zlo okrenula, on me više neće vidjeti; sada je opasno; idem tražiti posla na drugome mjestu, a on neće više naći ovakva vratoloma. I reci mu, da ga Janko ne bi ostavljao kad bi bolje naplaćivao trud; a meni je svuda put, gdje samo puše vjetar i more šumi!" - Neko je vrijeme Janko šutio, a onda nastavi: - "Ona će poći sa mnom; ne može više tu ostati; a babi reci da joj je došlo vrijeme umirati, dosta je živjela, treba znati, što ne pristoji. Nas neće više vidjeti."

- A ja! - reče slijepac turobnim glasom.

- Što ćeš mi ti? - odgovori Janko.

Međutim je moja undina skočila u čamac i mahnula drugu rukom. On turi slijepcu nešto u ruku i reče: "Evo, kupi sebi paprenjaka." - "Samo toliko?" - reče slijepac. "Na, evo ti još"

- novac pade, udari o kamen i zazveča. Slijepac ga nije podigao. Janko sjede u čamac; vjetar je puhao od obale; oni podigoše malo jedro i brzo se otisnuše. Dugo se na mjesecini bijelilo jedro između tamnih valova, a slijepac je još uvijek sjedio na obali i meni se učini kao da čujem nešto slično jecanju. Slijepi je dječak doista plakao - dugo, dugo...

Meni se ražalilo. Pa i zašto me je udes bacio u mirno kolo poštenih krijumčara? Kao kamen, bačen u bistro vrelo, poremetio sam njihov mir, i kao kamen umalo da nisam potonuo!

Vratim se kući. U hodniku je svijeća dogorijevala i praskala u drvenom tanjuru, a moj kozak, premda sam mu zabranio, spavao je kao zaklan, držeći pušku objema rukama.

Ostavim ga na miru i uđem u kolibu. Jao! Moja kutija, srebrom okovana sablja, dagestanski kindžal - dar mojih prijatelja - svega je nestalo. Odmah sam pogodio što je ono vukao prokleti slijepac. Probudim kozaka, gurnuvši ga dosta neuljudno, izgrdim ga, naljutim se, ali koja mi od toga korist! A zar ne bi smiješno bilo potužiti se vlasti što me je slijepi dječak pokrao, a djevojče od osamnaest godina malone utopilo? Hvala Bogu, sutradan se desila zgoda da odem, i ja ostavih Taman. Što se zbilo sa staricom i s jadnim slijepcem, ne znam. Pa i što je meni do ljudskih radosti i nevolja, meni, oficiru, koji putuje, pa još s objavom, da putujem po potrebi službe.

Konac prvog dijela. (Svršetak Pečorinova dnevnika) **DRUGI DIO**

II.

KNEGINJICA MARY

11. svibnja

Jučer sam stigao u Pjatigorsk, unajmio stan na kraju grada na najvišem mjestu, podno Mašuka. Kad navali oluja, spuštati će se oblaci sve do moga krova. Sada, u pet sati ujutro kad sam otvorio prozor napunila mi se soba mirisom cvijeća što raste u skromnom vrtu.

Grane trešanja što cvatu, vire mi kroz prozor i kadikad mi vjetar pospe pisaći stol njihovim bijelim listićima. Na tri je strane kod mene divan pogled: na zapadu se plavi peteroglavi Beštu kao "posljednji oblak prohujale oluje"³³, na sjeveru se diže Mašuk kao rutava perzijska kapa te pokriva sav taj dio horizonta; a prema istoku je pogled ugodniji: dolje se prema istoku šareni posve čist i nov gradić, šume ljekovita vrela, buči svjetina raznih jezika - a tamo podalje gomilaju se amfiteatralno sve modrije i sve maglovitije gore, a na kraju se horizonta proteže srebrn lanac snježnih vrhova, koji se počinje Kazbekom, a svršava dvoglavim Elbrusom. Ugodno je živjeti u takvoj zemlji! Neki mi se ugodan osjećaj razlijeva po svim žilama. Zrak je čist i svjež kao djetinji poljubac; sunce je jarko, nebo plavo - pa kud ćeš više? Čemu ovdje strasti, želje, sažaljenja... Ali vrijeme je.

Poći ću do Jelisavetinog vrela, tamo se, kažu, jutrom skuplja čitavo kupališno društvo.

*

Spustivši se na sredinu grada, pođem bulevarom, gdje sam sreo nekoliko žalosnih skupina, što su se polagano penjale uzbrdo. To su većinom bile obitelji stepskih posjednika, što si mogao smjesta pogoditi po otrcanim staromodnim kaputima muškaraca i po biranom nakitu žena i kćeri. Vidjelo se da oni već vrlo dobro poznaju svu "vodenu" mladež, jer su mene gledali s nježnom radoznalošću; zaveo ih je petrogradski kraj moga kaputa, ali su se ubrzo neprijazno okrenuli, kad su ugledali obične vojničke epolette.

Žene mjesnih činovnika, u neku ruku domaćice u kupalištu, bile su milostivije. One imadu lornjete, manje se osvrću na uniformu, navikle su na Kavkazu pod numeriranim dugmetom nalaziti vatreno srce, a pod bijelom vojničkom kapom obrazovan um. Te su dame mile - i dugo su mile! Svake godine mijenjaju obožavatelje i u tom je možda

tajna njihove vječne ljubaznosti. Penjući se po uskoj stazi do jelisavetinskog vrela, prestigoh gomilu muškaraca, građana i vojnika, koji su - kako sam poslije doznao - posebna vrsta ljudi među onima što vjeruju u moć vode. Oni piju - ali ne vodu, šeću malo, sa ženama se tek mimogred zabavljaju, kartaju se i tuže se na dosadu. Oni su kicoši; kad umaču svoje čaše u bunar sumpornokisele vode, stavljaju se u akademsku pozu; civili nose svjetloplave ovratnike, a vojnicima vire ovratnici iza ogrlica. Oni preziru iz sve duše provincijske dame i uzdišu za prijestolničkim aristokratskim salonima, kuda ih ne puštaju.

Napokon eto me i kod bunara... Na malom zaravanku kraj njega sagrađena je kućica s crvenim krovom iznad kupelji, a podalje galerija, gdje se šeće za vrijeme kiše. Nekoliko je ranjenih oficira sa štakama sjedilo na klupi - a bili su blijedi i žalosni. Po zaravanku je brzim korakom amo tamo hodalo nekoliko dama, očekujući djelovanje vode. Među njima su bila dva tri ljepušna lica. Pod brajdama, što pokrivaju obronak Mašuka, pojavio bi se na časove šaren šešir kakve žene koja voli samoću u dvoje, jer si uz takav šešir uvijek mogao vidjeti ili vojničku kapu ili ružan okrugao šešir. Na strmoj stijeni, gdje je podignut paviljon, koji se zove Eolova Harfa, stajali su ljubitelji vidika, pa su upravljali dalekozor prema Elbrusu. Među njima su bila dva odgojitelja sa svojim učenicima koji su došli da se liječe od skrofula.

Zaustavih se nakraj brda da se odmorim, pa se naslonih na ugao kućice i stadoh motriti slikovitu okolinu, kad ujedanput začujem iza sebe poznat glas:

- Pečorine! jesi li odavno ovdje?

Okrenem se - Grušnicki! Zagrlismo se. Upoznao sam se s njim u ratnoj službi. Bilo ga ranilo tane u nogu, pa je došao u kupalište tjedan dana prije mene.

Grušnicki je - junker. Tek je godinu dana u službi. Nosi debelu vojničku kabanicu, što je osobita vrsta kicoštva. Ima vojnički georgijevski križ. Lijepoga je rasta, crnomanjast i crnokos; naoko bi mu mogao dati dvadeset i pet godina, a jedva mu je dvadeset i jedna.

Kad govori, baca glavu unatrag i svaki čas suče brkove lijevom rukom, jer se desnom upire o štaku. Govori brzo i kićeno; on je jedan od onih ljudi koji za svaku zgodu u životu imaju u pripremi po neku

sjajnu frazu, koje jednostavna ljepota ne dira i koji se svečano zaodijevaju u neobične osjećaje, uzvišene strasti i izuzetna stradanja. Naslađuju se kad ostave dojam, a romantičke provincijalke polude za njima, tako im se sviđaju. Pod starost postanu ili mirni posjednici, ili pijanice - kadikad jedno i drugo. U duši ćeš im često naći mnogo dobrih svojstava, ali ni za groš poezije. Grušnicki je imao strast da deklamira; obasipao bi vas riječima čim bi se razgovor maknuo iz kruga običnih misli - pa zato nisam s njim nikada mogao raspravljati. On ne odgovara na više riječi, on vas ne sluša. Čim stanete, započne on dugačku tiradu, koja je prividno u vezi s onim što ste rekli, ali zapravo je samo nastavak njegovih vlastitih riječi.

Dosta je duhovit, dosjetke su mu često zabavne, ali nikad ne postaju oštre i zlobne; nikoga on ne ubija jednom riječi; ne poznaje ljude i njihove slabosti, jer se čitav život samo sobom zabavljao. Njemu je cilj da postane - junak romana. Tako se često trudio uvjeriti druge ljude kako nije stvoren za ovaj svijet i kako je određen za neko tajno stradanje, te gotovo i sam u to vjeruje. Zato nosi tako ponosno svoju debelu vojničku kabanicu. Ja sam ga prozreo i on me zbog toga ne voli, premda smo naoko najbolji prijatelji. Grušnicki je na glasu da je hrabar junak. Vidio sam ga na djelu - maše sabljom i juri naprijed zažmirivši očima. Nije to ruska hrabrost!...

Ni ja njega ne volim; osjećam da ćemo se nas dvojica bilo kada sresti na uskoj putanji - i jedan od nas neće dobro proći.

I što je došao na Kavkaz - i tome je razlog njegov romantični fanatizam. Uvjeren sam da je uoči odlaska iz očinskog sela nekoj ljepušnoj susjedi sumorno govorio da on ne ide tek onako, da služi, već da traži smrt, jer... tu je zacijelo oči rukama pokrio i ovako nastavio:

"Ne, vi (ili ti) toga ne trebate znati! Vaša će čista duša zastrepiti! Pa i čemu? Što sam ja vama? Shvaćate li vi mene?..." i tako dalje.

Sam mi je rekao da će razlog koji ga je nagnao da stupi u kski puk ostati vječna tajna između njega i nebesa. Uostalom, u času kad zbacila svoju tragičnu mantiju, Grušnicki je dosta mio i zabavan. Radoznao sam, kakav je sa ženama; tu je, mislim, prava junačina!

Sretosmo se kao stari prijatelji. Stadoh ga ispitivati kakav je život u kupalištu i koja su lica zanimljiva.

- Provodimo dosta prozaičan život - reče on uzdahnuvši. - Oni, koji ujutro piju vodu - mlohavi su kao svi bolesnici, a oni koji uvečer piju vino - nesnosni su kao svi zdravi ljudi. Ženskog društva ima, ali s njima je slaba zabava - igraju whist, odijevaju se ružno i govore užasno francuski! Ove godine ima iz Moskve samo neka Ligovska s kćeri, ali ja se s njima ne poznajem. Moja me vojnička kabanica - nekako sasvim omrazila. Sažaljenje što ga ona budi tišti kao milostinja.

U taj čas prođoše pokraj nas prema bunaru dvije dame, jedna u godinama, a druga vrlo mlada, pristala. Lica im nisam vidio ispod šešira, ali odjevene su bile po strogim pravilima najboljega ukusa - ništa suvišno. Na drugoj je bila zatvorena haljina gris de perles, lagana svilena marama vila joj se oko vitkog vrata. Cipelice couleur puce tako su joj milo stezale slabašnu nožicu u gležnju da bi i onaj koji se ne razumije u tajne ženske ljepote zacijelo uzdahnuo, pa makar i od čuda. U njenom lakom, ali plemenitom hodu bilo je nešto djevičansko, što ne možeš riječima iskazati, ali možeš pogledom shvatiti. Kad je prošla pokraj nas, zamirisala je onim čudnim mirisom, kojim kadikad odiše pisamce ljubljene žene.

- Evo kneginje Ligovske - reče Grušnicki - a s njom je kći njena Mary, kako je ona zove po engleski. One su tek tri dana ovdje.

- Pa ti joj već znaš ime?

- Da, slučajno sam ga čuo - odgovori on zarumenivši se. - Moram reći da se ne želim s njima upoznati. Ta ponosna aristokracija gleda na nas vojnike kao na divljake. I šta je njima do toga, ima li uma pod numeriranom kapom i srca pod debelom kabanicom?

- Uboga kabanica! - rekoh ja, nasmiješivši se. - A tko je onaj gospodin, što eno k njima prilazi pa im tako uljudno pruža čašu?

- O! To je moskovski kicoš Rajevič. On je kartaš - to se - odmah vidi po velikom zlatnom lancu, što mu se vije po plavom prsluku. A kako mu je samo debeo trskovac - baš kao u Robinsona Crusoea! Pa, gle, i brada i frizura a la moujik.

- Ti mrziš čitav ljudski rod?

- Pa imam i zašto...

- O! Doista?

Uto su dame otišle s bunara i stigle do nas. Grušnickome je pomoću štake pošlo za rukom, da se stavi u dramatsku pozu, pa mi

glasno odgovori francuski:

- Mon cher, je hais les hommes pour ne pas les mépriser, car autrement la vie serait une frace trop degoutante.

Ljepuškasta se kneginja obazre i počasti govornika dugim, radoznalim pogledom. Taj je pogled bio vrlo neodređen, ali nije bio podrugljiv, pa sam mu u sebi od srca čestitao.

- Ta je kneginjica Mary prekrasna - rekoh mu. - Oči su joj baršunaste - upravo baršunaste.

Savjetujem ti da upotrebljavaš tu riječ kad budeš govorio o njenim očima. Gornje i donje trepavice tako su joj duge da joj zjenica ne odsijeva od sunčanih zraka. Ja volim takve oči

- bez sjaja: tako su mekane i kao da te glade. Čini se uostalom da je na njenom licu sve lijepo... A jesu li joj zubi bijeli? To je vrlo važno! Šteta što se nije nasmiješila na tvoju sjajnu frazu.

- Ti govoriš o lijepoj ženi kao o engleskom konju - reče Grušnicki zlovoljno:

- Mon cher - odgovorih mu ja, nastojeći da imitiram njegov ton - je méprise les femmes pour ne pas les aimer, car autrement la vie serait un mélodrame trop ridicule.

Okrenuo sam se i ostavio ga. Oko pola sata šetao sam po brajdama, po vapnenim stijenama i po grmlju što među njima visi. Postalo je vruće i ja se požurim kući. Prolazeći mimo kiselog vrela, zaustavim se kraj natkrite galerije, da se u njenom hladu odmorim, i tako mi se nadala zgoda da vidim dosta zanimljiv prizor. Lica su u tom prizoru bila u ovom položaju: kneginja je s moskovskim kicošem sjedila na klupi u natkritoj galeriji, i njih dvoje kao da su bili u živu i ozbiljnu razgovoru. Kneginjica, koja je zacijelo već popila posljednju čašu, šetala je zamišljeno kraj bunara. Grušnicki je stajao uza sam bunar; inače nije bilo nikoga na zaravanku.

Priđem bliže i sakrijem se iza ugla galerije. U taj čas ispusti Grušnicki svoju čašu na pijesak, pa se trudio da se sagne, kako bi je podigao, ali ga je smetala bolesna noga.

Jadnik! Kako se naprezao, opirući se o štaku, ali sve uzalud. Na njegovu markantnom licu doista si mogao čitati bol.

Kneginjica Mary vidjela je sve to bolje od mene.

Lakše od ptičice skoči ona k njemu, sagne se, digne čašu i pruži mu je kretnjom, punom neizreciva čara. Nato se strašno zarumeni,

osvrnu se na galeriju, pa kad se uvjerila da mamica nije ništa vidjela, kao da se smjesta umirila. Kad je Grušnicki otvorio usta da joj zahvali, bila je već daleko. Odmah zatim izašla je iz galerije s majkom i s kicošem, ali kad je prolazila kraj Grušnickoga, bila je sva nekako čedna i ozbiljna - štoviše, nije se ni osvrnula, nije čak opazila ni njegov strasni pogled kojim ju je dugo pratio, dok nije sišla s brda i sakrila se iza lipa na bulevaru. No uto se na ulici ukaza njezin šešir i ona utrča u jednu od prvih kuća u Pjatigorsku. Za njom je išla kneginja pa se na vratima oprostila s Rajevičem.

Tek sad me je jadni, strasni junker opazio.

- Jesi li vidio? - reče on, pa mi snažno stisnu ruku - ta to je anđeo!

- Zašto? - upitam ja, glumeći najčistiju prostodušnost.

- Pa zar nisi vidio?

- Ne, vidio sam, podigla ti je čašu. Da je stražar bio tamo, bio bi to isto učinio - i još brže, nadajući se da će dobiti za votku. Uostalom, posve je razumljivo što te je požalila, tako si strašno nakrivio lice, kad si stao na prostrijeljenu nogu...

- Pa zar nisi bio nimalo ganut, gledajući je onaj čas? Duša joj je na licu sjala!

Lagao sam - ali mi se prohtjelo da ga raspalim. U mene je od prirode strast da protivurječim, čitav je moj život samo lanac tužnih suprotnosti srcu ili razumu. Kad vidim zanesenjaka, kao da me je netko polio hladnom vodom, a kad bih se često družio s mlakim flegmatikom, mislim da bih postao strastan fantast. Moram još reći da je u taj čas mojim srcem preletio neugodan, ali poznat osjećaj; taj je osjećaj bio - zavist. Velim smiono "zavist", jer sam navikao, u svemu sam sebi govori istinu - i teško će se naći mlad čovjek koji se stao zanimati za lijepu ženu, a ona odjednom pred njim javno odlikuje drugoga, koji joj je isto tako nepoznat - teško će se, velim, naći mlad čovjek (dakako, koji je živio u velikom svijetu i naučio se ugađati svojoj taštini), a da ga to ne bi neugodno dirnulo.

Šutke siđem s Grušnickim nizbrdo i uputimo se bulevarom pokraj prozora one kuće u kojoj se bila sakrila naša ljepotica. Sjedila je kraj prozora. Grušnicki me povuče za ruku i baci na nju jedan od onih mutnonježnih pogleda, koji tako malo diraju žene. Ja upravim na nju lornjet i opazim da se ona na taj pogled nasmiješila i da ju je moj

drski lornjet posve ozbiljno razljutio. I doista, kako smije običan kavkaski vojnik upravljati stakalce na moskovsku kneginjicu?...

13. svibnja

Jutros je došao k meni liječnik. Ime mu je Werner, ali je Rus. Pa što je u tome čudno?

Poznao sam nekog Ivanova, koji je bio Nijemac.

Werner je u koječemu zanimljiv čovjek. On je skeptik i materijalist, kao gotovo svi liječnici, a ujedno je i pjesnik, pravi pjesnik - i to uvijek na djelu, a često i na riječi, iako nikada nije napisao ni dva stiha. Izučio je sve strune srca čovječjega, kao što se izučavaju žile na lešu, ali nikad se nije umio okoristiti svojim znanjem. Tako ponekad izvrstan anatom ne umije izliječiti groznicu. Obično se Werner kradom podsmijevao svojim bolesnicima; ali jednom sam ga vidio gdje plače nad vojnikom koji je umirao... Bio je siromašan, sanjao je o milijunima, a zbog novaca ne bi učinio ni jednog suvišnog koraka. Jednom mi je rekao da bi volio učiniti ljubav dušmaninu nego prijatelju, jer ovo bi značilo prodavati svoje dobročinstvo, dok mržnja raste jednako kako raste i protivnikova plemenitost. On je imao oštar jezik i nije tek jedna dobričina od njegova zabadanja izišla na glas da je jedna budala. Njegovi suparnici, zavidni kupališni liječnici, razglasiše da on tobože crta karikature svojih bolesnika - bolesnici se razljutiše i gotovo svi ga ostaviše. Njegovi prijatelji, to jest svi doista čestiti ljudi što su služili na Kavkazu, uzalud su se trudili da mu opet podignu propali ugled.

Vanjština mu je bila jedna od onih koje na prvi pogled neugodno diraju, ali se poslije sviđaju, kad se oko navikne da u nepravilnim crtama čita biljeg iskusne i velike duše.

Bilo je primjera gdje su žene bile tako lude od ljubavi prema takvim ljudima da ne bi bile njihovu rugobu dale ni za ljepotu najsvježijih i najrumenijih Endimiona. Trebamo biti pravedni prema ženama; one imaju instinkta za duševnu ljepotu, pa zato možda ljudi, kakav je Werner, tako strasno ljube žene.

Werner je bio niska rasta i mršav, i slab kao dijete; jedna mu je noga bila kraća, kao u Byrona; glava mu je prema trupu izgledala golema; kosu je šišao do kože i, tako ogoljene, nepravilnosti njegove lubanje zapanjile bi frenologa čudnom smjesom suprotnih naklonosti.

Malene njegove crne oči, vazda nemirne, nastojale su vam prodrijeti u dušu.

U odijevanju mu se vidio ukus i čistoća; suhonjave, žilave i maljušne njegove ruke kočoperile se u svjetložutim rukavicama. Kaput, ovratnik i prsluk bili su mu uvijek crne boje.

Mladež ga je nazvala Mefistofelom, a on se naoko ljutio zbog toga nadimka, ali uistinu je to godilo njegovoj taštini. Mi smo doskora jedan drugoga shvatili, pa smo postali drugovi. Ja nisam sposoban za prijateljstvo, jer od dva prijatelja jedan uvijek robuje drugome, iako često nijedan od njih neće to sebi priznati. Ne mogu biti rob, a zapovijedati u tom slučaju mučan je posao, jer treba ujedno i obmanjivati; a usto imam ja lakaja i novaca! Eto kako smo postali prijatelji: sreo sam Wenera u S... u velikom i bučnom kolu mladeži.

Razgovor se napokon poveo o filozofskometafizičkim stvarima; govorili smo o uvjerenju, svatko je bio o nečem drugom uvjeren.

- Što se mene tiče, ja sam samo o jednom uvjeren... - reče liječnik.

- O čemu? - zapitah ja, željan da čujem mišljenje čovjeka koji je dotle šutio.

- O tome - odgovori on - da ću prije ili poslije, jednog lijepog jutra umrijeti.

- Ja sam bogatiji od vas - rekoh ja - u mene je osim toga još jedno uvjerenje, a to je da sam se jedne ružne večeri na nesreću rodio.

Svi rekoše da govorimo gluposti, ali nitko od njih nije rekao ništa pametnije. Od toga časa razlučismo mi jedan drugoga u gomili. Često smo se sastajali i razgovarali nasamo vrlo ozbiljno o apstraktnim stvarima, dok nismo opazili da se međusobno obmanjujemo.

Sada smo jedan drugome značajno pogledali u oči, kao što su po Ciceronovu kazivanju radili rimski auguri, pa smo se stali u sav glas smijati - a kad smo se dosta nasmijali, razišli smo se zadovoljni.

Ležao sam na divanu i upro oči u strop, a ruke stavio pod glavu, kad Werner uđe u moju sobu. Sjeo je u naslonjač, stavio trskovac u kut, zijevnuo i rekao da vani postaje vruće. Ja odgovorim da me uznemiruju muhe - i oba zašutjesmo.

- Je li, dragi doktore - rekoh ja - da nema glupana, bilo bi na svijetu vrlo dosadno... Evo pogledajte, nas smo dvojica pametni ljudi, mi znamo unaprijed da se o svemu može prepirati do beskonačnosti, pa

se zato i ne prepiremo; mi znamo jedan drugome gotovo sve skrivite misli; jedna je riječ - za nas čitava pripovijest; vidimo jezgru svakoga našeg osjećaja kroz trostruku ljusku. Što je bolno, nama je smiješno, što je smiješno, to nam je tužno, i uopće kao da ne marimo zapravo nizašto, osim sami za sebe. Zato ne može među nama biti izmjene misli; mi znamo jedan o drugom sve što hoćemo znati, i više ne želimo znati; ostaje nam dakle samo jedno: da pripovijedamo novosti.

Recite mi bilo kakvu novost.

Umoran od dugog govora sklopim oči i zijevnem...

On se zamisli pa onda odgovori: - U vašem benetanju je ipak neka ideja.

- Dvije - odgovorih ja.

- Recite mi jednu, a ja ću vam reći drugu.

- Dobro, počnite! - rekoh ja i nastavih gledati u strop, pa se u sebi nasmiješih.

- Vi hoćete doznati štogod potanko o nekom od onih što su došli u kupalište, i ja već pogađam za koga se vi to brinete, jer su tamo već pitali za vas.

- Doktore! Mi se doista ne možemo razgovarati, mi čitamo jedan drugome u duši.

- A sada druga...

- Evo druge ideje: htio sam vas nagnati da mi bilo što pripovijedate; prvo, jer slušanje manje umara; drugo, ne možeš se zareći; treće, možeš doznati tuđu tajnu; četvrto, jer tako umni ljudi, kao što ste vi, vole pripovijedati nego slušati. A sad na posao - što vam je o meni rekla kneginja Ligovska?

- Jeste li doista uvjereni da je to bila kneginja... a ne kneginjica?

- Potpuno uvjeren.

- Zašto?

- Jer je kneginjica pitala za Grušnickoga.

- Vi imate velik dar za kombinaciju. Kneginjica je rekla da je uvjereni da je onaj mladić u vojničkoj kabanici degradiran zbog dvoboja...

- Nadam se da ste je ostavili u toj ugodnoj zabludi.

- Pa dakako...

- Eto mi zapleta! - viknem ja pun zanosa. - A mi ćemo se pobrinuti za rasplet te komedije.

Očito se sudbina brine da mi ne bude dosadno.

- Slutim - reče doktor - da će jadni Grušnicki biti vaša žrtva...

- Dalje, doktore.

- Kneginja je rekla da poznaje vaše lice. Ja ću nato da vas je zacijelo srela gdjegod u Petrogradu u velikom svijetu... rekao sam joj vaše ime. Bilo joj je poznato. Čini se da je vaša povijest tamo podigla mnogo buke... Kneginja je uzela pripovijedati o vašim pustolovinama, pa je vjerojatno svjetskom blebetanju dodala i koješta svoje... Kćerka je radoznalo slušala. U njenoj ste fantaziji postali junakom romana po novom ukusu... Ja se nisam protivio kneginji, premda sam znao da govori gluposti.

- Vi ste doista prijatelj! - rekoh ja i pružih mu ruku. Doktor je stisnu s osjećajem i nastavi:

- Ako hoćete, predstaviti ću vas...

- Zaboga! - rekoh ja, pljesnuvši rukama. - Zar se junaci predstavljaju. Oni se ne upoznavaju drugačije, nego da svoju milu izbave od gotove smrti...

- I vi doista hoćete udvarati kneginjici?

- Naprotiv, baš naprotiv!... Doktore, napokon ja eto trijumfiram; vi me ne shvaćate!... To mi je uostalom žao, doktore - nastavih ja, pošto sam časak šutio - ja nikad sam ne otkrivam svoje tajne, a strašno volim, ih drugi pogađaju, jer ih onda mogu uvijek zaniijekati, kad god mi se hoće. Ali sad mi morate opisati majku i kćer. Kakve su one?

- Najprije kneginja - to vam je žena od četrdeset i pet godina, odgovori Werner. - Ima sjajan želudac, ali joj je krv pokvarena; na obrazima ima crvene pjege. Drugu je polovicu svoga života provela u Moskvi i tamo je živjela u miru, pa se udebljala. Ona voli masne šale, a i sama govori kadikad nepristojne stvari, kad nema kćeri u sobi. Rekla mi je da joj je kći bezazlena kao golubica. Što se to mene tiče? Htio sam joj odgovoriti neka se ne boji da ću ja to kome kazati. Kneginja se liječi od reumatizma, a kći bogzna od čega. Naredio sam jednoj i drugoj da piju po dvije čaše kisele vode na dan i da se kupaju dvaput na tjedan u razrijeđenoj vodi. Kneginja kao da nije navikla zapovijedati; ona se divi umu i znanju svoje kćeri, koja je

čitala Byrona na engleskom jeziku i zna algebru. U Moskvi su se gospođice očito dale na nauke, pa i pravo čine, doista! Naši su muškarci uopće tako neljubazni da pametnoj ženi mora biti nesnosno s njima koketirati. Kneginja vrlo voli mlade ljude, a kneginjica ih gleda s nekim prezirom - moskovska navika! One su u Moskvi bile naučene samo na četrdesetgodišnje šaljivce.

- A jeste li vi bili u Moskvi, doktore?

- Jesam, imao sam tamo neku praksu.

- Nastavite.

- Pa rekao sam, čini se, sve... Da! Još nešto. Kneginjica kao da voli raspravljati o osjećajima, o strastima i o drugim takvim stvarima. Bila je jedne zime u Petrogradu, ali joj se tamo nije svidjelo, osobito joj se društvo nije svidjelo: bit će da su je hladno primili.

- Niste li danas nikoga kod njih vidjeli?

- Naprotiv, bio je neki ađutant, neki naduti gardist, i neka dama, što je tek stigla, kneginjina rođakinja po mužu, vrlo ljepušna, ali, čini se, vrlo bolesna... Zar je niste sreli kod bunara? Srednjega je stasa, plavojka, pravilnih crta, u licu je sušičave boje, a na desnom obrazu ima crnu bradavicu. Začudio sam se kako joj je lice markantno.

- Bradavica! - progundah ja kroz zube. - Nemojte?

Liječnik me pogleda i reče trijumfalno, stavivši mi ruku na srce: "Vi je poznajete!..." Moje je srce doista jače udaralo nego obično.

- Sad je na vama red da trijumfirate - rekoh ja - ali se nadam da me nećete izdati! Nisam je još vidio, ali sam uvjeren da ste mi naslikali sliku žene koju sam nekada ljubio... Ne recite joj o meni ni riječi, a ako vas ona zapita, govorite joj o meni ružno.

- Kako vas volja! - reče Werner i slegne ramenima. Kad je otišao, stisnu mi srce strašna tuga. Zar nas je opet sudbina sastavila na Kavkazu ili je ona navlaš amo došla, jer je znala da će mene naći?... i kako ćemo se sresti?... pa onda, je li to ona?... Mene nisu slutnje nikad prevarile. Nema na svijetu čovjeka nad kojim bi prošlost tako moćno vladala kao nada mnom. Kada se god sjetim prošlih tuga ili radosti, nešto mi bolno pogodi dušu i izmami iz nje sve one iste glasove. Glupo sam stvoren: ništa ne zaboravljam - ništa!

Poslije ručka oko šest sati pođoh do bunara. Tamo je bilo mnogo svijeta; kneginja i kneginjica sjedile su na klupi, a oko njih se skupila mladež, natjecala se u slatkim riječima. Ja sjedoh malo podalje na

drugu klupu, zaustavih dva poznata oficira i stadoh im nešto pripovijedati. Očito je bilo smiješno, jer su se oni grohotom smijali, kao da su s uma sišli.

Radoznanost je privukla k meni i neke od onih što su stajali oko kneginje; malo pomalo ostaviše je svi i pridružiše se mome društvu. Ja nisam ušutio i moje su šale bile u isti čas i mudre i glupe, a čudacima, koji su prolazili mimo nas, rugao sam se dozla Boga... Nastavio sam zabavljati publiku dok nije sunce zašlo. Nekoliko je puta kneginjica s majkom prošla kraj mene, a s njima neki hrom starčić; nekoliko je puta na mene pao njen pogled, u kojemu sam čitao ljutinu, premda se ona trudila da bude ravnodušan...

- Što vam je to pripovijedao? - zapita ona jednog od mladića koji su se iz uljudnosti vratili k njoj. - Zacijelo vrlo zanimljivu pripovijest - o svojim junaštvima u bojevima?...

Rekla je to dosta glasno i vjerojatno s namjerom da me pecne. "Ah!" - pomislim ja - "vi se ozbiljno ljutite, draga kneginjice; počekajte, bit će toga još i više!"

Grušnicki je išao za njom kao grabežljiva zvijer i nije skidao pogleda s nje. Okladio bih se da će sutra moliti da ga netko predstavi kneginji. Njoj će biti milo, jer joj je dosadno.

16. svibnja

Za dva su dana strašno napredovali moji poslovi. Kneginjica me odlučno mrzi; već su mi pripovijedali dvije dosjetke na moj račun, dosta oštre, ali ujedno i laskave. Strašno joj je čudno što ne idem za tim da se s njom upoznam - ja, koji sam navikao na dobro društvo i koji sam tako srdačan prema njenim petrogradskim kuzinama i teticama. Susrećemo se svaki dan kraj bunara, na bulevaru; ja se iz sve snage trudim, odmamiti njene obožavatelje, blistave ađutante, blijede Moskovljane i druge - a to mi gotovo uvijek polazi za rukom. Gosti su mi uvijek bili mrski - a sad ih je u mene svaki dan puna kuća, ručaju, večeraju, kartaju se i jao! moj šampanjac trijumfira nad snagom njenih magnetskih očiju.

Jučer sam je sreo u Čelahovljevu dućanu. Pogađala se za neki divan perzijski ćilim.

Kneginjica je molila svoju mamicu da ne škrtari, jer taj bi joj ćilim baš uresio kabinet!... Ja dadoh četrdeset rubalja više i kupih ga - a ona mi je to naplatila pogledom u kojemu je blistao najdražesniji

bijes. Oko ručka naložim da baš pokraj njena prozora provedu moga čerkeskog konja, pokrivena tim ćilimom. Werner je u to vrijeme bio kod njih, pa mi je rekao da je efekt toga prizora bio pun dramske snage. Kneginjica hoće podjariti bunu protiv mene; čak sam opazio da me dva ađutanta, kad su uz nju, vrlo hladno pozdravljaju, ali su ipak svaki dan kod mene na ručku.

Grušnicki je postao nekako tajanstven. Hoda s rukama na leđima i nikoga ne poznaje; noga mu je odjedanput ozdravila, tek malo hramlje. Uhvatio je zgodu i ušao u razgovor s kneginjom, a kneginjici je rekao nekakav kompliment; ona kao da baš nije velika izbiračica, jer od toga časa odvraća na njegov pozdrav najljupkijim smiješkom.

- Ti se baš nikako nećeš upoznati s Ligovskima? - zapitao me jučer.

- Baš nikako.

- Ta nemoj! To ti je najugodnija kuća u kupalištu. Sve ovdašnje bolje društvo...

- Prijatelju moj, meni je i neovdašnje strašno dozlogrdilo, A ti ideš k njima?

- Ne još; govorio sam jedno dvaput s kneginjicom, ne više. Znaš kako je neugodno nametati se, premda se i to ovdje događa... Drugačije bi bilo da imam epolete...

- Nipošto! Ovako je kudikamo interesantnije! Ti se jednostavno ne umiješ koristiti svojim povoljnim položajem... Ta vojnička kabanica čini te junakom i patnikom u očima svake osjećajne gospođice.

Grušnicki se zadovoljno nasmiješi.

- Glupost! - reče.

- Uvjeren sam - nastavih ja - da te kneginja već ljubi.

On se zarumenio do ušiju i naduo se.

O taštino! Ti polugo, kojom je Arhimed htio dići zemaljsku kuglu!...

- Tebi je sve šala! - reče on, kao da se tobože ljuti. - Prvo, ona me još tako malo poznaje...

- Žene ljube samo one koje na poznaju.

- Pa ja nipošto ne težim za tim da joj omilim, ja tek hoću, upoznati se s ugodnom domom; i bilo bi vrlo smiješno kad bih se nečemu nadao... Kod vas je na primjer, potpuno drugačije, vi petrogradski pobjednici tek što pogledate - već se žene tope... A znaš li, Pečorine, da je kneginjica o tebi govorila?...

- Kako? Ona ti je već govorila o meni?...

- E, ali nemoj se radovati. Nekako sam slučajno ušao s njom u razgovor kraj bunara; treća riječ joj je bila: "Tko je onaj gospodin što tako neljubazno, mrko gleda? Bio je s vama, onda..." Ona se zarumenila i nije htjela kazati dan, sjetivši se svog umiljatog ispada. "Ne trebate kazati dan - odgovorih joj ja - taj će mi vječito ostati u pameti..." Prijatelju Pečorine! Ja ti ne čestitam, ti si kod nje ružno zapisan... A baš je šteta, jer je Mary vrlo mila!...

Treba kazati da je Grušnicki jedan od onih ljudi koji, govoreći o ženi s kojom su se tek upoznali, nazivaju je moja Mary, moja Sophie, ako je imala sreću da im se sviđa.

Ja se napravim ozbiljan i odgovorim mu:

- Da, nije ružna... Ali pazi, Grušnicki! Ruske gospođice većinom vole samo platonsku ljubav i ne misle kod toga na udaju, a platonska je ljubav najnezgodnija. Kneginjica kao da je jedna od onih žena koje hoće da ih zabavljamo. Ako joj bude dvije minute uzastopce uza te dosadno - propao si bez milosti. Tvoja šutnja mora poticati njenu radoznalost, tvoj razgovor je - nikad posve ne zadovoljava. Trebaš je neprestano uzbuđivati; ona će deset puta zbog tebe prkositi javnom mnijenju i nazvat će to žrtvom, a da za to nađe naknadu stat će te mučiti, a napokon će jednostavno reći da si joj mrzak. Ako ti ne zadobiješ vlasti nad njom, neće ti čak ni njen prvi poljubac dati prava na drugi. Nakoketirat će se s tobom do mile volje, a za godinu dvije udat će se za kakvu nakazu, iz poslušnosti prema mamacu, i stat će sama sebe uvjeravati da je nesretna, da je ljubila samo jednog čovjeka, naime tebe, ali je nebo nije htjelo s njim združiti jer je na njemu bila vojnička kabanica, premda je pod tom debelom, sivom kabanicom bilo strasno i plemenito srce.

Grušnicki udari šakom po stolu i stade hodati gore dolje po sobi.

Ja sam se u sebi smijao, čak sam se jedno dvaput nasmiješio, ali on toga srećom nije opazio. Nema sumnje, on je zaljubljen, jer je postao povjerljiviji nego prije; štoviše, opazio sam da ima srebrn prsten, kakve prave u ovom kraju - i taj mi se prsten učinio sumnjiv. Uzmem ga promatrati - i što vidim!... na njegovoj unutrašnjoj strani bilo je sitnim slovima urezano ime Mary, a iza toga - onaj dan kad je podigla onu znamenitu čašu.

Nisam rekao što sam vidio - neću ga nagoniti na priznanje, hoću da me sam učini svojim pouzdanikom - a onda ću se naslađivati!...

*

Danas sam kasno ustao. Odem do bunara - nema više nikoga. Postalo je vruće; bijeli kudravi oblačići bježali su brzo od snježnih gora, naviještajući oluju; Glava Mašuka dimila se kao ugašena zublja; oko njega se vile i puzale kao zmije sive krpe oblaka, pa su se u svom letu zadržavale i nekako zapinjale u njegovu trnovitom grmlju. Zrak je bio pun elektriciteta. Zavučem se u brajdu što je vodila do pećine; bio sam tužan. Razmišljao sam o onoj mladoj ženi s bradavicom na licu, o kojoj mi je govorio liječnik... Što će ona ovdje? I je li to ona? I zašto sam pomislio da je ona? I zašto sam štoviše bio tako uvjeren o tom? Zar ima malo žena s bradavicom na licu! - Razmišljajući tako dođem do same pećine. Pogledam: u hladnoj sjeni njezina svoda sjedi na kamenoj klupi žena u slamnatu šeširu, omotana crnim šalom, glavu je spustila na grudi, a šešir joj skriva lice.

Htio sam se već vratiti, da je ne smetam u maštanju, kadli me ona pogleda.

- Vjera! - uskliknem nehotice.

Ona se trgne i problijedi.

- Znala sam da ste ovdje - reče.

Sjednem kraj nje i primim je za ruku. Odavno zaboravljeni drhtaj preleti mi svim žilama kad sam začuo taj mili glas; ona mi pogleda u oči svojim dubokim i mirnim očima; u njima se vidjelo nepovjerenje i nešto kao prijekor.

- Odavno se nismo vidjeli - rekoh ja.

- Odavno smo se također oboje u mnogočemu promijenili:

- Ti me dakle više ne ljubiš?...

- Ja sam udana!... - reče ona.

- Opet? Pa taj je razlog postojao i prije nekoliko godina, a ipak...

Ona izvuče svoju ruku iz moje, a obrazi joj se zažariše.

- Ti možda ljubiš svog drugog muža?...

Ona ne odgovori i okrene se.

- Ili je on jako ljubomoran?

Šutnja.

- Što? On je mlad, lijep, valjda i vrlo bogat, pa se bojiš?... Pogledam je i prepadnem se, na licu joj se vidio dubok očaj, a u očima su joj blistale suze.

- Reci mi - prošapta ona napokon - tebi vrlo godi kad me mučiš? Ja bih te morala mrziti.

Od onoga časa, kad smo se upoznali, nisi mi dao ništa drugo nego patnje... Glas joj je zadrhtao, ona se nagnula k meni i spustila glavu na moje grudi.

"Možda si me" - pomislim ja - "upravo zato i ljubila: radosti se zaboravljaju, ali boli nikada..."

Ja je snažno zagrlim i tako smo dugo ostali. Napokon nam se usne zbližiše i sliše u žarki, opojni poljubac; ruke su joj bile hladne kao led, a glava joj je gorjela. Nato je među nama počeo jedan od onih razgovora koji na papiru nemaju smisla i koje nije moguće ponoviti, pa čak ni zapamtiti, značenje zvukova zamjenjuje i popunjava značenje riječi, kao u talijanskoj operi. Ona baš nikako neće da se upoznam s njenim mužem, onim hromim starčićem što sam ga letimice vidio na bulevaru. Udala se za njega radi sina; on je bogat i boluje od reumatizma. Ja mu se ne usudih ni jedanput narugati: ona ga poštuje kao oca - a varat će ga kao muža. Srce je čovječje uopće čudna stvar, a osobito žensko!

Vjerin muž, Semen Vasiljevič Gv, dalji je rod kneginje Ligovske. On stanuje pokraj nje.

Vjera dolazi često kneginji; obećao sam joj da ću se upoznati s Ligovskima i da ću kneginjici pokazivati ljubav, kako bi od nje odvratio pozornost. Tako se moje osnove neće nipošto razbiti i ja ću uživati...

Uživati!... Da, ja sam već prošao ono razdoblje duševnog života kad se traži samo sreća, kad srce osjeća prijeku potrebu da ljubi silno i strasno bilo koga, ja sada samo hoću da budem ljubljen, ali ne da me mnoge ljube; štoviše, čini mi se da bi mi bila dovoljna jedna postojana odanost. Jadna navika srca!...

Jedno mi je uvijek bilo čudno: nikad nisam bio rob ljubljene žene; naprotiv, uvijek sam zadobivao neodoljivu vlast nad njihovom voljom i nad njihovim srcem, a nimalo nisam za tim išao. Zašto to? - zar zato, što nikad nizašto ne marim i što su se one neprestano bojale pustiti me iz ruku? Ili je to - magnetska snaga jakog organizma? Ili mi se naprosto nije dogodilo da sretnem ženu čvrstog i neslomivog karaktera.

Moram priznati da ne volim žene s karakterom - nije to za njih!...

Pa ipak, sad sam se sjetio: jednom, samo jednom ljubio sam ženu snažne volje, koju nikad nisam mogao svladati... Rastali smo se kao neprijatelji - a da sam je sreo pet godina kasnije, bili bismo se možda drugačije rastali...

Vjera je bolesna, vrlo bolesna, premda to neće priznati. Strah me da ima sušicu ili onu bolest, koju nazivaju fievre lente - i koja nije nipošto ruska, pa joj u ruskom jeziku nema ni imena.

Nevrijeme nas je zateklo u pećini i zadržalo nas dulje od pola sata. Ona nije zahtijevala da joj se kunem vjernošću, nije me ispitivala jesam li ljubio druge otkad smo se rastali...

Povjerala mi se iznova isto onako bezbrižno kao i prije - i ja je neću prevariti; ona je jedina žena na svijetu koju ne bih bio kadar prevariti. Znam da ćemo se doskora opet rastati i to možda zauvijek - poći ćemo raznim putovima do groba, ali njena će uspomena ostati čista i neokaljana u mojoj duši. To sam joj ponavljao, i ona mi vjeruje, premda drukčije govori.

Napokon se rastadosmo. Dugo sam je pratio pogledom, dok se njen šešir nije sakrio iza grmlja i stijena. Srce mi se bolno stegnulo, kao poslije prvog rastanka. O, kako sam se obradovao tome osjećaju! Je li to mladost, koja mi se hoće opet vratiti sa svojim blagotvornim olujama, ili je to samo njen oproštajni pogled, njen posljednji dar - za uspomenu?... A smiješno je pomisliti da sam naoko još mlad momak; lice je doduše blijedo, ali još svježije; udovi su gipki i skladni; gusti se uvojci kovrčaju, oči gore, krv kipi...

Vrativši se kući, sjednem na konja i odjašem u stepu. Volim skakati na vatrenu konju po visokoj travi, protiv pustinjskog vjetra; pohlepno gutam mirisni zrak i upirem pogled u plavu daljinu, nastojeći da uhvatim maglovite konture predmeta, koji svaki čas postaju sve jasniji i jasniji. Pa da mi na srcu leži ma kakva tuga i da mi ma kakav nemir muči misli - svega nestane za časak; u duši mi bude lakše; tjelesni umor nadvlada duševni nemir. Nema ženskog pogleda što ga ja ne bih zaboravio gledajući zupčaste gore, obasjane južnim suncem, gledajući plavo nebo ili slušajući šum potoka što pada s hridine na hridinu.

Rekao bih da su se Kozaci što zijevaraju na svojim karaulama, videći me gdje jašem bez potrebe i cilja, dugo mučili tom zagonetkom, jer su me po odjeći zacijelo držali za Čerkeza. I doista su mi govorili da

sam u čerkeskom odijelu na konju više nalik na Kabardinca nego mnogi pravi Kabardinac. I uistinu, što se tiče te plemenite bojne odore, ja sam pravi dandy. Ni jedan suvišni gajtan, skupocjeno oružje u prostu okovu, krzno na kapi ni predugo ni prekratko, hlače i cipele priljubile se kao salivene, bijeli bešmet, tamnosmeđa kabanica. Dugo sam učio kako gorani jašu, i ničim ne možeš tako ugoditi mojoj taštini kao kad mi priznaš da vješto jašem na kavkaski način. Ja imam četiri konja, jedan je za mene, a tri su za prijatelje, da mi ne bude dosadno vući se samome po poljima. Oni vrlo rado uzimaju moje konje i nikad ne jašu sa mnom zajedno. Bilo je već šest sati poslije podne kad sam se sjetio da je vrijeme ručku. Konj mi je bio izmučen, pa izjašem na cestu što vodi iz Pjatigorska u njemačku koloniju, kuda često polazi kupališno društvo en piquenique. Cesta se vije među grmljem, spuštajući se u nevelike jaruge, kojima protječu bučni potoci pod sjenom visoke trave, a unaokolo se poput amfiteatra uzdižu plava brda Beštu, Zmijinja, Željezna i Lisa gora. Spustivši se u jednu od tih jaruga, koje se u ovdašnjem narječju nazivaju balkama, stanem da napojim konja. Uto se na cesti pojavi bučno i sjajno društvo na konjima. Dame su imale crne i plave amazonke, a kavaliri kostime, koji su bili mješavina čerkeskoga i nižegorodskoga. Naprijed je jahao Grušnicki s kneginjicom Mary.

Dame u kupalištu još vjeruju da Čerkezi napadaju u po bijela dana, pa je jamačno zato Grušnicki preko vojničke kabanice objesio sablju i dva pištolja. Bio je prilično smiješan ovako junački opremljen. Od njih me krio visok grm, ali sam kroz njegovo lišće mogao sve vidjeti i na njihovim licima čitati da je razgovor bio sentimentaln. Napokon dođoše do strmine. Grušnicki primi kneginjičina konja za uzde i uto začujem konac njihova razgovora:

- I vi hoćete čitav život ostati na Kavkazu? - reče kneginjica.

- Što će mi Rusija - odgovori joj kavalir - zemlja, gdje će me tisuće ljudi, jer su bogatiji od mene, gledati s prezirom, dok ovdje - ovdje ova debela kabanica nije smetala da se s vama upoznam...

- Naprotiv... reče kneginjica i zarumeni se.

Na licu Grušnickoga zasja zadovoljstvo. On nastavi:

- Ovdje će mi život proteći burno, neopaženo i brzo, pod divljačkom tanadi, pa kad bi mi Bog svake godine poslao jedan svijetao ženski

pogled, jedan kao ovaj...

Uto stigoše do mene, a ja ošinem konja bičem te izjašem iza grma...

- "Mon Dieu, un circassien" - kriknu kneginjica sva u strahu.

Da je posve umirim, odgovorim francuski, naklonivši se lako:

- Ne craignez rien, madame, je ne suis pas plus dangereux que votre cavalier...

Ona se smela - ali zašto? Da li zato što se prevarila, ili joj se moj odgovor učinio drzak?

Volio bih da je ovo drugo istina. Grušnicki baci na mene nezadovoljan pogled.

Kasno navečer, to jest oko jedanaest sati, pođoh se prošetati po lipovoj aleji na bulevaru.

Grad je spavao, samo su na nekim prozorima treperila svjetla. S tri su se strane crnili grebeni stijena, ogranci Mašuka, na čijem je vrhu ležao zloslutan oblačić; mjesec se dizao na istoku, a u daljini se blistale snježne gore kao srebrne rese. Vika stražara miješala se sa šumom vrućih vrela što su ih noću ispustili. Na mahove se ulicom razlijegao glasan konjski topot, a pratila ga je škripa nagajske arbe i turoban tatarski pripjev. Sjeo sam na klupu i zamislio se... Osjećao sam potrebu da izlijem svoje misli u prijateljskom razgovoru... ali s kim?... "Što radi sada Vjera?" pomislim... Dao bih sve da joj ovoga časa mogu stisnuti ruku.

Najednom začujem brze i nejednake korake... Zacijelo Grušnicki... Tako je i bilo!

- Odakle?

- Od kneginje Ligovske - reče on vrlo svečano. - Kako divno Mary pjeva!...

- Znaš li što? - rekoh mu. - Okladio bih se da ona ne zna da si ti junker; misli, da si degradiran...

- Možda. Što me se tiče!... - reče on, ne misleći što govori.

- Ja ti to velim samo onako...

- A znaš li da si je danas strašno razljutio? Veli da je to nečuvena drskost; teškom sam je mukom uvjerio da si ti vrlo dobro odgojen i da vrlo dobro poznaješ svijet, te nisi mogao imati namjeru uvrijediti je. Ona veli da imaš bezobrazan pogled i da ti zacijelo sebe veoma cijeniš.

- Ne vara se... A ti se nećeš za nju zauzeti?

- Žao mi je što još nemam prava na to...

"Oho!" - pomislim - "on kao da se već nada."

- Uostalom, to za tebe nije dobro - nastavi Grušnicki. - Sada će ti biti teško upoznati se s njom - a šteta je! To je jedna od najugodnijih kuća što ih poznajem...

Ja se u sebi nasmiješih.

- Meni je moja kuća najugodnija - rekoh zijevajući, pa ustadoh, da odem.

- Priznaj ipak da se kaješ?

- Glupost! Ako me bude volja, sutra navečer biti ću kod kneginje...

- Vidjet ćemo...

- Štoviše, da ti učinim po volji salijetat ću kneginjicu ljubavljju...

- Da, ako bude htjela s tobom govoriti...

- Doći ću baš u onaj čas kad joj tvoj razgovor dosadi... Zbogom!

- A ja se idem skitati; sad ne bih nikako mogao zaspati... Čuj, pođimo radije u restauraciju, tamo se kartaju... sad mi treba jakih uzbuđenja...

- Želim ti da izgubiš...

Ja pođoh kući.

21. svibnja

Prošlo je gotovo sedam dana, a ja se još nisam upoznao s Ligovskima. Čekam zgodu.

Grušnicki ide svuda za kneginjicom kao sjena; njihovim razgovorima nema kraja; kada će joj dosaditi?... Mati se ne osvrće na to, jer on nije "partija". To je materinska logika!

Opazio sam dva tri nježna pogleda - treba tome učiniti kraj.

Jučer se Vjera prvi put pojavila na bunaru... Odonnda, kad smo se sreli u pećini, nije izlazila iz kuće. U isti smo čas umočili čaše, a ona se nagne, pa mi šapne:

- Zar se nećeš upoznati s Ligovskima?... Samo se ondje možemo vidjeti...

Ukor!... Dosadno! Ali zaslužio sam ga...

Zbilja! Sutra je ples za supskripciju u dvorani restauracije i ja ću s kneginjicom plesati mazurku.

29. svibnja

Dvorana restauracije pretvorila se u salon aristokratskog društva. U devet sati skupiše se svi. Kneginja s kćerkom pojavila se među posljednjima; mnoge su je dame gledale sa zavišću i neljubazno, jer se kneginjica Mary ukusno odijeva. One, koje sebe ovdje drže za aristokratkinje, zatomiše zavist i približiše joj se. Pa kako da i bude drugačije? Gdje je god žensko društvo, tamo se odmah načini viši i niži krug. Kraj prozora je u gomili svijeta stajao Grušnicki, pa je lice pritisnuo na staklo i nije skidao očiju sa svoje božice.

Kad je ona prošla kraj njega, kimnula mu je glavom da se jedva moglo opaziti. On je zasjao kao sunce... Ples se započeo polonezom, a onda zasviraše valcer. Ostruge zazvečашe, repovi se na frakovima podigoše i zavrtješe.

Ja sam stajao iza neke udebljale dame, zasjenjene ružičastim perjem što ga je nosila na glavi, njena me široka suknya podsjećala na vrijeme krinolina, a šarene pjege na hrapavoj koži - na sretno doba mušica od crne svile. Najveća bradavica na njenu vratu bila je pokrivena fermoirom. Govorila je svom kavaliru, nekom dragunskom kapetanu:

- Ta je kneginjica Ligovska vrlo nesnosna djevojka! Pomislite, gurnula me, pa se nije ni ispričala, nego se još okrenula i pogledala me na lornjon... C'est impayable... Pa čime se ona ponosi? Trebalo bi je naučiti.

- Neće to mnogo muke stajati! - odgovori ljubazni kapetan i ode u drugu sobu.

Ja odmah odem do kneginjice i pozovem je da plešemo valcer, koristeći se slobodom ovdašnjih običaja koji dopuštaju plesanje s nepoznatim damama.

Ona se jedva svladala da se ne nasmiješi i jedva je sakrila svoj trijumf. Ipak joj je doskora pošlo za rukom, te se pokazivala ravnodušna, štoviše stroga. Nemarno mi je spustila ruku na rame, nagnula glavu malo na stranu - i mi zaplešemo.

Ne poznajem raskošnijeg i vitkijeg struka! Njen svjež dah dirao mi je lice, a kadikad bi mi se poneki uvojak, odijelivši se u vihoru valcera od svojih drugova, okliznuo po vrelom obrazu...

Učinih tri okruga (ona prekrasno pleše valcer). Ona se zadihala, oči joj se zamutiše, a napola otvorena usta mogla su jedva prošaptati obične riječi: "Merci, monsieur."

Pošto smo nekoliko minuta šutjeli, rekoh s najvećom poniznošću.

- Čuo sam, kneginjice, premda sam vam posve nepoznat, da sam po nesreći zaslužio vašu nemilost... da ste me nazvali drskim... Je li to istina?

- A sada hoćete da me utvrdite u tom mišljenju? - odgovori ona s ironičnom grimasom, koja uostalom vrlo pristaje njenoj živahnoj fizionomiji.

- Ako sam bio drzak, pa sam vas nečim uvrijedio, dopustite mi da budem još drskiji, pa da vas zamolim za oprostjenje... Doista bih vam želio dokazati da ste se prevarili. Što se mene tiče...

- Bit će vam to dosta teško... - Zašto?

- Zato jer k nama ne dolazite, a ti se plesovi vjerojatno neće često ponavljati.

To znači, pomislim, da su meni njihova vrata zauvijek zatvorena.

- Znajte, kneginjice - rekoh ja malo ljutito - nikad ne treba odbijati grešnika koji se kaje, jer u očajanju može još teže sagriješiti... a onda...

Glasan smijeh i šaputanje oko nas nagnalo me da se okrenem i prekinem svoju rečenicu.

Nekoliko koraka od mene stajao je skup muškaraca, a među njima dragunski kapetan koji je izrekao neprijateljske namjere protiv dražesne kneginjice. On je bio nekako vrlo zadovoljan, trljao je ruke, smijao se glasno i namigivao drugovima. Najednom izađe između njih neki gospodin u fraku, dugačkih brkova i crven u licu, te pođe ljuljajući se ravno prema kneginjici. Bio je pijan. Stade pred zbunjenu kneginjicu, stavi ruke na leđa, upre u nju svoje mutne sive oči i progovori promuklim diskantom:

- Permettez... a, šta!... jednostavno: angažiram vas za mazurku...

- Što želite? - reče ona drhtavim glasom, bacajući unaokolo poglede, pune molbe. Ali jao!

Mati joj je bila daleko, a kraj nje nije bilo nikoga od poznatih joj kavalira; jedan ađutant kao da je sve to vidio, ali se sakrio iza gomile da ne bude umiješan u tu zgodu.

- Ej, što? - reče pijani gospodin i namigne dragunskom kapetanu, koji ga je znakovima poticao. - Zar vam nije pravo? Još jednom mi je čast angažirati vas pour mazourgue... Vi možda mislite da sam pijan? O, nipošto!... vjerujte mi...

Vidio sam da tek što nije pala u nesvijest od straha i negodovanja.

Priđem pijanom gospodinu, primim ga dosta snažno za ruku, pogledam mu oštro u oči i zamolim ga da se udalji - jer je kneginjica, dodah, već odavno obećala da će mazurku sa mnom plesati.

- E, onda nema ništa!... drugi put! - reče on nasmijavši se, pa ode k svojim posramljenim drugovima, koji su ga odmah odveli u drugu sobu.

Ja sam bio nagrađen dubokim, divnim pogledom. Kneginjica je poslala svojoj majci i sve joj ispriповjedila, a ona me potražila pa mi zahvalila. Rekla mi je da je poznavala moju mater i da je prijateljivala s pola tuceta mojih tetaka.

- Ne znam, kako se to dogodilo, da se do ovog časa nismo poznavali - dometnu ona - ali priznajte da ste jedino vi tome krivi; vi se svih klonite, a to je strašno. Nadam se da će zrak moga salona razagnati vaš spleen... Zar ne?

Rekao sam jednu od onih fraza koje mora svatko imati u pripremi za sličan slučaj.

Kadrile se strašno otegnuše.

Napokon zagrmi muzika na estradi mazurku, a kneginjica i ja sjedosmo.

Nijedanput nisam spomenuo ni pijanoga gospodina, ni svoga pređašnjeg ponašanja, ni Grušnickoga. Malo pomalo nestalo je osjećaja što ga je u njoj izazvala neugodna scena; lice joj se razvedrilo; vrlo se mило šalila, razgovor joj je bio živ, slobodan i duhovit, a nije ni mislila da je duhovita; misli su joj kadikad bile duboke... Natuknuh joj vrlo uvijenom frazom da mi se odavno sviđa. Ona obori glavu i malko porumeni.

- Vi ste čudnovat čovjek! - reče ona nato, podignuvši na mene svoje baršunaste oči i nasmiješivši se na silu.

- Nisam se htio s vama upoznati - nastavim ja - jer vas okružuje odviše velika gomila štovatelja, pa sam se bojao da se među njima posve ne izgubim.

- Nije vam se bilo rašta bojati; oni su svi strašno dosadni.

- Svi! Zar svi?

Ona me pozorno pogleda, kao da se hoće nečega sjetiti, a onda opet malko porumeni i napokon reče odlučno: svi.

- Pa i moj prijatelj Grušnicki?

- On je vaš prijatelj? - reče ona, pokazujući sumnju.
 - Da.
 - On dakako ne spada među one dosadne...
 - Ali među nesretne - rekoš ja smijući se.
 - Dakako! A vama je to smiješno? Željela bih da ste na njegovu mjestu.
 - Pa? I ja sam nekada bio junker i baš je to bilo najljepše doba u mom životu.
 - Pa zar je on junker?... - reče ona brzo, a onda dometnu - ... a ja sam mislila...
 - Što ste mislili?
 - Ništa!... Tko je ta dama?
- Tu je razgovor promijenio pravac i nije se više na to vratio.
- Mazurka se svršila, i mi se rastadosmo - do viđenja. Dame se razidoše. Ja pođem na večeru i sretnem Wenera.
- Aha! - reče on. - Tako dakle! A govorili ste da se nećete drugačije upoznati s kneginjicom, nego da je izbavite od sigurne smrti.
 - Učinio sam bolje - odgovorih mu - izbavio sam je od nesvijesti na plesu...
 - Kako? - Pripovijedajte!...
 - Neću, pogodite vi, koji sve na svijetu pogađate!

30. svibnja

Oko sedam sati navečer šetao sam bulevarom. Grušnicki me izdaleka opazio i došao k meni. U očima mu je blistao neki smiješan zanos. Snažno mi stisnu ruku i reče tragičnim glasom:

- Hvala ti, Pečorine... Ti me razumiješ?...
- Ne. Ali bilo kako mu drago, zahvaljivati mi nemaš ni na čemu - odgovorim ja, nemajući doista na savjesti nikakvo dobročinstvo.
- Kako? A jučer? Zar si zaboravio?... Mary mi je sve pripovijedala...
- Zar je sad u vas sve zajedničko? I zahvalnost?
- Slušaj - reče Grušnicki vrlo svečano - molim te, ne rugaj se mojoj ljubavi ako mi hoćeš biti prijatelj... Vidiš, ja je ljubim, da poludim... i mislim, i nadam se, da i ona mene ljubi...

Nešto te hoću zamoliti. Ti ćeš večeras biti kod njih; obećaj mi da ćeš na sve paziti; znam da si iskusan u tim stvarima, ti poznaješ žene bolje od mene... Žene! Žene! Tko bi ih razumio? Njihov smiješak govori drugo nego pogled, njihove riječi obećavaju i mame,

a zvuk njihova glasa odbija... Sad shvate i pogode u tren oka najtajniju našu smisao, a sad opet ne razumiju ni najjasniji mig... Eto kakva je kneginjica: jučer su joj oči gorjele od strasti i neprestano me gledale, a danas su mutne i hladne...

- To je možda u vezi s djelovanjem vode - odgovorim.

- Ti vidiš u svemu lošu stranu... materijalist! - dometnu on prezirno. - Uostalom, govorimo o nečem drugom - i on se zadovolji nekom lošom i plitkom šalom, pa se razvedri.

U devet sati pođosmo zajedno kneginji.

Prolazeći kraj Vjerina stana, vidio sam je na prozoru. Pogledali smo se letimice. Ona je odmah iza nas unišla u salon Ligovskih. Kneginja mi ju je predstavila kao svoju rođakinju. Pili smo čaj; gostiju je bilo mnogo; svi smo se zabavljali. Ja sam nastojao svidjeti se kneginji, šalio sam se, natjerao je nekoliko puta da se od srca nasmije. I kneginjici je više puta došlo da udari u smijeh, ali se suzdržavala da ne izađe iz svoje uloge. Ona misli da joj umor pristaje, a možda se i ne vara. Grušnickom kao da je vrlo mило, što moja dobra volja neće prijeći na nju.

Poslije čaja pođosmo svi u dvoranu.

- Jesi li zadovoljna što sam te poslušao, Vjera? - zapitam, prolazeći kraj nje.

Ona mi baci pogled pun ljubavi i zahvalnosti. Navikao sam na te poglede; ali nekad je u njima bilo sve moje blaženstvo. Kneginja posjede kćer za klavir; svi su je molili da što god zapjeva - a ja sam šutio, pa sam se okoristio vrevom i pošao do prozora s Vjerom. Htjela mi je kazati nešto vrlo važno za nas oboje... Bila je to - neka budalaština...

Kneginjica se međutim ljutila što nisam za nju mario, a to sam pogodio po jednom gnjevnom, vatrenom pogledu... O, ja začudo razumijem taj govor, nijem, ali jasan, kratak, ali silan!... Ona zapjeva; glas joj nije ružan, ali pjeva loše... Uostalom, ja nisam slušao, ali se zato Grušnicki njoj nasuprot naslonio na klavir, pa ju je očima proždirao i neprestano poluglasno govorio: "Charmant! Delicieux!"

- Slušaj - govorila mi je Vjera - ne želim da upoznaš mojega muža, ali se svakako moraš svidjeti kneginjici; tebi je to lako, ti možeš sve što hoćeš. Mi ćemo se ovdje samo viđati...

- Samo?...

Ona je porumenila i nastavila: - Ti znaš da sam ja tvoja robinja, nikad ti se nisam umjela protiviti... i zato ću biti kažnjena, jer ti ćeš me odnemariti! Hoću bar sačuvati svoj dobar glas... ne zbog sebe - ti to znaš vrlo dobro!... Molim te samo jedno: ne muči me kao nekada pustim sumnjama i glumljenom hladnoćom; možda ću skoro umrijeti; osjećam da slabim iz dana u dan... pa i bez toga ne mogu misliti na budući život, ja mislim samo na tebe... Vi muškarci ne shvaćate nasladu u pogledu, u stisku ruke... ali ja ti se kunem, kad slušam tvoj glas osjećam tako duboko, čudno blaženstvo, da ga ne mogu zamijeniti ni najvatreniji poljupci.

Međutim je kneginjica Mary prestala pjevati. Žagor pohvala razlijegao se oko nje; ja priđem k njoj poslije svih drugih i reknem joj nešto dosta nemarno o njenu glasu.

Ona napravi grimasu napućivši donju usnu i nakloni se vrlo podrugljivo.

- To mi još više godi - reče - jer me uopće niste ni slušali; ali vi možda ne volite glazbu?

- Naprotiv... osobito poslije ručka.

- Pravo ima Grušnicki kad veli da je u vas najprozaičniji ukus... i ja vidim da vi volite glazbu u vezi s gastronomijom...

- Opet se varate; ja nisam nipošto gastronom, jer imam vrlo loš želudac. Ali glazba poslije ručka uspavljuje, a spavati poslije ručka je zdravo. Zato ja volim glazbu u vezi s medicinom. Uvečer mi ona, naprotiv, odviše draži živce: ili se odviše rastužim ili se odviše razveselim. Jedno i drugo umara kad nema pravog razloga ni tuzi ni radosti, a osim toga je tuga u društvu smiješna, a odviše velika radost nepristojna...

Ona nije do kraja slušala, nego je otišla i sjela kraj Grušnickoga, pa se među njima poveo neki sentimentalni razgovor. Kneginjica kao da je dosta smeteno i nezgodno odgovarala na njegove fraze, premda je nastojala pokazati kako ga sa zanimanjem sluša, jer ju je on kadikad pogledao s udivljenjem, trudeći se da pogodi razlog unutarnjeg uzbuđenja, koje se na mahove pokazivalo u njenu nemirnom pogledu...

Ali ja sam vas prozreo, mila kneginjice, čuvajte se! Vi mi hoćete vratiti milo za drago, da podbodete moju taštinu - ali vam neće poći za rukom! I ako mi objavite rat, bit ću nemilosrdan.

Istu sam se večer nekoliko puta navlaš nastojao umiješati u njihov razgovor, ali ona je dosta neljubazno primala moje riječi i ja se napokon udaljim s glumljenom ljutinom.

Kneginjica je trijumfirala; Grušnicki također. Trijumfirajte, dragi moji, požurite se... nećete dugo trijumfirati!... Što ću! Ja jasno slutim... Kad god sam se upoznao sa ženom, uvijek sam sigurno pogađao hoće li me ljubiti ili neće, i nikad se nisam prevario...

Ostali dio večeri proveo sam uz Vjeru i dosita sam se s njom narazgovarao o prošlosti...

Ne znam zašto me ona tako ljubi; tim više što je ona jedina žena koja me je potpuno shvatila, sa svim mojim sitnim slabostima i ružnim strastima... Zar je zlo tako privlačivo?...

Izišao sam zajedno s Grušnickim. On me na ulici uzme pod ruku i poslije duge šutnje reče:

- Što je?

"Ti si glup", htjedoh mu odgovoriti, ali sam se svladao i samo slegnuo ramenima.

6. lipnja

U sve te dane nisam nijedanput odstupio od svog sistema. Kneginjici se počinje moj razgovor sviđati; pripovjedio sam joj nekoliko čudnih zgoda iz svog života i ona počinje u meni gledati neobična čovjeka. Ja se rugam čitavom svijetu, osobito osjećajima, a to je počinje strašiti. Dok sam ja kraj nje, ne smije s Grušnickim voditi sentimentalne rasprave i već je nekoliko puta s podrugljivim smiješkom odgovorila na njegove ispade; ali svaki put kad joj se Grušnicki približi, ja ih posve mirno ostavim nasamo. Prvi joj je put to bilo drago ili je nastojala to pokazati, drugi put se razljutila na mene, a treći put - na Grušnickoga.

- U vas ima vrlo malo taštine! - reče mi ona jučer. - Zašto vi mislite da je meni ugodnije s Grušnickim?

Odgovorih joj da žrtvujem svoju ugodnost prijateljevoj sreći.

- I moju - dometnu ona.

Ja je pažljivo pogledam i načinim se ozbiljan. Poslije toga nisam čitav dan ni riječi s njom progovorio... Uvečer je bila zamišljena, a jutros kraj bunara još zamišljenija. Kad sam prišao k njoj, slušala je s malo pažnje Grušnickoga, koji se sav oduševljavao prirodom, ali čim

je mene opazila, stala se glasno smijati (ali ne u pravi čas), praveći se da me ne vidi.

Ja se malko uklonim i stanem je kradom promatrati. Okrenula se od svog kavalira i dvaput zijevnula. Nema sumnje, Grušnicki joj je dosadio. - Još se dva dana neću s njom razgovarati.

11. lipnja

Često se pitam zašto tako uporno težim za ljubavljju mlade djevojke koju ne mislim zavesti i koja mi nikad neće biti ženom? Čemu ta ženska koketnost? - Vjera me jače ljubi nego što će kneginjica Mary igda ljubiti; kad bi mi se ona činila nepobjedivom ljepoticom, možda bi me zamamio mučan posao...

Ali nije bilo tako! Zato nas ona nemirna potreba ljubavi, koja nas muči u prve godine mladosti, baca od jedne žene k drugoj, dok ne nađemo takvu koja nas ne može podnositi. Onda postanemo stalni - onda se začne ona istinita, beskonačna strast koju možemo matematski prikazati crtom što pada iz neke točke u prostor; a tajna toga beskonačnog prostora jest samo u tom što ne možemo stići do cilja, naime do kraja.

Zašto se ja trudim? - Iz zavisti prema Grušnickomu? Jadnik! On je nimalo ne zaslužuje.

Ili je to posljedica onog ružnog, ali nesavladivog osjećaja, koji nas nagoni da uništavamo slatke zablude drugih ljudi, pa kad nas onda u očaju zapitaju, čemu bi još vjerovali, da im s nekim malim zadovoljstvom odgovorimo:

- Prijatelju, i meni ti je tako bilo; pa ipak ja eto ručam, večeram i vrlo spokojno spavam, a nadam se da ću znati umrijeti bez vike i suza.

Ali i jest neka neshvatljiva naslada, kad ovladaš mladom dušom, što se tek rascvjetala.

Ona je kao cvijetak kojemu najljepši miris ishlapi od prve sunčane zrake; treba ga u taj čas ubrati, namirisati ga se i baciti ga na cestu; možda ga tkogod podigne! Ja osjećam u sebi onu neugasivu žeđu koja sve guta, što god putem sretne; ja gledam bolove i radosti drugih ljudi samo u vezi sa samim sobom, kao hranu, koja mi podržava duševnu snagu.

Mene samoga strast više ne može izbezumiti; prilike su u meni ugušile častoljublje; ali ono se ipak pojavilo u drugom obliku, jer častoljublje nije drugo nego žeđa vlasti, a meni je najveća naslada -

podvrći svojoj volji sve što me okružuje. Probuditi osjećaj ljubavi, odanosti i straha prema sebi - nije li to prvi znak i najveći trijumf vlasti? Da budeš nekomu razlogom bola ili radosti, a da nemaš na to nikakva posebnog prava - nije li to najslađa hrana našeg ponosa? A što je zapravo sreća? Nasićen ponos. Kad bih ja sebe mogao smatrati za najboljeg i najmoćnijeg čovjeka na svijetu, bio bih sretan; kad bi me svi ljubili, našao bih u sebi beskrajna vrela ljubavi. Zlo rađa zlo; prva nam bol pokazuje kako je ugodno druge mučiti. Ideja zla ne može ti ući u glavu, a da je ne bi zaželio i ostvariti.

Ideje su - organski stvorovi, rekao je netko; već kad se rode dobiju oblik, a taj je oblik čin.

Onaj u čijoj se glavi rodilo više ideja, onaj i više radi. Zato genij, prikovan za činovnički stol, mora umrijeti ili s uma sići, upravo kao što čovjek jake konstitucije umire od kapi, ako neprestano sjedi i skromno se vlada.

Strasti nisu drugo nego ideje u prvom svom razvitku; one su svojina mladoga srca i glup je onaj tko misli da će one za čitavog života njime vladati. Mnoge se mirne rijeke počinju bučnim slapovima, a nijedna ne skače i ne pjeni se do samoga mora. Ali taj je mir često znak velike, iako skrivene snage; kad su misli pune i duboke, ne mogu bijesno provaliti; duša koja pati i koja se raduje daje sebi o svemu točan račun i uvjerava se da tako mora biti; ona zna da će je bez oluja isušiti stalna sunčana žega; ona se prožimlje svojim vlastitim životom - mazi se i kažnjava kao ljubljeno dijete. Samo u tom višem stanju poznavanja samoga sebe može čovjek ocijeniti božju pravednost.

Čitajući ovu stranicu, vidim da sam daleko zastranio od svog predmeta... Ali čemu?... Ta ovaj dnevnik pišem ja za sebe, pa zato će sve što u nj unesem, vremenom biti dragocjena uspomena.

*

Grušnicki dođe i baci mi se oko vrata. Postao je oficir. Pili smo šampanjca. Doktor Werner je došao odmah iza njega.

- Ja vam ne čestitam - reče on Grušnickomu.

- Zašto?

- Zato, što vam vojnička kabanica vrlo dobro pristaje i što nećete biti nimalo interesantni u pješadijskoj uniformi, sašivenoj ovdje u

kupalištu... Eto vidite, do ovog ste časa biti izuzetak, a sad ćete pasti pod opće pravilo.

- Govorite, govorite, doktore! Nećete mi pokvariti radosti. On ne zna - reče mi Grušnicki u uho - koliko su mi nade podale te epolette... O... epolette, epolette! Vaše zvjezdice - to su zvjezdice prethodnice... Ne! Sad sam potpuno sretan.

- Hoćeš li se s nama prošetati do provalije? - zapitam ga.

- Ja? Nizašto se neću pokazati kneginjici, dok ne bude uniforma gotova.

- Hoćeš li da joj javim tvoju radost?

- Ne, molim te, ne govori... Hoću da je iznenadim.

- Reci mi ipak, kako stojiš ti s njom?

- On se zbunio i zamislio. Htio se pohvaliti i slagati - ali mu savjest nije dala, a opet ga je bilo stid priznati istinu.

- Što misliš, ljubi li te ona?...

- Da li me ljubi? Zaboga, Pečorine, što ti to misliš! Kako bi mogla tako brzo?... Pa ako i ljubi, čestita žena toga ne kazuje.

- Krasno! Pa onda bi valjda, prema tvojemu, i čestit čovjek morao šutjeti o svojoj strasti?...

- E, brajko! Sve na svoj način; koješta se ne govori, ali se pogađa...

- Istina... Samo što ljubav, koju čitamo u očima, ne veže ženu ni na što, dok riječi... Čuvaj se, Grušnicki, ona te obmanjuje...

- Ona? - odgovori on, podiže oči k nebu i zadovoljno se nasmiješi. - Žao mi te, Pečorine!...

On ode.

Navečer je veliko društvo pošlo pješke do provalije. Ovdašnji učeni ljudi misle da ta provalija nije drugo nego mrtav krater. Ona se nalazi na obronku Mašuka, vrstu od grada. Do nje vodi uska staza između grmlja i hridina. Penjući se uzbrdo, pružio sam ruku kneginjici i ona je za čitavo vrijeme šetnje nije ispuštala.

Naš se razgovor počeo ogovaranjem. Ja stadoh rešetati naše prisutne i neprisutne znance; isprva sam isticao smiješne, a poslije ružne strane. Uzbunila mi se žuč. Započeo sam šalom, a dovršio iskrenom zlobom. Nju je to isprva zabavljalo, a onda uplašilo.

- Vi ste opasan čovjek! - reče mi ona. - Voljela bih da me u šumi napadne razbojnički nož, nego vaš jezik... Molim vas ozbiljno: kad

vam padne na um da o meni ružno govorite, bit će bolje, da uzmete nož, pa da me zakoljete - mislim da vam to neće biti odviše teško.

- Pa zar sam ja nalik na ubojicu?...

- Još ste gori...

Ja se načas zamislih, a onda rekoh, praveći se duboko dirnut:

- Da, takav je bio moj udes već od djetinjstva! Svi su mi na licu čitali znakove ružnih svojstava, kojih nije bilo; ali oni su držali da ih ima - i ona se rodiše. Bio sam skroman - a oni me obijediše s lukavosti - i ja postadoh mrk i šutljiv. Duboko sam osjećao dobro i zlo

- nitko me nije milovao, svi su me vrijeđali - i ja postadoh osvetljiv. Bio sam mrzovoljast - druga su djeca bila vesela i brbljava; ja sam osjećao da sam viši od njih - a drugi su me ponizivali - i tako postadoh zavidan. Bio sam spreman ljubiti čitav svijet - a nitko me nije shvatio - i ja se naučih mrziti. Moja je pusta mladost protekla u borbi sa samim sobom i sa svijetom; bojeći se poruge, sahranio sam svoje najbolje osjećaje na dnu srca; tamo su i izumrli. Govorio sam istinu - nisu mi vjerovali - i ja stadoh varati; upoznavši dobro svijet i društvene nagone, postadoh iskusan u životnoj nauci, a vidio sam kako su drugi bez iskustva sretni, služeći se bez muke onim koristima za kojima sam ja toliko težio i čeznuo. I onda mi se u grudima rodio očaj - ali ne očaj koji se liječi grlom pištolja, nego hladan, nemoćan očaj, prikriven ljubaznošću i dobrodušnim smiješkom. Postao sam moralni bogalj; jedna polovina mog života nije živjela, ona je usahnula, ishlapila, umrla - i ja je odrezah i bacih, dok se druga micala i živjela svakome na službu, ali toga nije nitko opazio, jer nitko nije ništa znao o onoj njezinoj polovini koja je uginula. Ali vi ste sada u meni probudili sjećanje na nju i ja sam vam pročitao njen epitaf. Mnogima se epitafi uopće čine smiješni, ali meni - ne; osobito kad se sjetim što pod njima počiva. Uostalom, ja vas ne molim, da prihvatite moje mišljenje. Ako vam se moje riječi čine smiješne - molim vas, smijte se; velim vam unaprijed da me to neće nimalo ogorčiti.

U taj se čas moje oči sretoše s njenima; u njima su blistale suze. Ruka njena, upirući se o moju, drhtala je; obrazi su joj gorjeli; žalila me! Sažaljenje - osjećaj kojemu tako lako podliježu sve žene utisnuo je svoje pandže u njeno neiskusno srce. Za čitave šetnje bila je smetena, ni s kim nije koketirala - a to znači mnogo.

Došli smo do provalije; dame ostaviše svoje kavalire, ali ona nije ispuštala moju ruku.

Šale ovdašnjih dandyja nisu je mogle nasmijati; strm ponor, pred kojim je stajala, nije ju strašio, dok su druge gospođice cičale i pokrivalo oči.

Na povratku nisam obnavljao naš bolni razgovor, ali ona je na moja pusta pitanja i šale odgovarala kratko i smeteno.

- Jeste li već ljubili? - zapitam je napokon.

Ona me pozorno pogleda, mahnu glavom i opet se zamisli. Očito je htjela nešto kazati, ali nije znala kako da počne; grudi joj se dizahu... Pa kako drugačije i da bude! Rukav od muslina slaba je zaštita i električna je iskra preskočila iz moje ruke u njenu. Sve se gotovo strasti tako počinju i mi se često vrlo varamo kad mislimo da nas žena ljubi zbog naših tjelesnih ili duševnih vrлина; one dašto pripravljaју i udešavaju njeno srce, da ga uzmogne zahvatiti sveta vatra, ali odlučan je ipak prvi dodir.

- Zar ne, danas sam bila vrlo ljubazna? - reče mi kneginjica, smiješeći se na silu, kad smo se vratili sa šetnje.

Rastadosmo se.

Ona nije sobom zadovoljna, krivi sama sebe s hladnoće... O, to je prvi, glavni trijumf!

Sutra će me htjeti nagraditi. Sve ja to znam već napamet - a to je eto dosadno.

12. lipnja

Danas sam vidio Vjeru. Izmučila me svojom ljubomorom. Kneginjici je, čini se, palo na um da joj povjeri tajnu svoga srca. Treba priznati, sretan izbor!

- Vidim ja kuda sve to smjera - govorila mi je Vjera. - Bolje će biti, reci mi naprosto odmah, da je ljubiš.

- A ako je ne ljubim?

- Pa čemu onda ideš za njom, čemu je uznemiruješ, čemu joj dražiš fantaziju!... O, poznajem te ja dobro! Čuj me, ako hoćeš da ti vjerujem, dođi za osam dana u Kislovodsk; mi idemo onamo prekosutra. Kneginja ostaje dulje ovdje. Uzmi stan do nas; mi ćemo stanovati u velikoj kući kraj izvora, u mezaninu; dolje će biti kneginja Ligovska, a do nas je kuća istog gospodara, koja još nije iznajmljena... Hoćeš li doći?...

Obećao sam i isti sam dan najmio taj stan.

Grušnicki dođe k meni u šest sati i javi mi da će sutra biti gotova njegova uniforma - upravo za ples.

- Napokon ću čitavu večer s njom plesati... Alaj ću se narazgovarati!
- dometnu on.

- A kada je ples?

- Pa sutra. Zar ne znaš? Velik je praznik i ovdašnja ga vlast hoće prirediti...

- Pođimo na bulevar...

- Nipošto, u toj gadnoj kabanici...

- Što, zar je više ne voliš?...

Odem sam i sretnem kneginjicu Mary, pa je pozovem na mazurku. Ona kao da se začudila i razveselila.

- Mislila sam da plešete samo za nevolju, kao ono posljednji put, reče ona, nasmiješivši se vrlo milo...

Ona, čini se, i ne vidi da nema Grušnickoga. - Sutra ćete se ugodno iznenaditi - rekoh joj.

- Zašto?...

- To je tajna... na plesu ćete se sami domisliti.

Večer sam proveo kod kneginje; gostiju nije bilo, osim Vjere i nekog vrlo zabavnog starčića. Ja sam bio dobre volje, pa sam improvizirao razne neobične priče. Kneginjica mi je sjedila nasuprot i slušala moje gluposti s tako dubokom i pomnom, štoviše nježnom pažnjom, da mi se ražalilo. Kuda je nestala njezina živahnost, njezina koketnost, njene kaprise, njena objest, prezirni smiješak, nemarni pogled?

Vjera je sve to opazila; na bolesnom joj se licu vidjela teška tuga. Sjedila je kod prozora gdje se ukopala u širok naslonjač... Žao mi je bilo Vjere...

Nato je ispriповjedih dramatsku storiju našega poznanstva i naše ljubavi - prikivši dakako sve to izmišljenim imenima.

Tako sam živo opisao svoju nježnost, svoj nemir i zanos, u tako sam lijepoj svjetlosti prikazao njen postupak i karakter, da mi je i preko volje morala oprostiti moju koketeriju prema kneginjici.

Ona je ustala, sjela k nama, oživjela... i mi se tek u dva sata u noći sjetismo da nam je liječnik naredio lijegati u jedanaest sati.

13. lipnja

Pola sata prije plesa pojavi se kod mene Grušnicki u punom sjaju pješađijske uniforme.

O trećem pucetu bio mu je obješen lančić od bronce, na kome je visio dvostruk lornjon; neobično velike epolette bile su uzdignute kao Amorova krilca; čizme su mu škripale; u lijevoj je ruci držao smeđe glatke rukavice i kapu, a desnom je neprestano kopkao po svojoj malko kovrčavoj kosi. Na licu si mu vidio zadovoljstvo, ali ujedno i neko nepouzdanje; njegova svečana vanjština i ponosan hod bili bi me nagnali da udarim u smijeh, kad bi se to slagalo s mojim namjerama.

On baci kapu i rukavice na stol te stade gladiti nabore i dotjerivati se pred ogledalom.

Crn, golem ovratnik, omotan oko visoke ogrlice, koja mu je dopirala do podbratka, virio je do polovice preko ogrlice; ali njemu to nije bilo dosta, pa ju je izvukao do ušiju. Od toga mučnog posla - ogrlica na uniformi bila je vrlo uska i nezgodna - zalilo mu se lice krvlju.

- Ti si, vele, ovih dana strašno salijetao moju kneginjicu? - reče on dosta bezbrižno i ne gledajući me.

- Gdje da mi lude pijemo čaj! - odgovorih mu ja, ponavljajući riječi, što ih je rado govorio jedan od najvećih vjetrogonja prošlog vremena, kojega je nekad Puškin opjevao.

- Ded reci, stoji li mi dobro uniforma?... O, prokleti Židov!... kako me pod pazuhom reže!... Nemaš li parfema?

- Zaboga, zar ti nije dosta? Ta sav mirišeš po kremi od ruža.

- Ništa zato, daj amo...

On izli polovicu bočice za ovratnik, na džepni rupčić i na rukave.

- Hoćeš li plesati? - zapita on.

- Ne kanim.

- Bojim se da ću s kneginjicom morati započeti mazurku - a ne znam gotovo ni jedne figure...

- A jesi li je pozvao na mazurku?

- Nisam još...

- Pazi da te ne preteknu...

- Doista - reče on i udari se po čelu. - Zbogom... Idem je dočekati na ulazu. - On pograbi kapu i pobježe.

Za pola sata pođem i ja. Na ulici je bilo tamno i pusto. Oko kluba ili gostionice, kako hoćete, gurao se svijet; prozori su joj bili

rasvijetljeni; večernji je vjetar do mene nosio zvukove pukovske glazbe. Išao sam polagano; bio sam tužan... Zar je meni, mislio sam, jedina svrha na svijetu - da razaram drugima nade? Otkad živim i radim, uvijek me je sudbina nekako navodila da rasplećem tuđe drame, kao da bez mene ne bi nitko mogao ni umrijeti ni pasti u očaj! Bio sam prijeko potrebno lice petog čina; preko volje sam glumio jadnu ulogu krvnika ili izdajnika. Što li je sudbina time htjela?... nije li mi odredila da budem autor građanskih tragedija i obiteljskih romana - ili pomagač kakvom nakladniku pripovijesti, na primjer "Čitateljske biblioteke"? Tko bi to znao?... Zar malo ljudi na početku života misle da će ga završiti kao Aleksandar Veliki ili kao lord Byron, a kad tamo cijeli život ostaju titularni savjetnici.

Uđem u dvoranu, sakrijem se u gomili muškaraca i stanem motriti. Grušnicki je stajao kraj kneginjice i nešto vrlo vatreno govorio. Ona ga je slabo slušala, pa se obazirala na sve strane, držeći lepezu na ustima; na licu joj se vidjela nestrpljivost, oči su joj naokolo nekoga tražile. Ja se polagano dokradem iz njih da čujem što govore.

- Vi me mučite, kneginjice! - govorio je Grušnicki. - Strašno ste se promijenili, otkad vas nisam vidio.

- I vi ste se promijenili - odgovori ona, bacivši na njega brz pogled, u kojemu on nije umio pročitati tajnu porugu.

- Ja? Ja da sam se promijenio?... O nikad! Ta vi znate da je to nemoguće! Tko vas jednom ugleda, tomu ostane dovijeka u srcu vaš božanski lik.

- Prestanite...

- Zašto sad nećete čuti ono, što ste nedavno, i vrlo često, rado slušali?...

- Jer ne volim ponavljanja - odgovori ona smijući se.

- O, gorko li sam se prevario!... Mislio sam luda da će mi barem epolete dati pravo da se smijem nadati... Ne, bolje bi mi bilo da sam ostao u onoj prezrenoj vojničkoj kabanici, zbog koje ste se možda i zanimali za mene...

- Doista, kabanica vam mnogo bolje pristaje...

U taj čas priđem ja i naklonim se kneginjici. Ona se malko zarumeni i brzo reče:

- Zar ne, gospodine Pečorine, da siva kabanica mnogo bolje stoji monsieur Grušnickomu?...

- Ne slažem se s vama - odgovorim ja - u uniformi kao da je još mlađi.

Grušnicki nije mogao podnijeti taj udarac; poput svih momčića hoće i on silom biti starac; misli da duboki tragovi strasti na njegovu licu zamjenjuju godine. On me bijesno pogleda, lupi nogom i ode.

- Priznajte - rekoh kneginjici - iako je on uvijek bio vrlo smiješan, još nedavno činio vam se interesantan... u svojoj kabanici?...

Ona obori oči i ne odgovori.

Grušnicki je čitavu večer išao za kneginjicom, pa je plesao ili s njom ili vis-à-vis; proždirao ju je očima, uzdisao i dodijavao joj molbama i prigovorima. Poslije treće kadrile ona ga je već mrzila.

- Nisam se od tebe tome nadao - reče on, došavši k meni i primivši me za ruku.

- Čemu?

- Ti ćeš s njom plesati mazurku? - zapita on drhtavim glasom. - Priznala mi je...

- Pa što? Zar je to tajna?

- Dakako... Tome sam se mogao nadati od te djevojke, od te kokete... Ali ću se osvetiti!

- Bjesni na svoju kabanicu ili na svoje epolete, a nemoj kriviti nju... Zar je ona kriva što joj se više ne sviđaš?...

- Pa zašto mi je davala nadu?

- A čemu si se ti nadao? Željati nešto i težiti za nečim - to shvaćam; ali tko bi se nadao?

- Dobio si okladu, ali ne sasvim - reče on, nasmiješivši se zlobno.

Počela je mazurka. Grušnicki je zvao samo kneginjicu, a i drugi su je kavaliri svaki čas zvali - bila je to bez sumnje urota protiv mene. Tim bolje - hoće sa mnom govoriti, a oni joj ne daju - zato će još dvostruko više htjeti.

Dvaput sam joj stisnuo ruku; drugi put ju je istrgnula, ne rekavši ni riječi.

- Noćas ću loše spavati - reče mi ona, kad se mazurka svršila.

- Tome je kriv Grušnicki.

- O ne! - I lice joj postade tako zamišljeno, tako tužno, te sam odlučio da ću joj svakako večeras poljubiti ruku.

Stadoše se razilaziti. Kad sam kneginjicu sjedao u kola, prinesem brzo njenu malu ruku k svojim usnama. Bilo je tamno i nitko nije toga

mogao vidjeti.

Vratio sam se u dvoranu vrlo zadovoljan sam sobom.

Za velikim je stolom večerala mladež i među njima Grušnicki. Kad sam ušao, svi su ušutjeli, nema sumnje, govorili su o meni. Mnogi još od prošlog plesa bjesne na mene, osobito dragunski kapetan; a sada kao da se protiv mene upravo sastavlja neprijateljska četa pod komandom Grušnickoga. On je sav nekako ohol i srčan...

Vrlo mi je drago - ja volim neprijatelje, ako i nije kršćanski. Oni me zabavljaju, raspaljuju mi krv. Uvijek biti na straži, loviti svaki pogled, značenje svake riječi, pogađati namisli, razbijati urote, graditi se prevaren, a ujedanput jednim udarcem razvaliti čitavu golemu zgradu lukavih osnova, sagrađenu s velikim trudom - eto, to ja zovem životom.

Za vrijeme dok se večera nastavljala Grušnicki je šaptao i namigivao dragunskom kapetanu.

14. lipnja

Jutros je Vjera s mužem otišla u Kislovodsk. Sreo sam njihovu kočiju kad sam išao kneginji Ligovskoj. Ona mi je kimnula glavom, ali u očima sam joj vidio prijekor.

Tko je kriv? Zašto mi ne daje priliku da se vidimo nasamo? Ljubav je kao oganj - bez hrane se gasi. Možda će ljubomora učiniti ono što nisu mogle molbe.

Sjedio sam kod kneginje čitav sat. Mary nije izlazila - bolesna je. Navečer je nije bilo na bulevaru. Četa, što se upravo sastavila, bila je naoružana lornjonima i doista ju je bilo strašno pogledati. Drago mi je što je kneginjica bolesna, jer bi joj bili učinili bilo kakvu drskost. Grušnicki ima razbarušenu kosu i očajno lice - čini se da je doista ogorčen - osobito mu je uvrijeđena taština; ali ima ljudi kod kojih je i očaj smiješan!...

Vrativši se kući, opazim, da mi nešto nedostaje.- Nisam je vidio! Bolesna je! Zar sam se doista zaljubio?... Kolike li gluposti!

15. lipnja

U jedanaest sati dopodne - u doba kad se kneginja Ligovska obično znoji u jermolovskoj kupelji - prolazio sam pokraj njena stana. Kneginjica je zamišljeno sjedila kraj prozora.

Kad me ugleda, skoči.

Uđem u predsoblje, ali ni žive duše, i ja pođem u salon bez prijave, koristeći se slobodom ovdašnjih običaja.

Sumorna bljedoća pokrivala je kneginjičino milo lice. Ona je stajala uz klavir i jednom se rukom upirala o naslonjač; ta je ruka malko drhtala. Približim joj se tiho i reknem:

- Zar se ljutite na mene?...

Ona me pogleda mutnim, dubokim pogledom i mahne glavom; usne joj htjedoše nešto reći, ali nisu mogle; oči joj se napuniše suzama, ona klonu u naslonjač i pokri lice rukama.

- Što vam je? - rekoh ja, primivši je za ruku.

- Vi me ne štujete!... Ah! Ostavite me!...

Ja učinim nekoliko koraka... ona se uspravi u naslonjaču; oči joj sijevnuše.

Ja stanem, uhvatim rukom kvaku i reknem.

- Oprostite mi kneginjice! Postupao sam kao luda, drugi put se to neće dogoditi; učinit ću što mi je dužnost... Čemu da doznate što se dosad događalo u mojoj duši? Vi toga nećete nikad doznati, a i bolje je tako za vas. Zbogom.

Kad sam odlazio, čini mi se da sam čuo gdje plače.

Do večeri sam lutao pješke po okolini Mašuka i strašno se umorio, pa kad sam stigao kući bacio sam se sav iznemogao na postelju.

Uto dođe k meni Werner.

- Je li istina - zapita me on - da se vi ženite kneginjicom Ligovskom.

- Što?...

- Sav grad govori o tome; svi su moji bolesnici zaokupljeni tom važnom novosti. Takvi su vam bolesnici - sve znaju!

"To je maslo Grušnickoga" - pomislim.

- Da vam dokažem, doktore, kako su ti glasovi lažni, reći ću vam tajnu - sutra odlazim u Kislovodsk.

- I kneginjica?...

- Ne, ona ostaje još sedam dana...

- Dakle se ne ženite?...

- Doktore, doktore! Pogledajte me - zar sam ja nalik na mladoženju ili na nešto takvo?

- To ja ne velim... Ali znate, ima slučajeva... - dometnu on, smiješeći se lukavo - kad je pošten čovjek dužan oženiti se, a ima majčica koje barem ne sprečavaju takve slučajeve...

Zato vam prijateljski savjetujem da budete oprezniji. Ovdje je u kupalištu vrlo opasan zrak; vidio sam mnogo divnih mladih ljudi koji su zaslužili bolju sudbinu, a otišli su odavle ravno pred oltar... Štoviše, hoćete li mi vjerovati, i mene su htjeli oženiti! Bila vam je to neka mamica sa sela, u koje je bila vrlo blijeda kćerka. Ja sam joj po nesreći rekao da će joj se poslije svadbe vratiti boja lica; a ona mi nato sa suzama zahvalnosti ponudi ruku svoje kćeri i čitavo svoje imanje - neko pedeset duša. Ali ja sam odgovorio da nisam za to sposoban.

Werner je otišao potpuno uvjeren da me je opomenuo.

Iz njegovih sam riječi razabrao da se o meni i kneginjici već raznose po gradu ružni glasovi. To će mi Grušnicki platiti!

18. lipnja

Već je treći dan što sam u Kislovodsku. Svaki dan vidim Vjeru kraj bunara i na šetnji.

Ujutro, kad se probudim, sjednem kraj prozora i uperim lornjon na njen balkon. Ona je već odavno odjevena te čeka ugovoreni znak. Sastajemo se tobože slučajno u parku, koji se od naših kuća spušta do bunara. Ljekoviti gorski zrak vratio joj je boju lica i snagu. Ne zove se Narzan uzalud junačkim vrelom. Ovdašnji ljudi tvrde da zrak u Kislovodsku navodi na ljubav, da se ovdje raspleću svi romani, koji su se bilo kada započeli na podnožju Mašuka. I doista, ovdje sve odiše samoćom; ovdje je sve tajanstveno - i guste sjene lipovih aleja, koje su se nadvile iznad potoka što šumeći i pjeneći se pada s kamena na kamen i prosijeca sebi put između zelenih brda - i klanci, puni magle i šutnje, kojima se ogranci odavle razilaze na sve strane - i svježina mirisavog zraka, teškog od isparavanja visoke južne trave i bijele akacije - i neprestani slatkouspavljivi šum studenih potoka, koji se na dnu doline susreću i složno dalje teku kao za okladu, te napokon padaju u Podkumok. S te je strane klanac širi te se pretvara u zelenu dolinu po kojoj se vije prašna cesta. Svaki put kad je pogledam sve mi se čini da dolazi kočija a kroz prozor kočije da izvire rumeno lišće. Već je mnogo kočija prošlo po toj cesti - ali one još nema. Seoce iza tvrđavice napunilo se svijeta; u restauraciji što se diže na brežuljku, nekoliko koraka od mog stana, počinju se navečer javljati svjetla kroz dvostruk red jablanova; šum i zveket čaša razliježe se do kasne noći.

Nigdje se toliko ne pije kahetinskog vina i mineralne vode, koliko ovdje.

Zamijenit će vam ta zanata dva

Baš mnogi lovci - ali neću ja.

Grušnicki sa svojom četom buči svaki dan u gostionici, a mene gotovo i ne pozdravlja.

Tek je jučer došao i već se morao posvaditi s tri starca koji su htjeli prije njega ući u kupelj. Doista - nesreća budi u njemu junački duh.

22. lipnja

Napokon su došle. Sjedio sam kod prozora, kad začujem lupu njihove kočije i srce mi zadrhta... Što to znači? Zar sam ja zaljubljen?... Tako sam glupo stvoren da bi se i to moglo misliti.

Ručao sam kod njih. Kneginja me vrlo nježno gledala i nije odlazila od kćeri... to je loše!

Zato je Vjera ljubomorna na kneginjicu - i tu sam sreću doživio! Što li sve neće učiniti žena da ojadi svoju suparnicu? Sjećam se da se jedna samo zato u mene zaljubila što sam ja drugu ljubio. Ništa nije paradoksalnije od ženskog uma; žene je teško o nečemu uvjeriti; treba ih navesti da se same uvjere. Vrlo je originalan način dokazivanja kojim one uništavaju svoja prijašnja uvjerenja. Da naučimo njihovu dijalektiku, treba u svom razumu razoriti sva školska pravila logike. Na primjer, obična metoda: Taj me čovjek ljubi, ali ja sam udana: dakle ga ne smijem ljubiti.

Ženska metoda:

Ja ga ne smijem ljubiti, jer sam udana, ali on me ljubi, dakle...

Tu dolazi nekoliko točkica, jer razum više ništa ne govori, nego govore ponajviše jezik i oči, a odmah za njima srce, ako ga ima.

Što li će biti ako ove bilješke dođu jednom na oči kakvoj ženi? - "Kleveta!" viknut će ona ljutito.

Otkad pjesnici pišu, a žene ih čitaju (na čemu im budi najdublja hvala), nazvali su ih toliko puta anđelima da su one u svojoj duševnoj jednostavnosti doista povjerovala tome komplimentu, zaboravljajući da su ti isti pjesnici za novce Nerona nazivali polubogom.

Ja ne bih smio o njima govoriti s tolikom zlobom, ja, kojega osim njih nitko na svijetu ne ljubi; ja, koji sam uvijek bio spreman da im žrtvujem mir, častoljublje i život... Ali ne tjera mene ni gnjev ni

uvrijeđena taština da trgam s njih onu čarobnu koprenu, kroz koju ih prozire samo vješto oko. Ne! Sve što ja o njima govorim, to me je Moj hladni naučio um

I srca mi patnja i bol.

Žene bi morale željeti da ih svi muškarci tako dobro poznaju kao ja, jer ja ih sto puta više ljubim otkad ih se ne bojim i otkad sam upoznao njihove sitne slabosti.

Zbilja: Werner je onomad žene usporedio sa začaranom šumom, o kojoj pripovijeda Tasso u svojem "Oslobođenom Jeruzalemu". "Tek što uđeš", veli on, "i već te sa sviju strana salete takve neprilike, da te Bog sačuva: dužnost, ponos, pristojnost, javno mnijenje, poruga, prezir... Samo ih ne treba gledati, već idi ravno; malo pomalo nestaje čudovišta i pred tobom se otvara tiha i svijetla poljana, a usred nje cvate zelena mirta. Zato jao tebi ako ti na prvom koraku srce zastrepi i ako se osvrneš!"

24. lipnja

Večeras se koješta dogodilo. Oko tri vrste od Kislovodska, u klancu kojim protječe Podkumok, ima stijena koja se zove "Prsten". To su vrata što ih je priroda načinila; ona se dižu na visoku brežuljku, i sunce, kad zapada, baca kroz njih na svijet svoj posljednji plameni pogled. Veliko je društvo na konjima pošlo onamo da motri zapad sunca kroz kameni prozor. Da pravo kažem, nikome od njih nije bilo sunce na pameti. Ja sam jahao kraj kneginjice; kad smo se vraćali kući, trebalo je prijeći preko Podkumoka na gazu.

Gorske su rječice, pa i najmanje, opasne - osobito zato što im je dno pravi kaleidoskop.

Svaki se dan mijenja od snažnih valova - gdje je jučer bio kamen, danas je jama. Ja primih kneginjičina konja za uzde i povedoh ga u vodu, koja nije dopirala iznad kaljena, i mi se stadosmo polako kretati koso uz vodu. Poznato je, kad prelaziš preko brze rječice, da ne smiješ gledati u vodu, jer te odmah uhvati vrtoglavica. Zaboravio sam to reći kneginjici Mary.

Bili smo već nasred rijeke, gdje je struja najbrža, kad li se ona ujedanput zaljulja na sedlu.

"Zlo mi je!" - reče slabim glasom... Ja se brzo nagnem k njoj i objumim joj rukom vitki struk.

- Gledajte gore - šapnuh joj - nije ništa, ne bojte se; ja sam s vama.

Ona dođe k sebi i htjede mi se izmaći iz ruke, ali ja sam još snažnije obujmio njezino nježno, meko tijelo; moj se obraz gotovo doticao njezina koji je sav plamtio.

- Što radite sa mnom?... Bože moj!...

Nisam se osvrtao na njen strah i zabunu i moja usta dirnuše njezino nježno lice. Ona zadrhta, ali ne reče ništa. Jahali smo otraga i nitko nije toga vidio. Kad smo stigli na obalu, svi odjuriše kasom. Kneginjica zaustavi svoga konja, a ja ostadoh uz nju. Bilo je očito da je uznemiruje moja šutnja, ali ja sam naumio ne kazati ni riječi - od radoznalosti.

Htio sam vidjeti kako će se izvući iz tog mučnog položaja.

- Vi me ili prezirete ili vrlo ljubite - reče ona napokon glasom u kojemu je bilo suza. -

Možda mi se hoćete narugati, smutiti mi dušu, a onda me ostaviti... To bi bilo tako podlo, tako kukavno, da bi i sama pomisao... O ne! Zar ne - dometnu ona glasom punim nježnog povjerenja - zar ne - da u meni nema ništa takvo što bi mi oduzimalo poštovanje? Vaš drski postupak... moram, moram vam ga oprostiti, jer sam ga dopustila... Odgovarajte, govorite, hoću čuti vaš glas!...

U posljednjim riječima bilo je toliko ženske nestrpljivosti da sam se nehotice nasmiješio.

Na sreću se stalo smrkavati... Ja nisam ništa odgovorio.

- Vi šutite? - nastavi ona. - Možda hoćete da vam ja prva kažem da vas ljubim...

- Ja sam šutio...

- Hoćete li to? - nastavi ona, okrenuvši se naglo k meni... U njenu odlučnom pogledu i glasu bilo je nešto strašno...

- Zašto? - upitam ja i slegnem ramenima.

Ona ošinu konja bičem i odjuri uzagrepce uskim, opasnim putem. To se tako naglo dogodilo da sam je jedva dostigao, i to tek onda kad se već pridružila ostalom društvu.

Sve do kuće neprestano je govorila i smijala se. U njenim je kretnjama bilo nešto grozničavo - mene nije nijedanput pogledala. Svi su opazili to neobično veselje. I kneginja se u sebi radovala, gledajući svoju kćer - a kći ima samo živčani napadaj, noćas neće moći spavati i plakat će. Ta me pomisao napunja neshvatljivom

nasladom. Ima trenutaka kad shvaćam vampira... A kad tamo, zovu me još dobrim dečkom, a i ja želim da me tako nazivaju!

Dame sjahaše s konja i pođoše kneginji. Ja sam bio uzbuđen, pa sam odjahao u goru da razagnam misli što su mi se u glavi nakupile. Rosna je večer mirisala opojnom svježinom. Mjesec se pomaljao iza tamnih visova. Svaki korak moga nepotkovanog konja razlijegao se muklo tihim klancem. Kod slapa napojim konja, udahnem dva tri puta pohlepno svježiji zrak južne noći i krenem natrag. Jahao sam kroz seoce. Svjetla prozora stadoše se gasiti; stražari na tvrđavnom bedemu i kozaci na okolnim stražarama dovikivahu otegnuto jedni drugima...

U jednoj od seoskih kuća, što stoji na kraju klanca, opazim neobičnu svjetlost. Na mahove se razlijegao neskladan govor i povici koji su odavali vojničku gozbu. Sjašem s konja i prikradem se do prozora. Kapak je bio slabo pritvoren, pa sam mogao vidjeti tko se tu časti, i čuti razgovor. Govorilo se o meni.

Dragunski kapetan, ugrijan vinom, udario je šakom po stolu, tražeći da ga slušaju.

- Gospodo - reče on - tako to ne može biti. Pečorina treba naučiti pameti! Ti se petrogradski goluždravci uvijek napuhuju, dok ih ne udariš po nosu! On misli da je samo on živio u svijetu, zato što uvijek nosi čiste rukavice i ulaštene čizme.

- Pa kako se drsko smiješi! A onamo sam uvjeren da je kukavica - da, kukavica!

- I ja tako mislim - reče Grušnicki. - On voli sve svesti na šalu. Jednom sam mu toliko toga rekao da bi me drugi na mjestu sasjekao, ali Pečorin je sve okrenuo na šaljivu stranu. Ja ga dakako nisam pozvao na dvoboj, jer to je bila njegova stvar; a nisam se htio ni miješati s njim...

- Grušnicki je zato na njega ljut, što mu je oteo kneginjicu - reče netko.

- Eto što su izmislili! Ja sam doista malko obilazio oko kneginjice, ali sam se odmah okanio, jer se neću ženiti, a moja mi načela ne dopuštaju da kompromitiram djevojku.

- Da, vjerujte mi, on je najveća kukavica, naime Pečorin, a ne Grušnicki. - Grušnicki je junačina, a osim toga mi je iskren prijatelj! - reče opet dragunski kapetan. - Gospodo! Zar ga ovdje nitko ne

brani? Nitko? Tim bolje! Hoćemo li iskušati njegovo junaštvo? To će biti za vas zabavno...

- Hoćemo - ali kako?

- Evo slušajte. Grušnicki se najviše ljuti na njega - njemu prva uloga! Uхватit će se za bilo kakvu glupost, pa će Pečorina pozvati na dvoboj... Počekajte; u tom grmu leži zec...

Pozvat će ga na dvoboj, dobro! Sve to - poziv, pripreme, uvjeti - bit će što svečanije i strašnije - to je moja briga! Ja ću biti tvoj sekundant, jadni moj prijatelju! Dobro! Ali evo u čemu je majstorija: u pištolje nećemo staviti zrna. Ja vam jamčim da će Pečorin strepiti - postaviti ću ih na šest koraka, trista mu! Pristajete li, gospodo?

- Sjajno smišljeno!... Pristajemo!... Zašto ne? - orilo se sa svih strana.

- A ti, Grušnicki?

Ja sam tjeskobno čekao što će Grušnicki odgovoriti; hladna je zloba sa mnom ovladala kad sam pomislio kako sam mogao biti na porugu tim glupanima da nije bilo sretnog slučaja. Da Grušnicki nije pristao bio bih mu se bacio oko vrata. Ali on je neko vrijeme šutio, a onda ustao sa svog mjesta, pružio ruku kapetanu i rekao vrlo svečano: "Dobro, pristajem!"

Teško je opisati kako je bilo zaneseno čitavo časno društvo.

Vratio sam se kući, a dušu su mi obuzimala dva različita osjećaja. Prvi je bio tuga. Zašto me svi mrze, mislio sam. Zašto? Jesam li ja ikoga uvrijedio? Nisam. Zar sam ja jedan od onih ljudi koji ti postaju mrski čim ih ugledaš? Osjećao sam kako mi je otrovna zloba malo pomalo napunila dušu. Čuvajte se, gospodine Grušnicki! - govorio sam, šetajući amo tamo po sobi - sa mnom nema šale. Skupo biste mogli platiti tu pohvalu svojih glupih drugova. Nisam ja vaša igračka!

Cijelu noć nisam spavao. Kad sam ustao, bio sam žut kao naranča.

Ujutro sretoh kneginjicu kraj bunara.

- Zar ste bolesni? - reče ona, pogledavši me pozorno.

- Noćas nisam spavao.

- Ni ja... Okrivila sam vas... možda bez razloga?

- Ali ispovjedite se, ja vam mogu sve oprostiti...

- Zar sve?

- Sve... samo govorite istinu... samo brzo...

Vidite, ja sam mnogo razmišljala, nastojeći da objasnim i opravdam vaše vladanje. Možda se bojite zapreka sa strane moga roda... to nije ništa - kad oni doznaju... (glas joj je zadrhtao) ja ću ih namoliti. Ili vaš položaj... ali znajte da ja mogu sve žrtvovati za onoga koga ljubim... Dajte, odgovorite brzo - smilujte se... vi me ne prezirete - zar ne?

Ona me uhvati za ruku.

Kneginja je išla pred nama s Vjerinim mužem i nije ništa vidjela, ali su nas mogli vidjeti bolesnici koji su šetali, najradoznaliji spletkari od svih radoznalih, i ja brzo iz njene ruke izvučem svoju ruku, koju je ona strasno držala.

- Reći ću vam svu istinu - odgovorih kneginjici. - Neću se opravdavati, neću objašnjavati svoj postupak. - Ja vas ne ljubim.

Njene usne malo probljediše.

- Ostavite me - reče tiho, da se jedva čulo.

Ja slegnem ramenima, okrenuh se i odoh.

25. lipnja

Ponekad prezirem sam sebe... Ne prezirem li zato i druge?... Postao sam nesposoban za plemenite nagone; bojim se da ne budem sam sebi smiješan. Drugi bi na mom mjestu pružio kneginjici son coeur et sa fortune, ali nada mnom ima riječ ženidba - neku čarobnu moć. Ljubio ja ženu ma kako strasno - ako mi ona samo natukne da je moram uzeti za ženu - ode ljubav! Srce mi se pretvara u kamen i više ga ništa neće nanovo zagrijati.

Spreman sam na svaku žrtvu osim ove... stavit ću dvadeset puta na kocku svoj život, čak i svoju čast... ali slobode svoje neću prodati. Zašto mi je tako mila? Što je za mene u njoj?

Kuda se ja spremam? Što očekujem od budućnosti?... Doista, baš ništa. To je kao neki prirodni strah, neka neshvatljiva slutnja... Ima ljudi koji se strašno boje pauka, žohara, miševa... Da kažem pravo? Dok sam još bio dijete, gatala je o meni neka starica mojoj majci. Prorekla mi je smrt od zle žene. To me je onda duboko dirnulo, u duši mi se rodila neodoljiva odvratnost prema ženidbi... Ali nešto mi govori da će se njeno proroštvo ispuniti; no ja ću barem nastojati da se to dogodi što kasnije.

26. lipnja

Jučer je došao ovamo čarobnjak Apfelbaum. Na vratima restauracije pojavio se dugačak plakat, koji je javljao vrlo poštovanom općinstvu da će gore spomenuti divni čarobnjak, akrobat, kemičar i optičar imati čast na današnji dan u osam sati navečer dati sjajnu predstavu u dvorani plemićkoga kazina (inače - u restauraciji); ulaznice po dva rublja i po.

Svi se spremaju poći gledatidivnog čarobnjaka; čak je i kneginja Ligovska uzela ulaznicu, iako joj je kći bolesna.

Poslije ručka prolazio sam pokraj Vjerinih prozora; ona je sjedila na balkonu sama. Pred noge mi padne pismo:

"Večeras u devet sati dođi k meni velikim stepenicama; muž mi je otišao u Pjatigorsk i vratit će se tek sutra ujutro. Mojih slugu i sobarica neće biti kod kuće; svima sam dala ulaznice, pa i kneginjinim slugama. - Čekam te; dođi svakako."

Aha! pomislim - napokon je ipak izašlo na moju.

U osam sati počoh gledati čarobnjaka. Publika se skupila oko devet sati i prikazivanje je počelo. U posljednjim redovima stolica vidio sam Vjerine i kneginjine lakaje i sobarice.

Bili su tamo svi do jednoga. Grušnicki je sjedio u prvom redu s lornjonom. Čarobnjak se svaki put obraćao k njemu, kad god bi mu trebao džepni rubac, sat, prsten i drugo.

Grušnicki me već neko vrijeme ne pozdravlja, a večeras me je dva put dosta drsko pogledao. Sve će mu se to računati, kad dođe dan obračuna.

Bilo je blizu deset sati kad sam ustao i izišao.

U dvorištu je bilo tamno, nisi vidio ni prsta pred nosom.

Teški, hladni oblaci ležali su na vrhuncima okolnih brda; samo kadikad zašumio bi slab vjetrić u vrhovima jablanova oko restauracije. Kod prozora se skupilo mnogo svijeta. Ja siđem nizbrdo i ubrzam korak. Najednom mi se učini kao da netko ide za mnom. Stanem i obazrem se. U tami se nije ništa moglo razabrati, no ipak iz opreznosti obiđem oko kuće kao da se šećem. Kad sam prolazio kraj kneginjinih prozora, začujem opet korake iza sebe; čovjek, ogrnut kabanicom, protrča pokraj mene. To me je uznemirilo, no ipak se došuljam do ulaza i potrčim uz tamne stepenice. Vrata se otvoriše, a maljušna me ručica uhvati za ruku...

- Nije te nitko vidio? - prošapta Vjera, privivši se k meni.

- Nitko.

- Vjeruješ li sada da te ljubim? O! dugo sam oklijevala, dugo sam se mučila... ali ti radiš iz mene sve što hoćeš.

Srce joj je snažno udaralo, ruke su joj bile hladne kao led. Započeše se ljubomorni prijekori i tužbe; zahtijevala je od mene da joj kažem svu istinu, i govorila da će pokorno podnijeti moju promjenu, jer joj je jedino do moje sreće. Nisam tome posve vjerovao, ali sam je umirio zakletvama, obećanjima i koječim drugim.

- Ti se dakle nećeš ženiti s Mary? Ne ljubiš je?... A ona misli... znaš, ona je do ludila zaljubljena u tebe, jadnica...

*

Oko dva sata poslije ponoći otvorim prozor i svežem dva šala, pa se spustim s gornjeg balkona na donji, držeći se za stup. Kod kneginjice je još gorjela svijeća. Nešto me natjera k tome prozoru. Zastor nije bio sasvim povučen, pa sam mogao baciti radoznao pogled u sobu. Mary je sjedila na postelji, skrstivši ruke na koljenima; gusta joj je kosa bila skupljena pod noćnom kapicom koja je bila opšivena čipkama; velik crven rubac pokrivaio joj je bijela ramena, a malena se nožica sakrivala u šarenim perzijskim papučicama. Sjedila je nepomično, spustivši glavu na grudi; pred njom je na stoliću bila otvorena knjiga, ali njene oči, nepomične i pune neshvatljive tuge, kao da su stoti put prelijetale istu stranicu, dok su joj misli bile daleko...

U taj čas netko šušnu iza grma. Ja skočim s balkona na tratinu. Nevidljiva me ruka uhvati za rame.

- Aha - reče grub glas - jesam li te uhvatio!... hoćeš noću ići kneginjicama!...

- Drži ga jače! - vikne drugi, skočivši iza ugla.

Bili su to Grušnicki i dragunski kapetan.

Ja udarim kapetana šakom po glavi da je pao na zemlju, i skočim u grmlje. Bile su mi poznate sve staze u parku što se prostirao ispred naših stanova.

- Tati!... straža!... - vikahu oni; puška planu - i čahura, koja se još dimila, padne mi gotovo pred noge.

Za minutu već sam bio u svojoj sobi, svukao se i legao. Tek što je moj lakaj zaključao vrata, stadoše lupati Grušnicki i kapetan.

- Pečorine! Zar spavate? Jeste li ovdje?... - vikne kapetan.

- Spavam - odgovorim srdito.
- Ustanite! - Tati... Čerkezi...
- Imam kihavicu - odgovorim ja. - Bojim se prehlade.

Oni odoše. Šteta što sam im se odazvao - bili bi me još jedan sat tražili po parku. Iz tvrđe doleti kozak. Sve se uzbunilo, stadoše tražiti Čerkeze u grmlju - i ne nađoše dakako ništa. Ali mnogi su zacijelo ostali čvrsto uvjereni da bi bilo pobijeno bar dvadesetak razbojnika da je garnizon pokazao više hrabrosti i brzine.

27. lipnja

Jutros se kod bunara govorilo samo o noćnom čerkeskom napadaju. Popivši određeni broj čaša narzanske vode, prošetam desetak puta po dugačkoj lipovoj aleji i sretnem Vjerina muža, koji je upravo stigao iz Pjatigorska. On me uze pod ruku te pođosmo u restauraciju na doručak. Bio je strašno nemiran zbog žene. - "Kako li se noćas prepala!" - govorio je - "i to se moralo dogoditi baš sada, kad mene nema kod kuće." Sjedosmo za doručak, kraj vrata što su vodila u sobu na uglu, gdje je bilo desetak mladića, a među njima i Grušnicki. Sudbina mi je opet pružila priliku da slušam razgovor koji je trebao odlučiti o njegovoj sudbini. On me nije vidio i zato nisam mogao sumnjati kakve su mu namjere, ali to je u mojim očima još povećalo njegovu krivcu.

- A jesu li to doista bili Čerkezi? - upita netko. - Je li ih tkogod vidio?
- Kazat ću vam svu istinu - odgovori Grušnicki - ali, molim vas, ne izdajte me. Evo kako je bilo. Jučer dođe k meni neki čovjek, čije vam ime neću kazati, pa mi pripovjedi da je oko deset sati navečer vidio kako se netko ušuljao u kuću k Ligovskima. Trebam vam spomenuti da je kneginja bila ovdje, a kneginjica kod kuće. Ja nato pođem s njim pod prozore, da vrebamo sretnika.

Moram reći da sam se prepao, premda je moj drug bio sav zaokupljen doručkom. On bi bio mogao čuti koješta, što bi mu bilo vrlo neugodno, da je Grušnicki pogodio pravu istinu, ali kako je bio slijep od ljubomore, nije je ni slutio.

- Tako se mi - nastavi Grušnicki - okrenemo i ponesemo sa sobom pušku, nabijenu slijepim nabojem, samo da ga uplašimo. Čekali smo ga do dva sata u parku. Napokon - Bog zna otkud se pojavio, samo s prozora nije, jer se prozor nije otvorio, pa je vjerojatno izišao na staklena vrata što su iza stupa - napokon, velim, vidimo mi gdje

netko silazi s balkona... To ti je kneginjica! A? Eto takve su moskovske gospođice! Čemu još možeš poslije toga vjerovati? Htjeli smo ga zgrabiti, ali se izmakao i kao zec skočio u grmlje.

Nato ja opalim za njim.

Oko Grušnickoga se razlegao žamor nepovjerenja.

- Vi ne vjerujete? - nastavi on. - Dajem vam poštnu plemićku riječ da je sve to živa istina, a da vam dokažem, kazat ću vam ime toga gospodina.

- Reci, reci, tko je on! - začu se sa svih strana.

- Pečorin - odgovori Grušnicki.

U taj čas on podiže glavu - ja sam stajao na vratima prema njemu. On strašno pocrveni.

Ja priđem k njemu i rekнем mu polako i jasno:

- Vrlo mi je žao što sam ušao u trenutku kad ste već dali poštnu riječ da potvrdite najgadniju klevetu. Da sam bio ovdje ne biste bili učinili tu suvišnu podlost.

Grušnicki skoči sa svog mjesta i htjede planuti.

- Molim vas - nastavih istim tonom - molim vas da odmah poreknete svoje riječi. Vi znate vrlo dobro da je to izmišljotina. Ne mislim da bi žena zasluživala tako strašnu osvetu zato što ne mari za vaše sjajne vrline. Promislite dobro: ako ostanete pri onome što ste tvrdili, izgubit ćete pravo na ime poštna čovjeka i stavit ćete život na kocku.

Grušnicki je stajao preda mnoг oborenih očiju i bio je vrlo uzbuđen. Ali borba između savjesti i taštine nije dugo potrajala. Dragunski kapetan, koji je kraj njega sjedio, gurnu ga laktom, i on se trže i brzo mi odgovori, ne podižući oči:

- Poštovani gospodine, kad ja nešto velim, onda to i mislim, pa sam spreman i ponoviti...

Ne bojim se vaših prijetnji i spreman sam na sve.

- Ovo ste posljednje već dokazali - odgovorih mu hladno te uzeh pod ruku dragunskog kapetana i izađoh iz sobe.

- Što želite? - upita kapetan.

- Vi ste prijatelj Grušnickoga i vjerojatno ćete mu biti sekundant?

Kapetan se vrlo svečano nakloni.

- Pogodili ste - odgovori on - ja mu čak i moram biti sekundant, jer se i mene tiče uvreda, koja je njemu nanesena. Ja sam noćas bio s njim - dometnu on - ispravljajući svoj pognuti stav.

- A! Dakle sam vas tako nezgodno udario po glavi?

On požuti pa pomodri; skrivena zloba pojavi mu se na licu.

- Bit će mi čast da vam danas pošaljem svog sekundanta - dometnem ja i poklonim se vrlo uljudno, praveći se kao da ne vidim njegov bijes.

Na ulazu u restauraciju sretnem Vjerina muža. Čini se da me je čekao.

On me uhvati za ruku s osjećajem koji je bio nalik na zanos.

- Plemeniti mladiću! - reče on sa suzama u očima. - Ja sam sve čuo. Gdnog li čovjeka!

Nezahvalnik!... Pa da ih poslije toga primaš u čestitu kuću! Hvala Bogu što nemam kćeri!

Ali vas će nagraditi ona za koju stavljate život na kocku. Budite uvjereni da ću šutjeti, dok ne dođe vrijeme - nastavi on. - I ja sam bio mlad i služio sam u vojsci, pa znam da se ne valja miješati u takve stvari. Zbogom.

Jadnik! Raduje se, što nema kćeri...

Ja pođoh ravno Werneru, nađoh ga kod kuće i sve mu ispriповjedih - svoje veze s Vjerom i kneginjicom i razgovor što sam ga bio čuo i iz kojega sam doznao za namjeru te gospode - da naprave od mene budalu primoravši me da pucam slijepim nabojima. Ali sad više nije bilo šale, oni se vjerojatno nisu nadali takvom raspletu.

Doktor pristade da mi bude sekundant i ja mu dadoh nekoliko uputa, što se tiče uvjeta dvoboja. On je imao nastojati oko toga da se stvar izvrši u što većoj tajnosti, jer premda sam ja spreman kad god mu drago poginuti, ipak nemam volje da zauvijek pokvarim svoju budućnost na ovome svijetu.

Nato pođem kući. Za jedan sat vrati se doktor sa svoje ekspedicije.

- Protiv vas doista postoji urota - reče on. - Našao sam kod Grušnickoga dragunskog kapetana i još jednog gospodina, kojemu ne pamtim prezimena. Zaustavio sam se na časak u predsoblju, da skinem galoše. Oni su strašno galamili i prepirali se... "Nizašto ne pristajem!" - govorio je Grušnicki. - "On me je javno uvrijedio; a onda je bilo sasvim drugačije..." - "Što te briga?" - odgovori kapetan. - "Ja uzimam sve na sebe. Bio sam sekundant u pet dvoboja, pa znam kako se to radi. Za sve sam se ja pobrinuo. Molim te, samo me ne smetaj. Nije loše ako ga zastrašimo. A čemu srljati u opasnost kad

joj se možeš ukloniti?"... U taj čas ja uđoh. Oni smjesta ušutješe. Naši su pregovori potrajali dosta dugo. Napokon odlučismo evo ovako: oko pet vrsta odavde ima jedan pusti klanac; oni će otići onamo sutra u četiri sata ujutro, a mi ćemo krenuti pola sata kasnije; pucat ćete na šest koraka - to je zahtijevao sam Grušnicki. Tko padne - ubili su ga Čerkezi. A sada evo što ja slutim: oni, naime sekundanti, malo su promijenili svoju prijašnju osnovu, pa će nabiti samo pištolj Grušnickoga. To je malko nalik na ubojstvo, ali u ratno doba, a osobito u azijskom ratu, dopuštena su lukavstva. Ali Grušnicki kao da je plemenitiji od svojih drugova. Što mislite, moramo li im reći da smo naslutili?

- Nizašto na svijetu, doktore! Budite mirni; mene neće uhvatiti.
- Što mislite učiniti?
- To je moja tajna.
- Pazite da se ne prevarite... Na šest koraka!
- Doktore, čekam vas sutra u četiri sata; konji će biti spremni...

Zbogom.

Do večeri ostadoh kod kuće, zaključavši se u svojoj sobi. Dođe lakaj i pozove me kneginji

- ja mu naredim neka kaže da sam bolestan.

*

Dva sata u noći... ne mogu spavati... a trebao bih zaspati da mi ruka ne dršće. Uostalom, na šest koraka je teško promašiti. Ne, gospodine Grušnicki! Neće vam poći za rukom vaša mistifikacija... promijenit ćemo uloge. Sad ću ja tražiti znakove tajnog straha na vašem licu. Zašto ste sami odredili tih kobnih šest koraka? Vi mislite da ću ja mirno podmetnuti svoje čelo... ali mi ćemo baciti kocku... i onda... onda... Ali ako njemu sreća posluži? Ako mene napokon moja zvijezda iznevjeri?... A ne bi bilo ni čudo - ta dugo je vjerno služila mojim željicama.

Pa što? Ako mi je umrijeti, umrijet ću! Za svijet će to biti mala šteta, a i meni je samomu već vrlo dosadno. Ja sam kao čovjek koji zijeve na plesu, a samo zato ne ide spavati jer još nema njegove kočije. Ali kočija je spremna... Zbogom!...

Premećem u pameti svu svoju prošlost i pitam sam sebe: Čemu sam živio? Za kakvu sam se svrhu rodio?... A jamačno je bila neka svrha i jamačno sam bio određen za nešto veliko, jer osjećam u sebi

beskrajnu snagu... ali ja nisam naslućivao toga određenja, već sam letio za strastima koje su me mamile, za pustim i nezahvalnim strastima. Iz njihove sam vatre izišao tvrd i hladan kao željezo, ali sam zauvijek izgubio žar plemenitih težnja - bolji cvijet života. I od tog sam časa mnogo puta glumio ulogu sjekire u ruci sudbine!

Kao oruđe kazne padao sam na glavu osuđenih žrtava, često bez zlobe, ali uvijek bez sažaljenja... Moja ljubav nije nikome donijela sreće, jer ja nisam ništa žrtvovao onima koje sam ljubio. Ljubio sam zbog sebe, zbog vlastitog zadovoljstva; zadovoljavao sam samo neku čudnu potrebu svoga srca, požudno sam gutao njihove osjećaje, njihove nježnosti, njihove radosti i boli - i nikad se nisam mogao nasititi. Tako onaj, koga mori glad, iznemogao zaspe i vidi pred sobom raskošna jela i pjenušava vina; zanosno on proždire zračne darove svoje fantazije i nekako mu bude lakše - ali čim se probudi - nestane opsjene... a ostane udvostručeni glad i očaj!

Možda ću sutra umrijeti!... A na zemlji neće ostati nijedno stvorenje koje bi me bilo potpuno shvatilo. Jedni me drže gorim, a drugi boljim nego što doista jesam... Jedni će reći: bio je dobar dečko, a drugi - gadan čovjek. A i jedno i drugo bit će lažno. Kad je tako, je li vrijedno živjeti? A ipak živiš - zbog radoznalosti: čekaš nešto nova... Smiješno i dosadno!

*

Već je mjesec i po što sam u tvrđi N. Maksim Maksimič je otišao u lov... pa sam sam.

Sjedim kod prozora; sivi oblaci prekriše gore do podnožja; sunce se kroz maglu čini kao žuta pjega. Hladno; vjetar huji i trese kapke na prozorima... Dosadno!... Počeo sam da nastavljam svoj dnevnik, što su ga toliki čudni događaji bili prekinuli.

Čitam posljednju stranicu. Smiješno! - Mislio sam da ću umrijeti. Ali bilo je nemoguće: ja još nisam iskapio čašu stradanja i sad osjećam da mi je još dugo živjeti.

Kako mi se sva prošlost jasno i oštro utisnula u pamet! Ni jednu crtu, ni jednu nijansu nije vrijeme izbrisalo!

Sjećam se da čitavu noć prije dvoboja nisam spavao ni časka. Dugo nisam mogao pisati: zahvatio me neki tajni nemir. Skoro sat hodao sam po sobi, a onda sam sjeo i otvorio roman Waltera Scotta što mi je ležao na stolu. Bili su to "Škotski puritanci". Isprva sam na

silu čitao, a onda sam na sve zaboravio, zanesen čarobnom maštom.

Napokon je svanulo. Moji se živci umiriše. Pogledam se u ogledalo. Mutna bljedoća pokrivala mi je lice, na kome su se vidjeli tragovi teške besanice. Ali oči, premda su bile okružene tamnom sjenom, blistale su ponosno i neumoljivo. Bio sam zadovoljan sam sobom.

Naredim da osedlaju konje, obučem se i pohitam u kupalište. Kad sam zaronio u hladno narzansko vrelo, osjećao sam da mi se vratila tjelesna i duševna snaga. Izišao sam iz kupelji svjež i čio, kao da se spremam na ples. Neka mi sada netko kaže da duša nije vezana s tijelom!...

Vrativši se kući, nađem liječnika. Bio je odjeven u sive jahaće hlače, arhaluk i čerkesku kapu. Prasnuo sam u smijeh kad sam ugledao tu maljušnu figuricu pod golemom rutavom kapom. Lice mu nije nimalo ratničko, a toga je časa bilo još dulje nego obično.

- Što ste tako tužni, doktore? - zapitam ga. Zar niste stoput s najvećim mirom pratili ljude na onaj svijet? Zamislite, imam žučnu groznicu. Mogu ozdraviti, a mogu i umrijeti.

Jedno i drugo je prirodno. Nastojte me gledati kao bolesnika što ga je napala bolest koju još ne poznajete - i vaša će radoznalost porasti do: najvišeg stupnja; možete na meni učiniti nekoliko važnih fizioloških promatranja... Nije li očekivanje nasilne smrti već prava bolest?

Liječnik se zadivio toj misli, pa se razvedrio.

Posjedosmo konje. Werner se objeručke prihvatio za uzde i mi krenusmo. Začas projahasmo pokraj tvrđe kroz selo i uđosmo u klanac, po kojemu se vijugao put, napola zarastao visokom travom, a svaki ga je čas prekidao bučan potok preko kojega smo morali na gazovima prelaziti i to na veliko očajanje liječnikovo, jer bi mu konj svaki put u vodi zastajao.

Ne sjećam se plavijeg i svježijeg jutra! Sunce se upravo pomolilo iza zelenih vrhova, pa kad se prva toplina njegovih zraka slila s noćnim hladom što je umirao, padao je neki sladak bol na sve moje osjećaje. U klanac još nije prodirala radosna zraka mladoga dana; ona je zlatila samo vrhove stijena što su s obje strane visjele nad nama; grmlje gustoga lišća, što je raslo u njihovim dubokim

pukotinama posulo bi nas srebrnom kišom kad god bi vjetrić samo malo pirnuo. Sjećam se - u taj sam čas volio prirodu više no igda.

Kako li sam radoznalo promatrao svaku kapljicu rose što je treperila na širokom listu vinove loze i odbijala milijune zraka u duginim bojama! Kako li se željno trudio moj pogled prodrijeti u maglovitu daljinu! Tamo je put bivao sve uži, stijene sve modrije i strašnije, a napokon kao da su se sastajale u neprobojni bedem. Jahali smo šutke.

- Jeste li napisali oporuku? - upita najednom Werner.

- Nisam.

- A ako poginete?...

- Nasljednici će se sami javiti.

- Zar nemate prijatelja kojima biste htjeli poslati posljednji pozdrav?...

Mahnuo sam glavom.

- Zar nema na svijetu žene kojoj biste htjeli nešto ostaviti za uspomenu?

- Hoćete li doktore - odgovorih mu - da vam otkrijem svoju dušu?...

Eto vidite, ja sam već prešao one godine kada se na samrtni šapće ime svoje drage i ostavlja prijatelju pramen namazane ili nenamazane kose. Kad pomislim na skoru i moguću smrt, mislim samo na sebe; drugi ne čine ni to. - Prijatelji, koji će me sutra zaboraviti ili, što je još gore, Bog zna što o meni izmišljati, žene, koje će grliti drugoga, a meni se podsmijevati, da u njemu ne uzbude ljubomoru na pokojnika - šta će oni meni! Iz oluje života iznio sam samo nekoliko misli - ali nijednog osjećaja. Već odavno ne živim srcem, nego glavom. Ispitujem i raščinjavam svoje strasti i postupke s najvećom radoznalošću, ali bez sažaljenja. U meni su dva čovjeka: jedan živi u potpunom smislu riječi, a drugi misli i sudi o njemu. Prvi će se možda za jedan sat zauvijek oprostiti s vama i sa svijetom, a drugi... drugi?... Pogledajte, doktore, vidite li na litici desno, gdje se crne tri figure? To kao da su naši protivnici?...

Požurili smo se.

Na podnožju litice, u grmlju, bila su privezana tri konja. I mi privežemo tamo svoje konje, pa se popnemo uskom stazom na zaravanak, gdje nas je čekao Grušnicki s dragunskim kapetanom i sa svojim drugim sekundantom, koji se zvao Ivan Ignjatijević.

Prezime mu nisam nikad čuo.

- Već vas odavno čekamo - reče dragunski kapetan s ironičnim smiješkom.

Ja izvadim sat i pokažem mu ga.

On se ispriča - reče mi da njegov sat ide naprijed.

Nekolika je minuta potrajala mučna šutnja. Napokon je prekine liječnik, okrenuvši se Grušnickomu.

- Čini mi se - reče - pošto ste obojica pokazali da ste spremni pobiti se, i pošto ste tako učinili, što zahtijeva čast, mogli biste se, gospodo, izravnati i mirno svršiti ovu stvar.

- Ja sam spreman - reko.

Kapetan namignu Grušnickomu, a on, misleći da se ja bojim, oholo se naduo, premda mu je do tog časa pokrivala lice mutna, bljedoća. Otkad smo došli, prvi put me sada pogledao, ali u oku mu je bio neki nemir, koji je odavao unutrašnju borbu.

- Kažite svoje uvjete - reče on - i sve, što mogu za vas učiniti, budite uvjereni...

- Evo mojih uvjeta: vi ćete sada javno poreći svoju klevetu i zamolit ćete me za oprostjenje...

- Poštovani gospodine, čudim se kako smijete nešto takvo zahtijevati?...

- Što sam mogao zahtijevati, nego to?...

- Mi ćemo se pobiti.

Ja slegnem ramenima.

- Kako vam drago; samo imajte na umu, da će jedan od nas svakako poginuti.

- A ja sam tako uvjeren o protivnom...

On se zbunio, pocrvenio, a onda pod silu udario u smijeh.

Kapetan ga uze pod ruku i odvede na stranu, gdje su dugo šaputali. Kad sam došao, imao sam dosta volje mirno urediti tu stvar, ali sve me to počelo ljutiti.

Liječnik priđe k meni.

- Slušajte - reče on očito uznemiren - vi ste zacijelo zaboravili što su se oni dogovorili?...

Ja ne znam kako se nabija pištolj, ali sada... Vi ste čudan čovjek! Recite im da znate za njihovu namisao - pa se neće usuditi... Valjda ne želite da vas ubiju kao pticu...

- Molim vas, nemajte brige, doktore, i pričekajte... Sve ću ja tako urediti da njihov položaj ne bude ni u čemu povoljniji. Neka samo šapuću...

- Gospodo! To postaje dosadno! - rekoš im glasno. - Ako se trebamo pobiti, pobijmo se, imali ste jučer vremena da se narazgovarate.

- Mi smo spremni - odgovori kapetan. - Postavite se, gospodo!...
Doktore, izvolite odmjeriti šest koraka...

- Postavite se! - ponovi Ivan Ignjatijević piskutljivim glasom.

Dopustite! - rekoš ja. - Još jedan uvjet! Kako ćemo se pobiti na smrt, trebamo učiniti sve što možemo da to ostane tajna i da naši sekundanti ne moraju odgovarati. Slažete li se?

- Slažemo se potpuno.

- Evo što sam zato smislio. Vidite li na vrhu one strme stijene, nadesno, uzak zaravanak?

Odande do dolje bit će oko trideset hvati, ako ne i više, a dolje je oštro kamenje. Svaki će od nas stati na sam kraj zaravanka. Tako će čak i laka rana biti smrtonosna, a to se svakako slaže s vašim željama, jer ste odredili šest koraka. Onaj koji bude ranjen neminovno će se strmoglaviti i sav će se razmrskati. Tane će doktor izvaditi i onda će biti vrlo lako objasniti tu naprasnu smrt nesretnim skokom. Bacit ćemo ždrijeb, tko će prvi pucati.

Najposlije vam velim da inače ne pristajem.

- Kako vas volja! - reče kapetan, pogledavši značajno Grušnickoga, koji je kimnuo glavom da se slaže. Lice mu je neprestano, mijenjalo boju. Stavio sam ga u mučan položaj.

Da su bili obični uvjeti dvoboja, mogao bi mi nišaniti u nogu, lako me raniti i tako zadovoljiti svoju osvetu i ne opteretiti odviše svoju savjest. Ali sad je morao pucati u zrak ili postati ubojica ili se napokon okaniti svoje podle namisli, pa se izvrći jednakoj opasnosti kao i ja. U taj čas ne bih htio biti na njegovu mjestu. On odvede kapetana na stranu i stade mu nešto vrlo živo govoriti. Vidio sam kako su mu usne pomodrine i drhtale, ali kapetan se od njega okrenuo s prezirnim smiješkom. - "Ti si budala!" - reče on Grušnickomu dosta glasno. - "Ništa ne shvaćaš!... Hajdemo, gospodo!"

Između grmlja vodila je uska staza na strminu; odlomljena kamenje bilo je poput labavih stepenica na tim prirodnim stubama. Hvatajući se za grmlje, stadosmo se penjati. Grušnicki je išao naprijed, za njim njegovi sekundanti, a onda ja i liječnik. - Ja vam se divim - reče liječnik - stisnuvši mi snažno ruku. - Da vam opipam bilo!... Oho! Grozničavo!... Ali na licu se ništa ne vidi... samo vam oči jače sjaju nego obično.

Najednom nam se sa šumom dokotrlja pred noge sitno kamenje. Što je to? Grušnicki se spotakao; grančica za koju se bio uhvatio otkinula se, i da ga nisu njegovi sekundanti zadržali, bio bi pao nauznak i skotrljao se.

- Čuvajte se! - viknuh mu. - Ne padajte prije reda; to je loš znak. Sjetite se Julija Cezara!

Stigosmo navrh istaknute stijene; zaravanak je bio pokriven sitnim pijeskom, baš kao za dvoboj. Unaokolo, gubeći se u zlatnoj jutarnjoj magli, stisnuše se vrhovi brda kao nebrojeno stado, a na jugu se dizao Elbrus kao bijela grdosija, završujući niz ledenih vrhunaca, među kojima su već lutali vlaknasti oblaci što su doletjeli s istoka. Ja pođem na kraj zaravanaka i pogledam u dubinu; mozak mi se malne zavrteo; činilo mi se da je tamo dolje tamno i hladno kao u grobu; mahovinom obraslo zupčasto kamenje što ga je zbacila oluja i nevrijeme čekalo je svoj plijen.

Zaravanak na kome smo se imali pobiti bio je gotovo pravilan trokut. Od istaknutoga kuta odmjerismo šest koraka i odlučismo da će onaj, koji će prvi dočekati vatru protivnika, stati u sam kut, leđima prema ponoru. Ako ne bude ubijen, promijenit će protivnici mjesta.

Ja odlučih da dam Grušnickom u svemu povoljniji položaj; htio sam ga iskušati; u njegovoj se duši mogla probuditi iskra velikodušnosti - i onda bi se sve na dobro okrenulo; ali taština i slabost karaktera morala je slaviti slavlje!... Htio sam da dadem sebi potpuno pravo ne poštediti ga, ako mi sudbina bude milostiva. Tko se nije ovako pogađao sa svojom savješću?

- Bacite ždrijeb, doktore! - reče kapetan.

Liječnik izvadi iz džepa srebrn novac i digne ga uvis.

- Pismo! - vikne Grušnicki naglo, kao čovjek koji se odjednom trgnuo od drugarskog udarca.

- Orao! - rekoh ja.

Novac poleti, padne i zazveči; svi pohitaše k njemu.

- Sretni ste - rekoš Grušnickom - vi ćete prvi pucati! Ali pamтите ako me ne ubijete, ja neću promašiti - dajem vam poštnu riječ.

On pocrveni; bilo ga je stid ubiti čovjeka bez oružja. Ja sam ga pažno motrio; čas mi se činilo da će mi pasti pred noge i zamoliti me za oprostjenje; ali kako da prizna tako podlu namisao?... Ostalo mu je samo jedno sredstvo - da puca u zrak. Bio sam uvjeren da će pucati u zrak! Od toga ga je moglo odvratiti samo jedno: pomisao da ću ja zahtijevati nov dvoboj. - Vrijeme je! - šapnu mi liječnik, vukući me za rukav. - Ako vi sad ne kažete da mi znamo za njihovu namjeru, sve je propalo. Pogledajte, već nabija... ako vi ništa ne reknete, ja ću sam...

- Nizašto na svijetu, doktore! - odgovorih ja i uhvatim ga za ruku. - Sve ćete pokvariti; dali ste mi riječ da se nećete miješati... Što vas briga? Možda ja hoću da budem ubijen...

On me začuđeno pogleda.

- O, to je druga stvar!... samo se ne žalite na mene na onom svijetu...

Kapetan je međutim nabio svoje pištolje i jedan pružio Grušnickomu, šapnuvši mu nešto sa smiješkom, a drugi meni. Ja stanem na ugao zaravanka, uprem se lijevom nogom snažno u kamen i nagnem se malo naprijed, da ne padnem nauznak ako budem lako ranjen.

Grušnicki stade prema meni i na dani znak počne dizati pištolj. Koljena su mu drhtala.

Nišanio mi je u čelo. Neshvatljiv bijes mi zakipi u grudima.

Odjednom on spusti grlo pištolja, problijedi kao krpa i okrene se svome sekundantu:

- Ne mogu - reče muklim glasom.

- Kukavico! - odgovori kapetan.

Hitac planu. Tane mi okrznu koljeno. Nehotice učinim nekoliko koraka da se što prije odmaknem od kraja.

- Ej, brate Grušnicki, šteta što si promašio - reče kapetan. - Sad je na tebi red, postavi se!

Zagrli me prije, nećemo se više vidjeti! Oni se zagriše; kapetan se jedva mogao suzdržati od smijeha. - Ne boj se - dometnu on,

pogledavši lukavo Grušnickoga - sve je na svijetu glupost... "Priroda je luda, sudbina pura, a život kopjejka!"

Poslije te tragične fraze, koju je izrekao ljubazno i svečano, pošao je na svoje mjesto. Ivan Ignjatijević također je sa suzama zagrio Grušnickoga, a nato ovaj ostade sam prema meni. Još se i sad trudim sebi objasniti kakav je onda osjećaj vrio u mojim grudima. Bio je to gnjev uvrijeđene taštine, i prezir, i zloba, što se rodila pri pomisli da me je taj čovjek, koji me sad gleda s takvim pouzdanjem i s tako mirnom drskošću, još prije dvije minute htio ubiti kao pseto, a da njemu samome nije prijetila nikakva opasnost - jer da me je samo malo jače ranio u nogu, bio bih se svakako strovalio sa stijene.

Nekoliko minuta gledao sam ga pozorno u lice, nastojeći da opazim bilo kakav trag kajanja. A kad tamo učini mi se da jedva suzdržava smiješak.

- Savjetujem vam da se pred smrt pomolite Bogu - rekoh mu nato.

- Ne brinite se više za moju dušu nego za svoju. Jedno vas molim: pucajte brzo.

- I vi nećete poreći svoju klevetu? Nećete moliti za oprostjenje?... Promislite dobro: zar vam savjest ništa ne govori?

- Gospodine Pečorine! - vikne dragunski kapetan - vi niste ovdje da ispovijedate, dopustite da vam to rekнем... Svršimo brzo, još bi mogao tkogod proći klancem - pa nas opaziti.

- Dobro. Doktore, dođite amo.

Doktor dođe. Jadni doktor! Bio je bljeđi nego Grušnicki prije deset minuta.

Ove riječi izrekoh navlaš na prekide, glasno i razgovjetno, kao što se izriče smrtna osuda:

- Doktore, ova su gospoda, valjda u brzini, zaboravila nabiti moj pištolj; molim vas da ga nabijete - i to dobro!

- To ne može biti! - vikao je kapetan - to ne može biti! Ja sam nabio oba pištolja, osim ako iz vašega nije zrno ispalo... ja nisam tome kriv!... A vi nemate prava nanovo nabijati... nikakva prava... To je sasvim protiv pravila; ja toga ne dopuštam.

- Dobro! - rekoh ja kapetanu - ako je tako, pobit ću se s vama uz iste uvjete...

On ne reče ništa.

Grušnicki je stajao, spustivši glavu na grudi, zbunjen i mrk.

- Ostavi ih! - reče on napokon kapetanu, koji je htio istrgnuti liječniku iz ruku moj pištolj.

- Ta i sam znaš da imaju pravo.

Uzalud mu je kapetan kojekako namigivao - Grušnicki ga nije htio ni pogledati.

Međutim je liječnik nabio pištolj, pa mi ga pružio.

Kad kapetan to vidje, pljunu i lupi nogom.

- Budala si ti, brajko - reče on - prava budala!... Kad si mi se povjerio, onda me slušaj u svemu... - Pravo ti budi! Pogini kao muha... On se okrene i odilazeći promrmlja: "A ipak je to sasvim protiv pravila."

- Grušnicki - rekoh ja - još nije kasno, poreci svoju klevetu i ja ću ti sve oprostiti. Nije ti pošlo za rukom da napraviš od mene budalu i moja je taština zadovoljena. Sjeti se da smo nekad bili prijatelji.

Njemu lice planu, a oči sijevnuše.

- Pucajte - odgovori. - Ja sebe prezirem, a vas mrzim. Ako me ne ubijete, ja ću vas zaklati noću iza ugla. Za nas obojicu nema mjesta na zemlji...

Ja opalim...

Kad se dim razišao, Grušnickoga nije bilo na zaravanku. Samo na kraju ponora vio se još lak stup praha.

Svi kriknuše u jedan glas.

- Finita la commedia! - rekoh ja liječniku.

On ne odgovori i okrene se užasnut.

Ja slegnem ramenima i oprostim se sa sekundantom Grušnickoga.

Silazeći stazom, ugledam između pukotina stijena okrvavljeni leš Grušnickoga. Nehotice sam sklopio oči.

Odvezao sam konja i krenuo korakom kući. Na srcu mi je bio kamen. Sunce mi se činilo mutno; njegove me zrake nisu grijale.

Nisam ušao u selo, nego sam okrenuo nadesno po klancu. Teško mi je bilo vidjeti čovjeka; htio sam biti sam. Bacivši uzde, spustio sam glavu i jahao dugo, dok se napokon ne nađoh na mjestu koje mi je bilo sasvim nepoznato. Vratim konja natrag i stanem tražiti put. Već je sunce sjedalo kad sam stigao u Kislovodsk izmučen na izmučenu konju.

Lakaj mi reče da je dolazio Werner, pa mi pruži dva pisma, jedno od njega, a drugo... od Vjere.

Raspečatim prvo, koje je glasilo ovako:

"Sve je napravljeno kako se najbolje moglo. Tijelo je dovezeno iznakaženo; tane je izvađeno iz grudi. Svi su uvjereni, da je njegovu smrt skrivila nezgoda; samo komandant, koji je vjerojatno znao da ste posvađani, mahnuo je glavom, ali nije ništa rekao. Dokaza protiv vas nema nikakvih, pa možete mirno spavati... ako možete... Zbogom."

Dugo se nisam mogao odlučiti, da otvorim drugo pismo... Što mi je mogla pisati? Teška mi je slutnja uznemiravala dušu.

Evo toga pisma, čija mi se svaka riječ neizbrisivo urezala u pamet:

"Pišem ti u tvrdom uvjerenju da se nećemo nikad više vidjeti. Kad sam se prije nekoliko godina s tobom rastajala, mislila sam isto, ali Bog me htio još jedan put iskušati. Ja nisam podnijela toga iskušenja, moje se slabo srce iznova pokorito poznatom glasu... ti me zbog toga nećeš prezirati - zar ne? Ovo će pismo biti ujedno i oproštaj i ispovijest. Moram ti reći sve što se nakupilo u mom srcu otkada te ljubim. Neću te kriviti - ti si sa mnom postupao, kao što bi postupao svaki drugi muškarac; ljubio si me kao svoju imovinu, kao vrelo radosti, muka i boli, što su se među sobom izmjenjivale i bez kojih je život dosadan i jednoličan. Isprva sam to shvaćala... Ali ti si bio nesretan i ja sam žrtvovala sebe, nadajući se da ćeš jednom ocijeniti moju žrtvu, da ćeš jednom shvatiti moju duboku odanost, koja nije pitala ni za kakve uvjete. Otad je prošlo mnogo vremena, pa sam prodrila u sve tajne tvoje duše... i uvjerala se da je to bila isprazna nada. Gorko mi je bilo! Ali moja se ljubav srasla s mojom dušom, potamnijela je, ali se nije ugasila.

Mi se rastajemo zauvijek, no ipak mi možeš vjerovati da neću nikad ljubiti drugoga.

Moja je duša na tebe potrošila sve svoje blago, sve suze i sve nade. Ona, koja je jednom tebe ljubila, ne može pogledati druge muškarce bez nekog prezira, ne zato što bi ti bio bolji od njih, o ne! Ali u tvojoj prirodi je nešto posebno - nešto što samo ti imaš, nešto ponosno i tajanstveno; u tvom glasu, pa govorio što mu drago, ima neka nesavladiva moć; nitko ne umije tako stalno htjeti da bude ljubljen, ni u koga nije zlo tako zamamljivo, ničiji pogled ne obećava toliko blaženstva, nitko se ne umije bolje koristiti svojim vrlinama i

nitko ne može biti tako istinski nesretan kao ti, jer se nitko toliko ne trudi sam sebe uvjeriti u protivno.

Sada ti moram razložiti, zašto tako naglo odlazim. Razlog će ti se činiti neznatan, jer se samo mene tiče.

Jutros je došao k meni moj muž i pripovijedao mi o tvojoj svađi s Grušnickim. Zacijelo sam se jako promijenila u licu, jer me je dugo i oštro gledao u oči. Umalo nisam pala u nesvijest, kad sam pomislila da se sada moraš tući i da sam ja tome kriva; činilo mi se da ću s uma sići... Ali sada, kad mogu razmisliti, uvjerenam sam da ćeš ostati živ; nemoguće je da ti umreš bez mene, nemoguće! Moj je muž dugo hodao po sobi; ne znam što mi je govorio, ne sjećam se što sam mu ja odgovarala... jamačno sam mu rekla da te ljubim...

Sjećam se samo da me je na koncu našeg razgovora strašnom riječi uvrijedio i onda izišao. Čula sam kako je naredio da upregnu kočiju... Već su tri sata otkako sjedim kod prozora i čekam tvoj povratak... Ali ti si živ, ti ne možeš umrijeti!... Kočija samo što nije spremna... Zbogom, zbogom... Ja sam propala - ali što zato? Kad bih mogla biti uvjerenam da ćeš me se uvijek sjećati - ne govorim više ljubiti - ne, samo sjećati... Zbogom; dolaze... moram sakriti pismo"...

"Zar ne, da ne ljubiš Mary? Nećeš je uzeti za ženu? - Čuj, moraš mi prinijeti tu žrtvu; ja sam za tebe izgubila sve na svijetu..."

Ja izletim kao lud na vrata, skočim na svog čerkeza što su ga vodali po dvorištu, i pojurim uzagrepce cestom prema Pjatigorsku. Nemilice sam tjerao izmučenog konja, koji me je dahćući i pjeneći se nosio po kamenitom drumu.

Sunce se već sakrivalo iza crnog oblaka što se odmarao na bilu zapadnih gora; u klancu je postalo tamno i vlažno. Podkumok, što je padao s kamena na kamen, šumio je muklo i jednolično. Ja sam jurio gušeći se od nestrpljivosti. Misao da je neću naći u Pjatigorsku udarala me kao čekićem po srcu. Jednu minutu još jednu minutu da je vidim, da se oprostim s njom, da joj stisnem ruku... Molio sam, kleo sam, plakao, smijao se... ne, ničim ne mogu iskazati svoga nemira, svog očaja!... Kad sam vidio da bih mogao Vjeru zauvijek izgubiti, postala mi je milija od svega na svijetu, milija od života, časti i sreće! Bog zna kakve su mi se čudne, kakve bijesne misli rojile po glavi... A međutim sam neprestano jurio, goneći konja nemilice. - No

uto stanem opažati da mi konj sve teže diše, dvaput se već spotaknuo na ravnu mjestu.

... Bilo je još pet vrsta do Jesentuka - kozačke stanice, gdje sam mogao promijeniti konja.

Sve bi bilo spašeno da je moj konj imao snage još za deset minuta! Ali najednom, dižući se iz male uvale na izlasku iz brda, na oštrom zavoj, padne on na zemlju. Ja spretno skočim, hoću ga podići, vučem za uzde - uzalud. Jedva čujno stenjanje probilo mu kroz stisnute zube; za nekoliko minuta je izdahnuo i ja ostadoh u stepi sam, izgubivši posljednju nadu. Pokušam ići pješke - noge su mi klecale; izmučen uzbuđenjima toga dana i nespavanjem padoh na mokru travu i zaplakah kao malo dijete.

Dugo sam nepomično ležao i plakao, ne trudeći se da zaustavim suze i jecanje. Mislio sam, srce će mi pući; sva moja i tvrdoća, sva moja hladnokrvnost nestala je poput dima; duša je malaksala, razum je ušutio i da me je u taj čas tkogod vidio, bio bi se s prezirom okrenuo od mene.

Kad su mi noćna rosa i gorski vjetar ohladili vruću glavu, te mi se misli vratiše u obični red, razabrao sam da je beskorisno i nerazumno loviti izgubljenu sreću. Što mi još treba?... Da je vidim?... Čemu? Nije li među nama sve svršeno? Jedan gorki oprosni poljubac neće obogatiti moje uspomene, a poslije njega bit će nam još teže rasti se.

- Ipak mi je ugodno što mogu plakati. Uostalom, možda je to zato, što su mi živci rastrojani, što sam proveo noć u nespavanju, što sam dvije minute stajao prema grlu pištolja i što mi je želudac prazan.

Sve se okreće na dobro. To novo stradanje, da govorim vojničkim stilom, učinilo je u meni sretnu diverziju. Plakati je zdravo, pa onda, da nisam toliko jahao i da nisam morao na povratku hodati petnaest vrsta, vjerojatno mi ne bi ni ovu noć san sklopio oči.

Vratim se u Kislovodsk i zaspim kao Napoleon poslije Waterlooa.

Kad sam se probudio, vani je bilo tamno. Sjednem kraj otvorenog prozora, raskopčam arhaluk - i gorski mi vjetar rashladi grudi, koje su bile tako izmorene da ih ni teški san iscrpljenosti nije umirio. U daljini iza rijeke, kroz vrhove gustih lipa, što su je osjenjivale, svjetlucala su se svjetla na zgradama u tvrđi i u selu. Kod nas je u dvorištu sve bilo tiho, a u kneginjinu stanu bilo je tamno.

Uto uđe liječnik; čelo mu je bilo namršteno; protiv svoga običaja nije mi pružio ruku.

- Odakle vi, doktore?

- Od kneginje Ligovske; kći joj je bolesna - neurastenija... Ali o tome se ne radi, nego evo o čemu. Vlast naslućuje i premda se ništa ne može pouzdano dokazati, ipak vam savjetujem, da budete oprezniji. Kneginja mi je ovaj čas govorila da zna da ste se tukli za njezinu kćer. Sve joj je pripovijedao onaj starčić... kako se ono zove? Bio je svjedok kad ste se u restauraciji zavadili s Grušnickim. Došao sam vas na to upozoriti. - Zbogom. Možda se više nećemo vidjeti; vas će poslati bilo kuda.

Na pragu je stajao - htio mi je pružiti ruku... i da sam ja imalo pokazao da to želim, bio bi mi pao oko vrata; ali ja sam ostao hladan kao kamen - i on izađe.

Eto što su ljudi! Svi su oni takvi. Znaju unaprijed sve ružne strane postupka, pomažu, savjetuju, štoviše i odobravaju, jer ne vide da bi bilo moguće drugo sredstvo - a onda peru ruke i s negodovanjem se odvrćaju od onoga, koji je bio toliko hrabar da je na sebe uzeo teret odgovornosti. Svi su oni takvi, pa i najbolji i najumniji.

Sutradan, ujutro dobijem nalog od više komande, da pođem u tvrđavu N., pa odoh kneginji da se oprostim.

Ona se začudila kad sam na njeno pitanje imam li joj štogod osobito reći odgovorio da joj želim sreću i slično.

- A ja trebam s vama govoriti vrlo ozbiljno.

Ja sjedoh šutke.

Očito nije znala kako da počne; lice joj je pocrvenjelo, debeli joj prsti lupahu po stolu; a napokon počne ovako, mucajući:

- Čujte, monsieur Pečorin, ja mislim, da ste vi plemenit čovjek.

Ja se naklonim.

- Štoviše, ja sam o tome uvjerena - nastavi ona - premda je vaše vladanje nekako sumnjivo, ali vi možda imate razloga kojih ja ne znam, pa mi ih sada morate povjeriti. Vi ste moju kćer obranili od klevete, tukli ste se za nju; stavili ste dakle život na kocku... Ne odgovarajte, ja znam da vi toga ne priznajete, jer je Grušnicki ubijen (ona se prekrížila).

Bog će mu oprostiti - a nadam se, i vama!... Mene se to ne tiče... ne smijem vas osuđivati, jer je tome bila razlog moja kći, iako bez svoje

krivice. Ona mi je sve rekla... mislim, sve.

Vi ste joj izjavili ljubav... a ona vam je svoju priznala (tu je kneginja teško uzdahnula). Ali ona je bolesna i ja sam uvjeren, da to nije obična bolest! Ubija je neka tajna tuga; ona ne želi kazati, ali ja sam uvjeren da je to zbog vas... slušajte... vi možda mislite da ja zahtijevam velik čin, golemo bogatstvo - vjerujte mi, nije tako, ja hoću samo sreću svoje kćeri.

Vaš sadašnji položaj nije sjajan, ali se može popraviti, vi imate imetka, moja vas kći ljubi; ona je tako obrazovana da može usrećiti muža. Ja sam bogata, ona mi je jedinica... Govorite, što vas smeta?... Vidite, ja vam sve to ne bih smjela govoriti, ali se oslanjam na vaše srce, na vašu čast - sjetite se, ja imam samo jednu kćer... jedinicu....

Ona zaplače.

- Kneginjo - rekoh - ja vam ne mogu odgovoriti; dopustite mi da se porazgovorim s vašom kćerkom nasamo...

- Nikad! - usklikne ona i ustane sva uzbuđena.

- Kako želite - odgovorim i spremim se da odem.

Ona se zamisli, mahne mi rukom da pričekam, pa izađe.

Prošlo je pet minuta; moje je srce jako udaralo, ali misli su bile mirne, a glava hladna; koliko sam god u svojim grudima tražio bar iskru ljubavi prema miloj Mary, sav mi je trud bio uzalud.

Uto se otvore vrata i ona uđe. Bože! Kako li se promijenila otkad je nisam vidio - a je li to davno?

Došavši nasred sobe, zatetura; ja skočim, pružim joj ruku i dovedem je do naslonjača.

Stajao sam pred njom. Dugo smo šutjeli; činilo se da njene velike oči, pune neshvatljive tuge, u mojim očima traže nešto kao nadu; njene su se blijede usne uzalud htjele nasmiješiti, a nježne joj ruke, skrštene na koljenima, bile su tako mršave i prozirne da sam se sažalio na nju.

- Kneginjice - rekoh - vi znate da sam vam se narugao?... Mora da me prezirete...

Na obrazima joj se pojavilo boležljivo rumenilo.

Ja nastavih: - ... dakle me ne možete ljubiti...

Ona se okrenula, naslonila se laktima na stol, pokrila oči rukom i meni se učinilo da su u njima zablistale suze.

- Bože moj! - izusti ona da se jedva čulo.

To je postalo nesnosno - još časak i ja bih joj bio pao pred noge.

- I tako vidite i sami - rekoh, koliko sam mogao tvrdim glasom i nasmiješivši se na silu - vidite i sami da mi ne možete biti ženom. Štoviše, kad biste vi to sada htjeli, brzo biste se pokajali. Moj razgovor s vašom majkom nagnao me, da vam govorim tako otvoreno i tako grubo. Nadam se da se ona vara, vi ćete je lako o tome uvjeriti. Vi vidite da ja u vašim očima glumim najjadniju i najružniju ulogu i da to čak i priznajem - to je eto sve što mogu za vas učiniti. Imali vi o meni ma kako ružno mišljenje, ja mu se pokoravam...

Vidite li kako sam nizak pred vama?... Zar ne, ako ste me i ljubili, od ovog me časa prezirete?...

Ona se okrenula k meni, blijeda kao mramor, samo su joj oči čudno blistale.

- Ja vas mrzim... - reče ona.

Ja joj zahvalim, naklonim se s poštovanjem pa izađem.

Za jedan sat vozila su me kurirska kola iz Kislovodska. Nekoliko vrsta od Jesentuka ugledah pokraj puta leš moga brzoga konja; sedlo je bilo skinuto - vjerojatno je to učinio neki kozak, koji je prolazio - a mjesto sedla sjedila su mu na leđima dva gavrana. Uzdahnem i okrenem se...

I sada, ovdje, u toj dosadnoj tvrđi, često premećem u mislima prošlost, pa se pitam: zašto nisam htio poći tim putem, što mi ga je sudbina pokazala, gdje su me čekale tihe radosti i duševni mir?... Ne, ne bih se bio privikao na tu sudbinu! Ja sam kao mornar koji se rodio i odrastao na palubi gusarskoga briga. Njegova se duša srasla s olujama i s bitkama, pa ako bude bačen na obalu, njemu je dosadno i mučno, mamio ga koliko mu drago sjenoviti gaj, sjalo mu koliko mu drago mirno sunce. Čitav dan hoda on sam samcat po pijesku na obali, prisluškuje kako jednolično šume valovi što dolijeću, i gleda u maglovitu daljinu, neće li se tamo, na blijedoj crti što dijeli modru pučinu od sivih oblaka, pojaviti žuđeno jedro, koje je isprva nalik na galebovo krilo, ali se malo pomalo odjeljuje od pjene valova i jednakim se letom primiče pustom pristaništu...

III.

FATALIST

Nekako me zadesilo da proživim dvije nedjelje u kozačkoj stanici na lijevom krilu. Tamo je bio pješadijski bataljun; a oficiri su se naizmjenice jedan kod drugoga okupljali i večerom se kartali.

Jednom, kad nam je dosadio boston, bacimo karte pod stol i zasjednemo zadugo kod majora S... Razgovor je protiv običaja bio zanimljiv. Raspravljali smo o tome kako muslimansko vjerovanje da je ljudska sudbina zapisana na nebesima ima među nama mnogo privrženika. Svaki je pripovijedao razne neobične zgode pro ili contra.

- Sve to, gospodo, ništa ne dokazuje - reče stari major. - Ta nitko od vas nije bio svjedokom tih čudnih slučajeva, kojima vi potvrđujete svoje mišljenje.

- Dabome, nitko - rekoše mnogi - ali smo slušali od pouzdanih ljudi...

- Sve je to glupost! - reče netko. - Gdje su ti pouzdani ljudi koji su vidjeli popis, na kojemu je napisan čas naše smrti?... I, ako nam je doista suđeno, čemu nam je dana volja, razum? Zašto da odgovaramo za svoja djela?

U taj čas ustade neki oficir što je sjedio u uglu sobe, priđe polagano k stolu i pogleda sve mirnim i svečanim pogledom. Bio je rodom Srbin, što mu je i ime kazivalo.

Vanjština poručnika Vulića slagala se posve s njegovim karakterom. Visok uzrast i tamna boja lica, crna kosa, crne oštre oči, velik, ali pravilan nos - svojstvo njegova naroda, bolan i hladan smiješak, što mu je neprestano lebdio na usnama - sve se to nekako slagalo da mu poda izgled osobita čovjeka koji nije kadar da dijeli misli i strasti onih ljudi, s kojima ga je sudbina združila.

Bio je junačan, raspravljao je, malo, ali oštro, nikome nije povjeravao svojih duševnih i obiteljskih tajna; vina gotovo i nije pio, a za mladim kozačkim djevojkama - kojima je teško upoznati čare dok ih ne vidiš - nije nikad išao. Ipak se govorilo da pukovnikova žena nije hladna prema njegovim živim očima; ali on se ozbiljno ljutio, kad bi to tkogod natuknuo.

Imao je samo jednu strast, koju nije krio - strast za kartanjem. Za zelenim je stolom sve zaboravljao i obično je gubio; ali to, što nije nikad imao sreće u kartanju, samo je dražilo njegovu tvrdoglavost.

Pripovijedali su da je jednom, za vrijeme ekspedicije, noću na jastuku držao banku. Sreća mu je strašno služila. Najednom planuše puške, zabubnjaše na uzbunu i svi skočiše te pograbiše oružje. "Postavi va banque!" - vikao je Vulić, ne dižući se, jednomu od najvatrenijih kartaša. - "Neka bude sedmica" - odgovori ovaj i otrča. Ne osvrćući se na opću vrevu, diže Vulić karte - bila je sedmica.

Kad se pojavio u četi, tamo se već žestoko puškaralo. Vulić nije mario za tanad ni za čečenske sablje - on je tražio svoga sretnog kartaša.

- Sedmica je bila! - viknu, kad ga je napokon ugledao u redu strijelaca, koji su stali potiskivati neprijatelja iz šume, i došavši bliže, izvadi novčanicu i lisnicu pa je pruži sretniku, ne mareći što je on prigovarao da to nije mjesto za plaćanje. Izvršivši tu neugodnu dužnost, srnuo je naprijed, povukao za sobom vojnike i do konca se s najvećom hladnokrvnošću borio s Čečencima.

Kad je poručnik Vulić došao k stolu, svi su umuknuli, očekujući od njega neku originalnost.

- Gospodo! - reče on (glas mu je bio miran, iako za ton niži nego obično) - gospodo, čemu puste prepirke? Vi želite dokaze? Predlažem vani da sami na sebi pokušate, može li čovjek po svojoj volji raspolagati svojim životom ili je svakome od nas unaprijed određen kobni čas... Tko hoće?

- Ja neću, ja neću! - zaorilo se sa sviju strana. - To je čudak! Što li mu je palo na pamet!...

- Da se okladimo - rekoh ja u šali.

- O što?

- Ja tvrdim da nema predodređenja - rekoh i prosuh po stolu dvadesetak dukata, sve što sam imao u džepu.

- Primam - odgovori Vulić muklim glasom. - Majore, vi ćete biti sudac - evo petnaest dukata, ostalih mi pet vi dugujete pa ćete mi učiniti ljubav ako ih ovamo dodate.

- Dobro - reče major - samo ne razumijem pravo o čemu se radi i kako ćete riješiti spor.

Vulić ode šutke u drugu sobu, a mi pođemo za njim. On priđe k zidu na kojemu je visjelo oružje, te skide nasumce s čavla jedan između pištolja raznoga kalibra. Još ga nismo shvaćali, ali kad je zapeo

pištolj i nasuo baruta na prašnik, mnogi su nehotice kriknuli i uhvatili ga za ruku.

- Što radiš? Čuj, to je ludost! - povikaše mu.

- Gospodo! - reče on polagano i mirno, otimajući ruku - tko hoće za mene platiti dvadeset dukata?

Svi ušutješe i uzmakoše.

Vulić izađe u drugu sobu i sjedne za stol; a svi za njim. On nam namignu da sjednemo oko njega. Mi ga šutke slušamo - u taj je čas zadobio nad nama neku tajanstvenu moć. Ja sam mu pažljivo gledao u oči, ali on je mirno i nepomično dočeka moj oštri pogled i blijede mu se usne nasmiješiše; no premda je bio tako hladnokrvan, učinilo mi se da mu čitam pečat smrti na blijedome licu. Viđao sam - i mnogi su mi stari ratnici to potvrđivali

- da je često na licu čovjeka, kojemu je za nekoliko sati umrijeti, neki čudan biljeg neuklonive sudbine, te će se vješto oko teško prevariti.

- Vi ćete sada umrijeti! - rekoh mu. On se naglo okrene prema meni, ali odgovori polagano i mirno:

- Možda hoću, a možda i neću... Zatim se okrene majoru i upita ga je li pištolj nabijen.

Major se u zabuni nije mogao pravo sjetiti.

- Dakako, Vuliću - vikne netko - zacijelo je nabijen! - vikne treći.

Tako se učini još jedna oklada.

Meni je dodijala ta dugačka ceremonija. Slušajte - rekoh - ili pucajte ili objesite pištolj, gdje je prije visio, pa da pođemo spavati.

- Tako je - uskliknuše mnogi.- pođimo spavati.

- Gospodo, molim vas, ne mičite se s mjesta! - reče Vulić i primače grlo pištolja k čelu.

Svi kao da se skameniše. - Gospodine Pečorine - dometnu on - uzмите kartu i bacite je uvis.

Ja uzeh sa stola - sjećam se kao da je to bilo danas - crvenoga asa i bacih ga uvis. Svima stade dah, svi pogledi, puni straha i neke neodređene radoznalosti, poletješe od pištolja prema kobnom asu, koji je u zraku treptio i polagano se spuštao. U isti čas kad se dotakao stola, odape Vulić pištolj... zatajio je!

- Hvala Bogu - viknuše mnogi - nije nabijen.

- Ipak, da vidimo - reče Vulić. On zapne opet pištolj, nanišani na kapu što je visjela iznad prozora; hitac planu - dim napuni sobu, a kad se razišao, skinuše kapu. Bila je probita nasred srijede i tane je prodrlo duboko u zid.

Jedno tri minute nije nitko mogao progovoriti ni riječi. Vulić je sasvim mirno presipao moje dukate u svoju kesu.

Poveo se razgovor o tome zašto pištolj nije prvi put opalio. Jedni su tvrdili da je vjerojatno prašnik bio začepljen, a drugi su šaputali da je barut prije bio vlažan i da je Vulić poslije nanovo nasuo baruta, ali ja sam tvrdio da je ova posljednja pretpostavka neopravdana, jer ja čitavo vrijeme nisam skidao očiju s pištolja.

- Vi ste sretni u igri! - rekoh ja Vuliću...

- Prvi put od rođenja - odgovori on smiješeći se zadovoljno - ovo je bolje od banke i štosa.

- Ali zato malo opasnije.

- Što? Zar ste počeli vjerovati u predskazanje?

- Vjerujem; samo nikako ne razumijem zašto mi se učinilo, kao da vi sada svakako morate umrijeti...

Isti čovjek, koji je malo prije tako mirno nišanio sebi u čelo, sad je najednom planuo i zbunio se.

- Dosta je - reče ustajući - naša je oklada svršena i vaša je primjedba, rekao bih, neumjesna...

On uze kapu i ode. To mi se učini čudno i - ne uzalud.

Uskoro se svi razidoše svojim kućama, govoreći kojekako o Vulićevim mušicama i zacijelo su me svi složno nazivali egoistom što sam se kladio s čovjekom koji se htio ubiti; kao da on bez mene nije mogao naći zgodnu priliku!...

Vraćao sam se kući pustim uličicama kozačke stanice; mjesec, pun i crven, kao rumenilo požara, počeo se pomaljati iza zupčastog horizonta kuća; zvijezde su mirno sjale na tamnomodrom svodu i meni se učini smiješnim kad sam pomislio da je nekad bilo mudrih ljudi, koji su mislili da se nebeska svjetlila miješaju u naše ništave sporove zbog krpice zemlje ili zbog nekakvih izmišljenih prava. Pa eto! Te svjetiljke, što su po njihovu mišljenju bile samo zato zapaljene da bi osvijetlile njihove bitke i trijumfe, gore i sada onim istim sjajem, a njihove su se strasti i nade zajedno s njima odavno ugasile, kao vatrica, što je na kraju šume zapali bezbrižan putnik! Ali

zato - koliku je snagu volje njima davalo uvjerenje da čitavo nebo i njegovi nebrojeni stanovnici gledaju na njih s učešćem, istina nijemim, ali stalnim!... A mi, njihovi jadni potomci, što se skitamo po zemlji bez uvjerenja i bez ponosa, bez naslade i bez straha, samo s onom nehotičnom bojazni što nam steže srce kad pomislimo na neizbježivi konac, mi nismo više sposobni za velike žrtve ni za blago čovječanstva, pa čak ni za vlastitu sreću, jer znamo da je ona nemoguća, pa nemarno prelazimo od sumnje k sumnji, kao što su naši djedovi padali iz zablude u zabludu - a nemamo, kao što su oni imali, ni nade ni one neodređene, ali goleme naslade, što je nalazi duša u svakoj borbi s ljudima ili sa sudbinom...

I mnogo mi se drugih takvih misli rojilo po glavi, ali ih nisam zadržavao, jer se ne volim zaustavljati kod bilo kakve nerealne pomisli. Pa i čemu to vodi?... U ranoj svojoj mladosti bio sam neki sanjar; njegovao sam naizmjenice sad mračne, sad opet sjajne slike, što ih je stvarala moja nemirna i pohlepna fantazija. A što mi je od toga ostalo?... Samo umor, kao poslije noćne borbe s priviđenjem, i tužna uspomena, puna sažaljenja. U toj sam beskorisnoj borbi potratio žar svoje duše i stalnost volje koja je prijeko nužna za pravi život.

Stupio sam u život, budući da sam ga već u mislima preživio, pa mi je postalo dosadno i gadno, kao kad čitaš lošu imitaciju davno poznate knjige.

Događaj koji se zbio te večeri obuzeo me dosta snažno i razdražio mi živce. Ne znam pouzdano vjerujem li sada u predodređenje, ali one sam večeri tvrdo u nj vjerovao.

Dokaz je bio porazan i premda sam se rugao našim djedovima i njihovoj uslužnoj astrologiji, nehotice sam pošao njihovim tragom; ali sam se za vremena zaustavio na tom opasnom putu, pa kako se držim pravila da ništa odlučno ne odbacujem i da ničemu slijepo ne vjerujem, pustio sam metafiziku i stao gledati preda se. Takav je oprez bio baš potreban, jer umalo da nisam pao, spotaknuvši se o nešto debelo i mekano, ali naoko neživo. Sagnem se - mjesec je već svijetlio upravo na cestu - i što vidim! Preda mnom je ležala svinja, rasječena sabljom popola... Tek što je razgledah, kad začujem korake. Iz neke pokrajne ulice trčala su dva kozaka. Jedan priđe k meni i zapita me nisam li vidio nekog pijanog kozaka koji je tjerao

svinju. Ja im rekoah, da nisam sreo kozaka, i pokazah im nesretnu žrtvu njegova bijesnog junaštva.

- Gle ti razbojnika! - reče drugi kozak. - Kad se napije šire, odmah razbija sve na što se namjeri. Pođimo za njim, Jeremjejiću, treba ga svezati pa onda...

Oni se udaljiše, a ja nastavim svoj put s većom opreznošću i napokon sretno stignem do svoga stana.

Stanovao sam kod nekog starog narednika kojega sam volio zbog njegove dobre ćudi, a osobito zbog njegove ljepuše kćerke Nastje.

Ona me, kao obično, čekala na vratašcima, ogrnuta krznom. Mjesec joj je obasjavao mila ustašca, koja su pomodрила od noćne hladnoće. Kad me je ugledala, nasmiješila se, ali meni nije bilo do nje: "Zbogom, Nastja!" - rekoah i prođoh pokraj nje. Ona htjede nešto reći, ali samo uzdahnu.

Ja zatvorim za sobom vrata svoje sobe, zapalim svijeću i bacim se na postelju. No ovaj put morao sam dulje nego obično čekati da mi dođe san. Već je na istoku štalo blijedjeti kad sam zaspao, no očito je na nebesima bilo zapisano da se te noći neću naspavati. U četiri sata ujutro udariše dvije šake o moj prozor. Ja skočim: što je?... "Ustaj, obući se" - vikalo mi je nekoliko glasova. Brzo se obučem i izađem. "Znaš li što se dogodilo?" - zapitaše me u jedan glas tri oficira, što su bili došli po mene; bili su blijedi kao smrt.

- Što?

- Vulić je ubijen.

Ja se skamenim.

- Da, ubijen! - nastaviše oni. - Pođimo brzo.

- A kuda?

- Doznat ćeš putem.

Pođosmo. Oni mi ispriповjediše sve što se zbilо, a pri tom su koješta govorili o čudnom predodređenju koje ga je izbavilo od neuklonive smrti pola sata prije nego što je zapravo umro. Vulić je išao sam tamnom ulicom - pa ga je napao pijani kozak, koji je posjekao svinju, ali bi možda bio i prošao pokraj njega da nije Vulić najednom stao i pitao ga:

"Koga ti tražiš, brajko?" - T e b e ! - odgovori kozak, udari ga sabljom i rasiječe ga od ramena pa gotovo do srca... Ona dva kozaka, što sam ih ja susreo i što su progonili ubojicu, podigoše

ranjenika, ali on je već izdisao, pa je izrekao samo tri riječi: "On ima pravo!"

- ja sam jedini shvaćao tamno značenje tih riječi. One su se ticale mene. Ja sam nehotice jadniku prorekao sudbinu; moj me instinkt nije prevario - ja sam jasno pročitao na njegovu promijenjenom licu pečat bliske smrti.

Ubojica se zatvorio u pustu kolibu na kraju mjesta. Mi pođemo onamo. Mnoštvo žena trčalo je plačući prema onoj strani; kadikad bi po koji kozak što je zakasnio izletio na ulicu i u žurbi pripasivao kindžal, pa nas u trku prestigao. Zbrka je bila strašna.

Napokon stignemo i pogledamo. Oko kolibe, kojoj su vrata i kapci bili iznutra zatvoreni, stoji gomila. Oficiri i vojnici živo se razgovaraju; žene tule i nariču. Među njima udari mi u oči značajno lice neke starice, na kome se ogledavao bezuman očaj. Sjedila je na nekoj debeloj gredi, laktima se naslonila na koljena, a glavu poduprla rukama. Bila je to ubojčina majka.

Njene su se usnice na mahove micale... Jesu li šaptale molitvu ili kletvu?

Međutim se trebalo na bilo što odlučiti i uhvatiti zločinca. Ali nitko se nije usudio navaliti prvi.

Ja priđem k prozoru i pogledam kroz pukotinu na kapku. Bio je blijed i ležao je na podu, držeći u desnoj ruci pištolj, a okrvavljena je sablja ležala kraj njega. Vatrene su mu oči strašno strijeljale unaokolo; kadikad bi zadrhtao i uhvatio se za glavu, kao da se nejasno sjeća što se sinoć dogodilo. Ja nisam vidio mnogo odlučnosti na tom nemirnom licu, pa rekoh majoru da ne bi bilo loše kad bi naredio da se razbiju vrata i da kozaci provale, jer je bolje ako se to učini sada, nego poslije, kad se sasvim razabere.

Uto priđe stari kozački kapetan k vratima i zovne ga po imenu, a on mu se odazove.

- Sagriješio si, brate Jefimiću - reče kapetan. - Nema ti druge, predaj se!

- Ne predajem se! - odgovori kozak.

- Boj se Boga! Ta nisi prokleti Čečenac, nego pošten kršćanin. E, kad te grijeh već zamamio, nema ti druge - svojoj sudbini nećeš umaći.

- Ne predajem se! - vikne kozak strašno i čulo se kako je škljocnuo zapeti kokot.

- Ej, strino - reče kapetan starici - govori ti sa sinom, možda će tebe poslušati... Ta samo ljuti Boga. A evo i gospoda čekaju već dva sata.

Starica ga pozorno pogleda i mahne glavom.

- Vasilije Petroviću - reče kapetan prišavši k majoru - on se neće predati - ja ga znam; a ako razbiju vrata, posmicat će mnogo naših. Ne bi li bilo najbolje da zapovjedite neka ga ustrijele? Na kapku je široka pukotina.

U taj mi čas sinu čudna misao. Namislim da iskušam sudbinu kao Vulić.

- Počekajte - rekoh majoru - ja ću ga živa uhvatiti.

Naredim kapetanu da povede s njim razgovor, i postavim kraj vrata tri kozaka, spremna da ih razbiju i da mi priskoče u pomoć kad im dadem znak - a ja obiđem oko kolibe i približim se kobnom prozoru. Srce mi je jako udaralo.

- O ti đavole - vikao je kapetan - rugaš li nam se, što li? Zar misliš, da te nećemo svladati?

- On stade iz sve snage udarati po vratima, a ja primaknem oči k pukotini i stanem pratiti kretanje kozakove, koji se nije s te strane nadao napadaju... Najednom strgnem kapak i bacim se kroz prozor s glavom prema dolje. Hitac mi planu upravo iznad uha, tane mi probi epoletu; ali dim što je napunio sobu nije dao mom protivniku da nađe sablju što je kraj njega ležala. Ja ga uhvatim za ruku; kozaci provališe i ne prođe ni tri minute, a zločinac je već bio svezan i odveden pod pratnjom. Svijet se razišao; oficiri su mi čestitali

- a imali su bogme i zašto.

Poslije svega toga kako ne biti fatalist? Ali tko zna zasigurno je li o nečemu uvjeren ili nije?... I kako često držimo uvjerenjem obmanu osjećaja ili pogrešku! Ja volim o svemu sumnjati, ali to ne smeta odlučnosti karaktera, naprotiv, što se mene tiče, ja idem uvijek smionije naprijed, kad ne znam što me čeka. Ta gore od smrti neće se ništa dogoditi - a smrti nećeš umaći.

Vrativši se u tvrđu, ispriповјedim Maksimu Maksimiću sve što mi se dogodilo i što sam na svoje oči vidio. Zaželio sam čuti što on misli o predodređenju. Isprva nije shvaćao tu riječ, ali ja mu je protumačim kako sam mogao, a on mi onda reče, mahnuvši značajno glavom:

- Pa jest, dabome! To je prilično čudna stvar! - Uostalom, ti azijski kokoti često zataje ako su loše namazani ili ako dosta jako prstom ne povučesh. Moram reći da ne volim ni čerkeskih pušaka - one su nekako nezgodne za naše ljude, malen im je kundak - jedva trepneš okom i opalio si nos... Ali zato imaju dobre sabije - svaka čast!

Nato se malo zamisli, a onda reče:

- Da, šteta bijednika... Đavo ga je tjerao da se noću razgovara s pijanim čovjekom!...

Uostalom, to mu je očito bilo napisano već onda, kad se rodio!...

Nisam više ništa mogao od njega izmamiti; on uopće ne voli metafizičke prepirke.

KRAJ

Table of Contents

[PRVI DIO 3](#)

[II. MAKSIM MAKSIMIČ 25](#)

[PEČORINOV DNEVNIK 31](#)

[DRUGI DIO 39](#)

[II. KNEGINJICA MARY 40](#)

[RJEČNIK 92](#)

[jakši!15](#)

[18](#)

[moujik.38](#)

[ridicule.40](#)

[47](#)

[54](#)

[55](#)

[56](#)

[59](#)

[60](#)

Table of Contents

<u>PRVI DIO 3</u>	
<u>II. MAKSIM MAKSIMIČ 25</u>	
<u>PEČORINOV DNEVNIK 31</u>	
<u>DRUGI DIO 39</u>	
<u>II. KNEGINJICA MARY 40</u>	
<u>RJEČNIK 92</u>	
<u>jakši!15</u>	
<u>18</u>	
<u>moujik.38</u>	
<u>ridicule.40</u>	
<u>47</u>	
<u>54</u>	
<u>55</u>	
<u>56</u>	
<u>59</u>	
<u>60</u>	